

Gloppen i Folkevandringstiden

En Sosial Analyse av Egebøhøvdingen

Stian Hinder Hatling

Masteroppgave i Arkeologi

Institutt for AHKR

Universitetet i Bergen

Mai, 2009

Abstract

In 1889, Gabriel Gustafson excavated one of Norway's richest graves of the Migration period. The excavation found place in Gloppen, Sogn og Fjordane. The man in this grand grave was buried with a full weapon set, which included a two-edged sword with inlaid silver decoration, two spears and a shield. Additionally, the man was buried in a very rich outfit, and with a high-class goblet (überfangglass), a bronze scale accompanied by lead-weights, a solidus of Theodosius II, and a strange wooden object. The name this man is known as is Ebebøhøvdingen, a chieftain named after the current farmland the grave was found upon.

In 2000, Bergen Museum under Søren Diinhoff led an excavation at Eide, Ebebøs present, neighboring farm. A good sized farm of three phases was uncovered, whereas the last two included a longhouse with a hall and a paralleled positioned barn. The site was littered with so-called cooking pits, including a compact region to the southern edges of the excavation, south of the two longhouses. By first appearance, this could well be the residence of this chieftain.

This paper is an attempt to conduct a social analysis of Ebebøhøvdingen, to find out how this mans character and social standing affected his local community, and how far his influence carried outside his immediate area. This analysis combines both grave- and constructional archaeological material, and processes this within the present theoretically framework.

The result was that there could indeed have been a connection between farm and grave, based on the short distance between them and contemporary existence. This connection was used to shed further light on the chieftain's relation to his surroundings than the grave goods could do by itself. By the grave goods and farm it would seem that this mans primary role was as a war chief: to lead warriors in the local community to riches and honor. It also seems, based on theoretical models, that Ebebøhøvdingen and his peers gained influence through allies, and that he through them could influence areas outside Gloppen and the local surroundings.

Forord

Først og fremst vil jeg takke Knut Andreas Bergsvik, som har veiledet meg gjennom hele prosessen som ledet frem til denne avhandlingen: dette hadde ikke gått uten deg. Jeg vil også takke Søren Diinhoff ved Bergen Museum, som har gjort sitt materiale om Eidegården tilgjengelig for meg, og i tillegg har vært svært behjelpelig ved å bidra med litteratur. En takk rettes også til folket på lesesalen, samt min kjæreste, Bolette Raunholm, og min stebror, Andreas Korsvold Kristensen, som har hjulpet til med å lese korrektur. Tusen takk, alle sammen!

Nb. Mange av bildene i denne oppgaven er egenbehandlet og redigert, for best å få frem meningen med bildene. Bilderredigeringsprogrammet som er blitt brukt er Adobe Photoshop CS2™.

Innholdsfortegnelse

Abstract	- 2 -
Forord	- 3 -
Innholdsfortegnelse	- 4 -
Figurliste	- 6 -
1. Innledning	- 7 -
1.1 Emne og mål.....	- 7 -
1.2 Problemstilling	- 8 -
1.3 Gloppen i Sogn og Fjordane.....	- 8 -
1.4 Avhandlingens oppbygning.....	- 10 -
2. Forskningshistorie	- 11 -
2.1 Graver og gravskikk	- 11 -
2.2 Fortidige boplasser	- 14 -
3. Teori	- 17 -
3.1 Overordede samfunnsteorier i folkevandringstiden	- 17 -
3.1.1 <i>Den Tradisjonelle modellen</i>	- 18 -
3.1.2 <i>Personforbundsstatmodellen</i>	- 20 -
3.2 Høvdingen	- 21 -
3.2.1 <i>Gravmaterialet som samfunnsindikator</i>	- 21 -
3.2.2 <i>Høvdingen i det arkeologiske gravmaterialet</i>	- 22 -
3.3 Høvdingens rolle i samfunnet	- 24 -
3.4 Høvdinggården.....	- 26 -
4. Kildematerialet	- 29 -
4.1 Gravmaterialet.....	- 29 -
4.1.1 <i>Evebøgraven</i>	- 29 -
4.1.2 <i>Øvrig gravmateriale i Gloppen</i>	- 34 -
4.2 Husmaterialet	- 39 -
4.2.1 <i>Eidegården</i>	- 41 -

5. Sammenhengen mellom Eidegården og Euebøgraven	- 49 -
5.1 Var ”Euebøhøvdingen” en høvding?.....	- 49 -
5.2 Var Eidegården en høvdinggård?	- 50 -
5.2.1 <i>Missingen</i>	- 50 -
5.2.2 <i>Gausel</i>	- 51 -
5.2.3 <i>Var Eidegården en høvdinggård?</i>	- 53 -
5.3 Sammenhengen mellom Eidegården og Euebøgraven.....	- 58 -
6. Euebøhøvdingen – en sosial analyse	- 60 -
6.1 Gården	- 60 -
6.2 Lokalsamfunnet.....	- 63 -
6.2.1 <i>Krigerideologi i Gloppen?</i>	- 63 -
6.2.2 <i>Euebøhøvdingen som hærleder</i>	- 65 -
6.2.3 <i>Euebøhøvdingen som seremoniell/rituell og juridisk leder</i>	- 66 -
6.3 Eksterne relasjoner	- 68 -
6.3.1 <i>Handel og gavebytte</i>	- 68 -
6.3.2 <i>Gloppen i et videre perspektiv</i>	- 70 -
7. Konklusjon.....	- 74 -
Litteraturliste	- 77 -

Figurliste

Forside: Rekonstruksjon av Enebøhøvdingen. Etter Arkikon.no	
Figur 1-1: Kart: Gloppen i Nordfjord	9
Figur 1-2: Kart: Gårder med gravfunn fra fvt.	10
Figur 2-1: Kart: Lokalteter med langhus i Gloppen	14
Figur 3-1: Tegning: Myhres sentrum/periferi-modell	19
Figur 3-2: Tegning: Myhres avgrensning av sentralområder	19
Figur 4-1: Tegning av kiste og funn, Enebøgraven	30
Figur 4-2: Bilde: Funnene i Enebøgraven	33
Figur 4-3: Kart: Gårder med EJA-graver i Gloppen	35
Figur 4-4: Kart: Graver i Kategori 1	39
Figur 4-5: Tegning: Oversikt over Eidefeltet	40
Figur 4-6: Tegning: Langhus 1	41
Figur 4-7: Tegning: Langhus 2	42
Figur 4-8: Tegning: Innganger, Langhus 2	42
Figur 4-9: Tegning: Funn i Langhus 2	43
Figur 4-10: Tegning: Langhus 3	45
Figur 4-11: Tegning: Mulig møkkarenne i Langhus 3	45
Figur 4-12: Tegning: Mulige gjerder på Eide	46
Figur 4-13: Tegning: Ildproduserende anlegg på Eide	47
Figur 5-1: Kart: Eksempler på hallbygninger	50
Figur 5-2: Tegning: Missingen	51
Figur 5-3: Tegning: Gausel	52
Figur 5-4: Tegning: Hallrom: Gloppen, Gausel og Missingen	54
Figur 6-1: Bilde: Rekonstruksjon av Eidegården	60
Figur 6-2: Tegning: Tolkning av Eidegården	61
Figur 6-3: Kart: Våpenbegavelser fra EJA, Gloppen	65

1. Innledning

1.1 Emne og mål

Evebøhøvdingen, fra Gloppen i Sogn og Fjordane, er en kjent skikkelse i arkeologisk forskning om Vestnorsk gravmateriale fra jernalderen. Graven hans, som ble gravd ut av Gabriel Gustafson i 1889, var en monumental haug. Gravgodset i denne graven var svært rikt, med et fullt våpensett, inkludert et sverd av høy status, og flere importgjenstander samt rester av en kostbar drakt den døde var blitt gravlagt i. Dateringen på graven var folkevandringstiden, en periode som markeres ved store endringer i den europeiske samfunnsstrukturen.

Som navnet tilsier, var folkevandringstiden, fra 400 til 560/570 e.Kr., en periode med stor bevegelse: ulike germanske stammer flyttet inn i store deler av Europa som tidligere var okkupert av romerne, og det Vestromerske riket på kontinentet kollapset (Solberg 2003:124). Den daværende befolkningen i dagens Norge ser ikke ut til å ha deltatt på disse folkevandringene, på bakgrunn av kontinuitet på en rekke områder, inkludert gravskikk og bebyggelse (Østmo & Hedeager 2005:115).

Fra begynnelsen av vår tidsregning ser det fra gravmaterialet ut til å skje et markant skifte i samfunnsstrukturen. Rike graver skiller seg ut fra det øvrige gravmaterialet, noe som kan tyde på oppkomsten av en sosial elite. I folkevandringstiden blir de rike gravene færre i deler av Norge, spesielt krigergraver i områder med rike funn fra romertiden. Det ser dermed ut som om maktstrukturen skifter fra småriker til større enheter. Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane skiller seg fra dette mønsteret ved fortsatt å inneholde et større antall våpenbegrovelser. Vestlandet tolkes dermed til å ivareta tradisjonen med urolige tider der det finnes en rekke rivaliserende høvdinge eller småkonger, mens resten av Norge er inne i en sentraliseringsprosess (Solberg 2003:161). Evebøgraven passer godt inn i dette bildet, i og med sitt rike gravgods, og har blitt diskutert blant annet av Gabriel Gustafson (1890), Håkon Shetelig (1912), Eldrid Straume (1962) og Bente Magnus (1978). Den regnes som en av folkevandringstidens desidert rikeste graver.

I år 2000 foretok Bergen Museum, under ledelse av Søren Diinhoff, en arkeologisk undersøkelse på Eide. Her ble det funnet et større gårdsanlegg som bestod av et langhus med hall og tilhørende stallbygning (Diinhoff 2007). Omfanget og beliggenheten på denne gården kan tyde på at dette var en høvdings bosted. Dette, samt den fysiske nærheten og tidsmessige samtidigheten mellom grav og gård, gjør det naturlig å spørre om det var en sammenheng mellom de to.

Målet med denne avhandlingen vil være å belyse dette spørsmålet, og prøve å gi et nytt perspektiv på Ebebøhøvdingen. Avhandlingen vil fokusere på å kombinere både gammelt og nytt gravmateriale i Gloppen, og i tillegg inkludere nyere gårds- og teoretisk materiale som er relevant i en avhandling om Ebebøhøvdingen. Det vil også være et mål å sette Ebebøhøvdingen i et sosialt perspektiv, som også tar for seg hans person og hans innvirkning på samfunnet rundt seg.

1.2 Problemstilling

Problemstillingene i avhandlingen relaterer seg dermed til ulike nivåer i den sosiale organisasjonen i folkevandringstiden på Vestlandet. For det første vil jeg finne ut om det faktisk er en sammenheng mellom Eidegården og Ebebøhøvdingen. Svaret på dette vil være grunnleggende for videre analyse. Det neste nivået vil relatere seg til Gloppen som et avgrenset sosialt område. Hvordan kan Ebebøhøvdingen som en person i en maktposisjon ha virket inn på lokalsamfunnet? Det neste nivået som vil drøftes er Ebebøhøvdingens mulige innflytelse utenfor kjerneområdet Gloppen, og inkludere Nordfjord og Vestlandets politiske situasjon i folkevandringstiden.

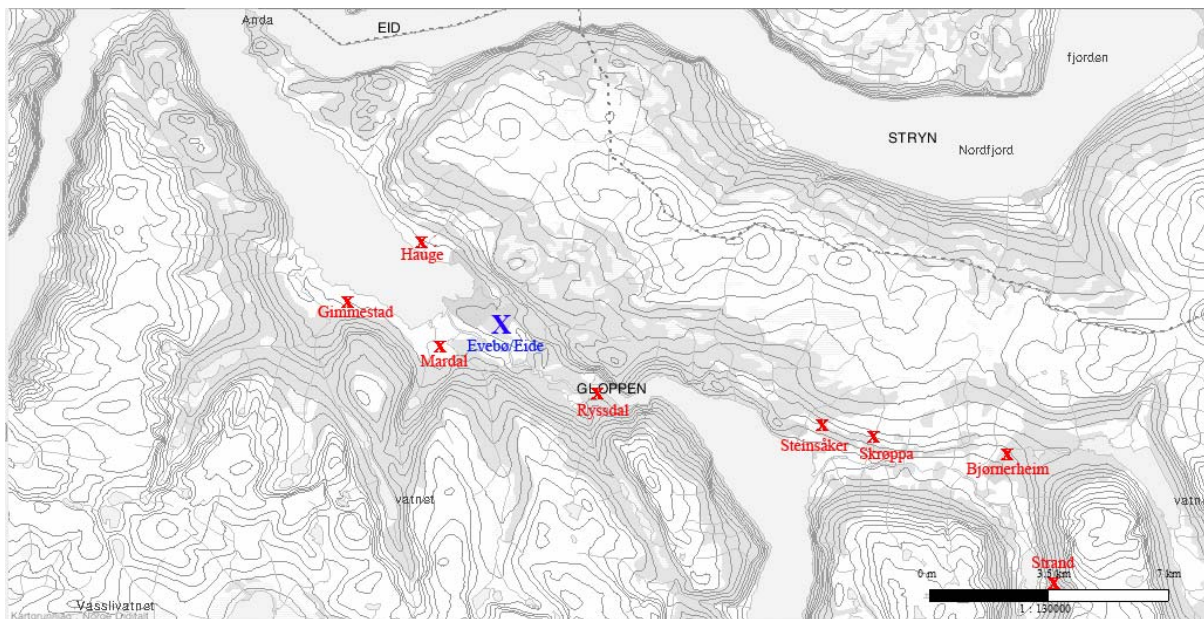
1.3 Gloppen i Sogn og Fjordane

Gloppen er en kommune i Sogn og Fjordane som markerer seg som et område med mange rike funn fra jernalderen. Dagens Gloppen er delt inn i tre geografiske deler: Breim utgjør den østre delen, den midtre delen som fra gammelt av het Gloppen (og har blitt navnet brukt om hele kommunen), samt Hyen i vest (Sandal 1978:17).

Figur 1-1: Kart over Nordfjord i Sogn og Fjordane. Gløppen kommune markert i rødt. Bakgrunnskart etter <http://www.gislink.no/gislink/>

Sentralt i Gløppen kommune er en sidearm fra Nordfjord som strekker seg 11,5 kilometer fra fjordmunningen inn til fjordbunnen der Sandane nå ligger. Topografisk består Gløppen av et åpent landskap omgitt av fjell, med gode fiskemuligheter i fjorden. Det er et av Vestlandets beste jordbruksstrøk, og har trange fjelldaler med gode beitemuligheter. De beste gårdene i Gløppen ligger på nordsiden av Gløppenfjorden, trukket et stykke opp fra vannet. Det er også her bosetningene fra forhistorisk tid er funnet (Sandal 1978:17ff). Mellom Gløppenfjorden og Breim er en morenesone med rygg- og haugformet terreng som gjennom årene er flatet ut av jordbruk (Rye 1978:78f). Enebø og Eide er to gårder i dag, men Enebøgården er trolig en langt yngre gård, og disse to utgjorde nok en enkelt gårdsenhet i folkevandringstiden (Magnus 1978:164f).

Figur 1-2: Bildet ovenfor er en redigert utgave av kartet i kapittel 4.1.2. Dette er en svært forenklet oversikt over gårder med gravfunn som dateres til folkevandringstiden i funnkatalogen til Fjelberg (2008). Ut fra gravfunnenes plassering ser det ut som at det også i folkevandringstiden eksisterte to bygder: Gloppen i vest, og Breim i øst – selv om det ikke er sikkert om de bar de samme navnene som i dag. Erebø/Eide markert i blått. Bakgrunnskart etter <http://www.gislink.no/gislink/>.

1.4 Avhandlingens oppbygning

Avhandlingen består av syv kapitler, inkludert dette innledningskapitlet. Kapittel 2 omhandler forskningshistorien i Gloppen, både i forhold til graver og hus. Skillet mellom grav og gård vil være gjennomgående for store deler av oppgaven. Kapittel 3 vil ta for seg relevante teoretiske perspektiver, både overordnede samfunnsmodeller og mer spesifikke synspunkter knyttet til høvdinger og høvdinggårder. Kapittel 4 vil være en redegjørelse av Erebøgraven og Eidegården og relevante forhold knyttet til disse. Kapittel 5 tar opp om det finnes en kopling mellom Erebøgraven og Eidegården, og legger slik premiss for resten av drøftingen. Kapittel 6 utgjør hoveddrøftingen rundt Erebøhøvdingens karakter og innflytelse, samt hans mulige oppgaver i Gloppen. Her vil forholdene i Gloppen også settes inn i en videre sammenheng. Kapittel 7 danner konklusjonen av avhandlingen.

2. Forskningshistorie

Eldre jernalder i Gloppen

2.1 Graver og gravskikk

En av de tidligste publikasjonene angående gravmaterialet i Gloppen var daværende leder for antikvarisk-historisk avdeling ved Bergen museum, Gabriel Gustafsons *Evebøfundet og nogle andre nye gravfund fra Gloppen* som ble utgitt i 1890. Før den tid var det også blitt utført en del utgravninger av gravhauger, men mange av disse ble utført av ufaglærte og har derfor ikke kommet med i noen publikasjoner. Utgivelsen tar for seg funnene som ble gjort i denne rike mannsgraven (materialet blir omhandlet i kapittel 4.1) og tanker Gustafson hadde omkring disse. Spesielt interessert var Gustafson i klesdrakten og importmaterialet i graven, som inkluderte en gullsolidus, et überfangglass og en merkelig tregjenstand kalt ”tankeringen” (Gustafson 1890).

Et stort verk som omhandlet Gloppen og resten av Vestlandet kom i 1912 i form av Haakon Shetelig's *Vestlandske graver fra Jernalderen*. Før dette hadde man kun tilvekstkataloger å forholde seg til, men allerede på den tiden var mange av de store gravene i Gloppenområdet utgravd, katalogisert og datert etter gravinnholdet, og var kjent som et av Vestlandets rikeste fornminneområder (Shetelig 1912; Dommasnes 1997:21). Når det gjelder Gloppen nevner Shetelig i hovedsak bare noen av de rike gravene i området. Vedrørende Evebøgraven tar Shetelig for seg detaljer om funnet, selv om det som kommer frem av informasjon her egentlig bare er hentet fra Gabriel Gustafsons *Evebøfundet og nogle andre nye gravfund fra Gloppen* (Gustafson 1890; Shetelig 1912:111-117).

I 1935 utgis en bygdebok for Gloppen-Breim der Johs Bø redegjør for det arkeologiske materialet (Bø 1935). I denne teksten kommer det frem at det ikke finnes et eneste funn (bortsett fra et par usikre løsfunn) fra tiden før 300/400 e.Kr. (Bø 1935:31). Det blir også gjort forsøk på å lage en teori om hvordan bosetningen i Gloppen spredde seg, basert på gravmaterialet. Slik det kommer frem i teksten, starter bebyggelsen i Gloppen rundt Sande og Holvik, som ligger på hver sin side av Gloppenfjorden i romertiden. Utover i folkevandringstiden fortsetter bebyggelsen på disse to gårdene, men sprer seg også til Mardal, Hauge og Eide/Evebø. I tillegg dannes en ny bygd i Breim ved Bø, og vokser ut i området

rundt (Bøe 1935:31ff). Bøe mener at Evebøgraven og gravene rundt stammer fra samme slekt, og danner tanken om ”..en samfundsdannelse, et bygdesamfunn eller småkongedømme i Gloppen” (Bøe 1935:38).

På 1950-tallet ble fornminnene i Gloppen systematisert av førstekonservator Per Fett gjennom en rekke registreringsprosjekter, hvor informasjonen ble gitt ut i heftet *Førhistoriske minne i Fjordane. Gloppen prestegjeld* (1960). Disse registreringene omfatter 89 gravhauger i Gloppen fra jernalderen, der 21 av disse stammer fra eldre jernalder (Fett 1960; Dommasnes 1997:21,26).

I 1962 ga Eldrid Straume ut *Nordfjord i Eldre Jernalder* der hun behandler gravmaterialet i Gloppen og resten av Nordfjord i en utvidet kontekst, både i forhold til import, kontakt med andre grupper, gravskikk og bosetning (Straume 1962; Dommasnes 1997:25). Også i denne avhandlingen er tolkningen av bosetningsmønsteret i Gloppen at grunnlaget dannes i romertid/folkevandringstid, som viser til utviklingsmønsteret Bøe la frem i 1935 innad i Gloppen. Men Straume finner det lite trolig at det ikke var bosetning før denne tid (Straume 1962:7,49,63).

I 1978 kom bygdeboken *Soga om Gloppen og Breim* hvor Bente Magnus skriver om det fortidige Gloppen. Denne teksten er langt mer tolkende enn tidligere verk, og tar opp nye kilder til fortidig kunnskap enn tidligere, slik som navneforskning. Spørsmålet rundt funntomheten i førromersk jernalder blir også tatt opp her, hvor det blir tolket som at gravene før 200-tallet var graver uten gravgods, der selve gravene var kullbelagte groper i bakken med litt brente bein (Magnus 1978:145ff). I *Soga om Gloppen og Breim* blir også den ytre utformingen på gravminnene tatt i betraktning i forhold til økonomi og status, og ut fra dette argumenterer Magnus for at Vereide, samt Sande (slik som tolkningen til Bøe) var Gloppens økonomiske sentrum i begynnelsen av 200-tallet. Hun mener også at Vereide fortsatte å ha denne posisjonen på 300-tallet (Magnus 1978:147f).

I forbindelse med et planlagt veiprojekt gjennom det allerede kjente Vereidefeltet ble det i 1990 satt i gang et omfattende forprosjekt for å sikre kunnskapspotensialet for det som ville bli ødelagt i prosjektet, et arbeid som inkluderte et omfattende registreringsarbeid (Dommasnes 1997:11). Dette ledet til et større arkeologisk utgravningsprosjekt som pågikk fra 1990 til 1994. Den konkluderende rapporten for gravdelen av prosjektet er skrevet av Liv

Helga Dommasnes og ble gitt ut i 1997. Gravene som ble gravd ut var hauger og røyser uten gravgods og kunne kun dateres gjennom C14. Bortsett fra én grav, med en datering til 214-1011 e.Kr., har alle gravene blitt datert til førromersk jernalder og bakover, der den eldste dateringen går til ca. 3200 f.Kr. Hovedtyngden av gravene dateres til førromersk jernalder (Dommasnes 1997). Funnene her viser en ubrutt tradisjon av enkle graver over 1500 år (Dommasnes 1997:164). Ved dette prosjektet hadde man faktisk arkeologisk materiale fra førromersk jernalder, noe som fylte det materielle tomrommet mellom bronsealderen og romertid i Gloppen.

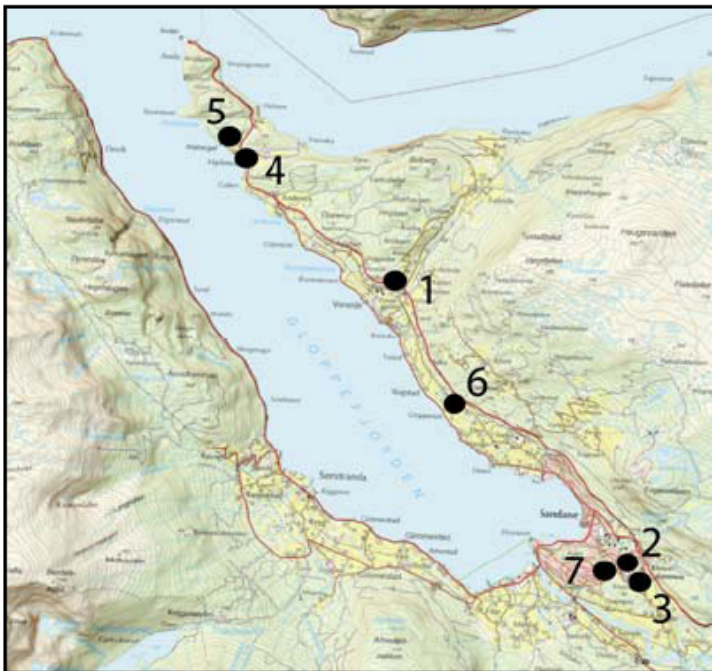
Dommasnes' doktoravhandling i 2001 bruker også gravmaterialet fra Gloppen, der det gjennomgående tas utgangspunkt i Vereide, og denne avhandlingens materiale omfatter også andre gravfelt fra Vestlandet (Dommasnes 2001). Her ser Dommasnes gravskikken, spesielt i Gloppen, i lys av etnisitet og mener at forholdet mellom gravfelt og storhauger uttrykker dype forskjeller i religiøse oppfatninger; ikke variasjoner av den samme religionen, og at dette kan være et resultat av innvandring (Dommasnes 2001). Det hevdes videre at storhaugene ikke referer til det lokale samfunn, men et "nordisk/europeisk fellesskap symbolisert gjennom gravform, våpen og ornamentikk, klart å forstå som et overordnet germansk fellesskap basert på ætt, hierarkiske relasjoner og etnisk tilhørighet" (Dommasnes 2001:144).

Det siste som har blitt gjort i forhold til det arkeologiske materialet i Gloppen er en masteroppgave av Kristin Agathe Fjelberg i 2008, *Kremasjon og inhumasjon – Ein komparativ analyse av gravskikk i Gloppen og på Voss i yngre romartid og folkevandringstid*. Fokuset her ligger på likheter og ulikheter når det gjelder kremasjon/inhumasjon, mann/kvinne og andre variasjoner i gravskikk. Når det gjelder Gloppen har Fjelberg samlet sammen en god oversikt over gravene i området gjennom tidligere kilder, spesielt Straume og Magnus, og det er også denne oversikten som brukes i denne avhandlingen. Kort oppsummert er branngravene i flertall. Ubrente graver ser ut til å komme sterkere inn i andre halvdel av folkevandringstiden, på samme tid som en økning av størrelsen på gravhauger (Fjelberg 2008:46). Når det gjelder kjønn er mannsgravene i flertall, men kvinnegraver er også godt representert (Fjelberg 2008:47). Aktiv bruk av tradisjoner og normer er argumentene Fjelberg bruker om valg av gravskikk. Hun mener det ikke virker som det er ulike religiøse syn som råder i Gloppen for valg av gravskikk i form av inhumasjon og kremasjon, men heller variasjoner innen de samme religiøse normene, og at dette påvirker hvilken gravskikk

individene har fått ut i fra deres egen stilling og tro, i motsetning til Dommasnes avhandling fra 2001 (Fjelberg 2008).

2.2 Fortidige boplasser

Gloppen kommune har de siste 20 årene vært sted for en rekke arkeologiske utgravninger, og hittil er det påvist rundt 30 langhus som tidsmessig strekker seg fra bronsealder og opp mot moderne tid (mye av materialet er fremdeles under behandling) (Diinhoff 2008). I og med at det ikke er registrert noen hustufter i Gloppen slik som på Østlandet, ligger restene av langhusene igjen under markoverflaten og avdekkes kun ved utgravning. Som vist på Figur 2-1 er bostedsfunnene fordelt over syv felt i Gloppen, alle langs østsiden og i bunnen av Gloppenfjorden, der hvor det har blitt foretatt arkeologiske undersøkelser. (Se Skare (1999) og Høgestøl et al. (2005) for en gjennomgang av langhusets historie og funksjon).

Figur 2-1: Lokalteter med funn av langhus i Gloppen.

- 1: Vereide.**
 - 2: Ekebø**
 - 3: Eide**
 - 4: Sandane Lufthavn**
 - 5: Hjelmeset**
 - 6: Gloppestad**
 - 7: Myklebustflata.**
- Etter Diinhoff 2008.

Før 1990-tallet fantes det ikke noen sikre spor etter slike strukturer i Gloppen, og en hadde ikke noe annet valg enn å tolke bosetning direkte ut i fra gravmaterialet. Først ved Vereideutgravningene i 1990-1996 ble det funnet antydninger på forhistorisk husmateriale i Gloppen, som ble publisert i *Vereide-Prosjektet Boplass* av Søren Diinhoff i 1997 (Diinhoff 1997:115). Bosetningsfunnene på Vereide bestod av to treskipete langhus og et grophus. Langhus 1 var 13x6 meter stort og C14-datert til 250-435 e.Kr. Langhus 2 er det ikke oppgitt

noen mål på. Dette huset var mindre tydelig, og ved sterkt tidspress på prosjektet ble derfor Langhus 1, som lå på samme felt, prioritert. Langhus 2 ble C14-datert til 20-250 e.Kr. (Diinhoff 1997:76ff). Grophuset på 4x3 meter er C14-datert til 370-530 e.Kr. (Diinhoff 1997:69ff). I tillegg ble det registrert to mulige boplasser ved funn av stolpehull i to prøvestikk, men prosjektet tillot ikke utgravning av disse lokalitetene. Det ble også funnet flatmarksgraver ved disse lokalitetene som strakk seg fra romertid til vikingtid, med et opphold rundt 450-600 e.Kr. (Diinhoff 1997:88ff). Diinhoff mener at det her er snakk om en omflyttende enkeltgårdsbebyggelse. Pollenprøver viser bruk tilbake til bronsealderen, selv om husene knyttet til denne perioden ikke ble funnet (Diinhoff 1997). Vereideprosjektet var en av de første boplassene under Bergen museum som ble funnet ved hjelp av den maskinelle flateavdekkingsmetoden (Diinhoff 2008:2).

I år 2000 ble to nye lokaliteter med forhistorisk husmateriale funnet i Gloppen. Den ene er langhuset på Eide, som avhandlingen handler om, og som blir grundig beskrevet i kapittel 4.2. Den andre utgravningen pågikk samtidig med Eide-feltet, og denne ble også utført av Bergen Museum (SFYK) under ledelse av Søren Diinhoff. Her ble det funnet 8 hus: 7 treskipete langhus der størrelsen varierer fra 14 til 17 meters lengde og 4-5 meters bredde, samt et enskipet langhus på 14,5 meter lengde og 4,5 meter bredde. I tillegg ble det funnet to mulige gravrøyser, et ovnsanlegg for jernutvinning, og en del kokegroper og andre ildanlegg. Alt dette stammer fra 420-190 f.Kr., dvs. førromersk jernalder (Diinhoff 2006). Diinhoff funksjonsbestemmer de fleste langhusene etter den tradisjonelle tredelingen av hus, der en del fungerer som oppholdsrom, en del fungerer som fjøs, og der den siste delen kan ha hatt flere typer funksjoner, som for eksempel lagerrom, arbeidsrom eller stall for mindre husdyr. Han mener riktignok at langhusene på Eivebø skiller seg litt fra denne tradisjonen, da man på Eivebø finner ildsted i den sistnevnte delen (Diinhoff 2006:26ff). Han mener også at et av langhusene kan være oppført tre ganger, da det er store likhetstrekk mellom disse tre bygningene (Diinhoff 2006:63). Den antatte levetiden til et langhus er på rundt 90-100 år, derfor forekommer det ofte at en har flere langhus i samme område, og at disse blir flyttet litt rundt avhengig av om undergrunnen der den gamle bygningen stod er brukbar (Løken et al. 1996; Streiffert 2005:31). En alternativ tolkning er at hver generasjon førte opp sitt eget hus, i og med at en sjelden finner sikre spor på reparasjoner av husene (Diinhoff 2005:83).

I 2007/2008 ble det gjennomført tre nye utgravninger i Gloppen der det ble funnet forhistorisk bosetning. Disse er fremdeles under behandling, så det har verken kommet fullstendige

tolkninger eller dateringer fra disse utgravningene, bare foreløpige resultater. Utgravningene som ble utført på Sandane tyder på kontinuitet fra bronsealderen helt frem til middelalderen. Like nord for Sandane, på Hjelmeset, ble det funnet ti mulige langhus fra bronsealder/tidlig jernalder. I Gloppestad ble det funnet to bygninger fra bronsealder/tidlig jernalder (Diinhoff 2008). Han mener langhusene i Gloppen svarer til andre langhus fra perioden, ved å ha et treskipet langhus, rundt 16 meter langt og 5-6 meter bredt, som hovedbygning. Denne inneholder ofte en stalldel i den ene enden og muligens et par småbygninger knyttet til langhuset. Gårdene ser ut til å være familiedrevne enkeltgårder (Diinhoff 2008:90).

Som det er redegjort for ovenfor, er det forsket en del på både gravminner og fortidige bosteder i Gloppens eldre jernalder. Men per i dag er det ikke kommet noen avhandlinger som går dypt inn på begge disse samfunnsindikatorerne og ser samlet på materialet, samtidig som en tar i bruk den teoretiske forskningen. Dette vil være tomrommet denne oppgaven vil forsøke å fylle.

3. Teori

Høvding og hall i eldre jernalder

3.1 Overordede samfunnsteorier i folkevandringstiden

Folkevandringstiden blir i den arkeologiske forskningen sett på som en periode der store samfunnsmessige endringer finner sted. Spesielt er det økende gravmaterialet, i forhold til århundrene før begynnelsen av vår tidsregning, utgangspunktet for tolkninger om endringer i samfunnsorganisasjonen, om oppkomsten av en elite og muligens en overgang fra et stammesamfunn til en variasjon av en statsdannelse (Hedeager 1992). Disse tolkningene bygger blant annet på den kvantitative variasjonen av store gravminner. Her ser en store overganger mellom de ulike periodene. I bronsealderen utgjør store gravminner, i motsetning til det andre gravmaterialet, 13,5 %. I eldre jernalder utgjør de store gravminnene hele 62 %, og i den yngre jernalder 25 % av de totale gravminnene (Ringstad 1991). Denne oppblomstringen, og siden den store avtagningen, tolkes til 1: oppkomsten av et nytt sosialt toppsjikt, eller 2: et mer markant markeringsbehov hos et eksisterende toppsjikt. (Ringstad 1991:146f). Ved en elite tolkes det tradisjonelt til oppkomsten av høvdingdømmer og småriker. I forhold til dette mener Max Weber at det finnes tre ulike former for herredømme, samt en rekke hybrider ut i fra disse. Det er det legale-, det tradisjonelle- og det karismatiske herredømmet. Disse ulike herredømmene har også betydning for lederen. Det *legale* herredømmet er basert på fastsatte lover, der lederen også er underlagt dette lovverket. Det *tradisjonelle* herredømmet er basert på religion og ideologi, der lederen stammer fra en herskerslekt som har fått makten sin fra det guddommelige. Til slutt baseres det *karismatiske* herredømmet på lederens person, i form av heltedåder og stor taleevne, eller mulige magiske evner slik som spådom og klarsynthet (Ringstad 1991:144).

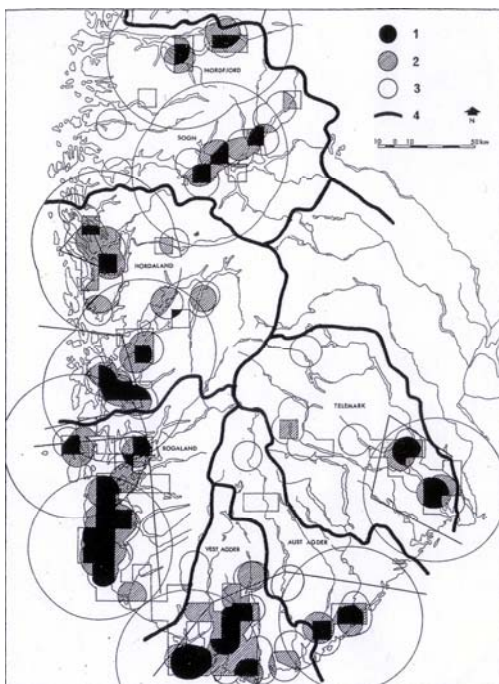
I dagens forskning har man to hovedmodeller å jobbe etter i forhold til folkevandringstidens samfunn, som bygger på arkeologisk forskningsarbeid i Skandinavia og Storbritannia og skriftlige kilder fra disse områdene. Disse blir betegnet som den *Tradisjonelle modellen* og *Personforbundsstatsmodellen*. Skriftlige kilder blir brukt både i forhold til utviklingen av samfunnsmodellene og forhold som direkte går inn på samfunnselitens liv og deres boliger. Bruk av skriftlige kilder krever omhyggelig kildekritikk. Hvis man for eksempel bruker lovverket, viser dette til hvordan de som skrev loven mente samfunnet *burde være*, ikke

nødvendigvis *hvordan det var* (Kjeldstadli 1999:173). Det er også ofte tilfellet, spesielt i forhold til heroisk diktning, at forfatteren bruker historien sin til å få frem karakterene sine i et best/verst mulig lys (Kjeldstadli 1999:177ff). Det trenger heller ikke være snakk om reelle begivenheter som har funnet sted. Beowulf i *Beowulfkvadet* møter, og sloss, mot flere overnaturlige skapninger, blant annet en drage. Kvadet kan dermed ikke brukes ukritisk, men den kan brukes til å vise hvordan dikteren mente ulike samfunnsverdier og væremåter var viktigere enn andre, for eksempel ved å sette heltemodige personer i et bedre lys enn feige personer, og hvor viktig det var å være lojal mot sin herre. Denne nærheten i tid og tenkemåte som de skriftlige kildene fremmer, gir dermed en god samfunnsvinkling, siden trolig også verdier forandres over tid.

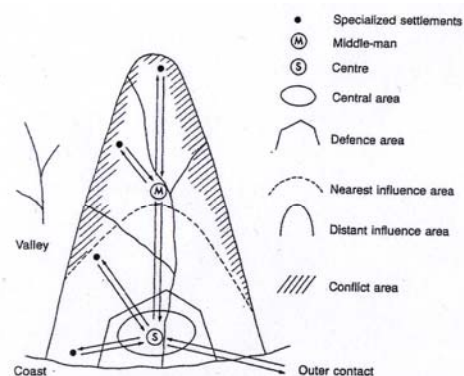
3.1.1 Den Tradisjonelle modellen

Den *Tradisjonelle modellens* utarbeidelse har vært en pågående prosess fra kulturarkeologiens dager der bidragsytere som inkluderer Shetelig, Bøe, Hougen, Nissen Meyer og Slomann, men spesielt Knut Odner og Bjørn Myhre, har stått sentralt (Kristoffersen 2000:24). Sentralt i denne modellen står store gravmonumenter, rikt gravinnhold og bygdeborger som utgangspunkt for å kunne lokalisere politiske maktsentre og høvdingdømmer (Ringstad 1986; Myhre 1987). Modellen ble videre raffinert av Knut Odner ut fra samfunnsmessig og økonomiske forhold på Island ut fra skriftlige kilder (Odner 1973; 1974). Modellen tar utgangspunkt i at det fantes høvding/småkongedømmer som stadig prøver å tilegne seg større ressursområder, og er variasjoner av den legale og tradisjonelle herredømmeteorien. Bakgrunnen for denne tolkningen baseres på gamle tekster angående germanske stammesamfunn. Shetelig bruker for eksempel Jordanes' navngivelse av germanske stammer i "*De origine actibusque Getarum*" (Om goternes opprinnelse og gjerninger) som utgangspunkt for å tolke Grenland, Agder, Rogaland og Hordaland som stammeområder i folkevandringstiden (Shetelig 1925; Kristoffersen 2000:26ff). Lovtekster, slik som Gulatings- og Frostatingsloven blir også brukt i denne sammenhengen av Myhre, der "fylke" betegnes som en rettslig-administrativ områdeinndeling der enda eldre grenser var utgangspunktet. Men selv om det muligens kan ha eksistert fylker, så trenger ikke smårikene ha hatt faste grenser, siden det stadig var kamper om ekspansjon og forsvar av egne landområder (Kristoffersen 2000:31ff). Tilgjengelige ressurser innen de fastsatte grensene gir en direkte avspeiling av høvdingenes status og mulighet for forsvar og ekspansjon. Grunnsteinen i økonomien lå på primærjordbruket og husdyrhold, men også på ytelser, produkter samt

gjenstander fra plyndringstokter og tributt. Kontroll av for eksempel jernvirke var viktig, både som handelsprodukt så vel som utrustning av egne menn (Myhre 1987:183; Myhre & Øye 2002:164ff). Høvdingens gård og det nærliggende området, som Myhre betegner som det maktpolitiske senteret, utgjør økonomibasen til høvdingen, og det var her han mottok og fordelte tributt og varer fra lokale stormenn mot andre ressurser og beskyttelse. Herfra tas de fleste beslutningene og danner utgangspunktet for høvdingdømmet. Ut fra dette sentralpunktet sprer interessesfærene seg utover som ringer i vann, fra senterområdet, som inkluderer grenser for forsvarsområdet og nærmeste innflytelsesområdet, til bosetninger i konfliktområder innenfor høvdingens ytre innflytelsesområde (Myhre 1987:184). Rivalisering mellom de ulike høvdingene går i stor grad ut på ekspansjon av ressursområder, slik at ressurser som etablerte kontakten mellom danske høvdinge for import av prestisjevarer kunne suppleres, samt kontroll over ferdselsveier og kommunikasjonsveier (Myhre 1987:183ff). Kontakten mellom de ledende slektene, for lederrollen ble i stor grad innenfor familien, var godt etablert og strakk seg langt, i form av vareutveksling/handel og krigføring. Samfunnsmodellen er åpen for tanken om alliansedannelser mellom ledende slekter gjennom ekteskap, tributt, gavebytte eller oppfostring av barn. I denne pyramideformede høvding/småkongemodellen åpner Myhre også for tanken om en overkonge som øverste administrative enhet som sluker opp smårikene (Kristoffersen 2000:34ff).

Figur 3-2: Myhres forslag til avgrensning av høvdingdømmer basert på prestisjegjenstander og bygdeborg. Etter Myhre 1987.

Figur 3-1: Slik Myhre ser kontakt mellom sentrum og periferiområder i et høvdingdømme. Etter Myhre 1987.

3.1.2 Personforbundsstatmodellen

Alternativet til den Tradisjonelle modellen er Steuers *Personforbundsstatmodell*, som er basert på skriftelige kilder som: *Beowulfkvadet* (heroisk dikt), *Cynfeirdd* (verk av ulike poeter fra Wales), *De excidio et conquestu Britanniae* (av Gilda, midten av 500-tallet), *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (av Bede, slutten av 500-tallet), Irske Annaler, slik som *Anglo-Saxon Chronicle*, *Annales Cambriae*, *Annals of Ulster*, *Annals of Tigernach* og *Annals of Infallen*. Denne modellen bygger på en distinkt germansk- heller enn klassisk samfunnsorganisasjon (Steuer 1989). I motsetning til den Tradisjonelle modellen er det ikke territorier som er det grunnleggende for dette samfunnssystemet, men allianser mellom personer, og er en kontinuerlig prosess som ble etablert gjennom individer, deres bosetninger og begravelser (Kristoffersen 2000:38). Den vinkler seg dermed i større grad inn på Webers karismatiske herredømmetolkning enn den Tradisjonelle modellen gjør. Territorier er viktig kun i sammenheng med jevn tilgang på ressurser fra primærjordbruket rundt slektsgården (Kristoffersen 2000:38f). Krigføring er sterkt inkorporert i denne modellen og er integrert i de fleste av samfunnsaspektene, og en hærfølgeinstitusjon er sentral for hele samfunnsstrukturen. Det ble ikke kriget for å vinne land, og muligens var det slik at krigføring ikke skjedde defensivt over grenser heller. Krigføringen skjedde i form av plyndringstokter som ga rikdom og ære, både i form av ressurser, men også av menn som ble rekruttert fra nye områder (Kristoffersen 2000:39f). Samfunnet i denne sammenhengen var rangert innenfor hærfølget med en mer åpen hierarkisk struktur enn den Tradisjonelle modellen. Arvelighet innenfor familie var ikke viktig i like stor grad som i den Tradisjonelle modellen. Denne samfunnsmodellen åpner også for å kunne øke sin rang innenfor hærfølget. Dette skjedde ved at hærlederen delte ut æresbevisninger, posisjoner og verdier som belønning for fremragende innsats i kamp. Hærlederposisjonen utgjorde dermed en radikal forandring i forhold til tidligere slektsbasert samfunnsorganisasjon, og det var disse personene som ble fokuspunktet for nye idealer og utgjorde den nye eliten (Fabech 1991:288; Evans 1997:34; Kristoffersen 2000:40). Den bygger dermed på et samfunnssyn med mindre sosial differensiering, eller i alle fall mer åpenhet rundt det å øke sin egen status og rikdom også utenom arv (Kristoffersen 2000:40f).

I dag er det Personforbundsstatsmodellen som er den gjeldende. Denne modellen harmonerer mer i forhold til de samtidige skriftlige kildene i mye større grad enn den Tradisjonelle

modellen. Den Tradisjonelle modellen er en modell beregnet på oppkomsten av småkongedømmer som er gjeldende for vikingtid og tidlig middelalder, og som blir projisert bakover i tid. Også Bjørn Myhre (Myhre & Øye 2002), som er en av bidragsyterne i den Tradisjonelle modellen, har tatt i bruk mange av elementene fra Personforbundsmodellen i sine senere publikasjoner. Disse to modellene vil i kapittel 3.3 diskuteres i forhold til høvding og høvdinggård.

3.2 Høvdingen

3.2.1 Gravmaterialet som samfunnsindikator

En grav er det siste hvilestedet for en person, og kommer i mange ulike former og kontekster. Graven, som en del av det arkeologiske forskningsmaterialet, blir som regel klassifisert etter gravskikk. Det finnes mange ulike gravskikker. De to hovedkategoriene som gjerne brukes er *skjelettbegravelse* og *kremasjon*, dvs. om avdøde er ubrent eller brent. I tillegg kategoriseres gravene gjerne etter den ytre markeringen, slik som røyser, hauger og flatmarksbegravelser, for å nevne de mest utbredte eksemplene. Det finnes også eksempler på flere individer som er gravlagt sammen, eller at noen er gravlagt i samme haug på et senere tidspunkt enn primærgraven. Den eldre jernalderen er et godt eksempel på en periode der ulike gravskikker finnes side om side. I Norges folkevandringstid finner vi en veldig variert gravskikk: en har både skjelett- og kremasjonsbegravelser i de fleste former og størrelser, i tillegg til at kister i gravene forekommer i større grad enn før (Solberg 2003:124-177).

Det er likevel gravenes innhold som oftest brukes for å tolke den avdødes posisjon i samfunnet, selv om en har eksempler som i større grad også tar for seg de ytre markeringene av gravene (f.eks., Ringstad 1986), i og med at man ikke har mulighet til noen direkte observasjon av disse samfunnene (Solberg 2003:25f). Den avdødes sosiale posisjon avgjøres av *alder, kjønn, sosial status og tilhørighet i samfunnet* (Østigård 2006:13). Det er selve etterlevningene av den avdøde, det vil si liket og gravgodset som fulgte med den avdøde, som gir oss den beste innfallsvinkelen til å kunne trekke konklusjoner om individet i graven. Den beste måten å finne ut avdødes kjønn og alder er en osteologisk undersøkelse, som vil si å studere beinmateriale i graven. Det er imidlertid sjelden gravforholdene er såpass gode at hele skjelettet gjenstår ved en arkeologisk utgravning. Dette er selvfølgelig i stor grad tilfellet ved kremasjonsbegravelser. Avdødes kjønn må i de fleste tilfeller tolkes ut fra gravgodset, der en

forholder seg til arkeologiske premisddannelser, slik som at for eksempel våpen i en grav markerer en mannsgrav.

Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er om gravmaterialet gjenspeiler reelle sosiale forhold, eller religiøse forestillinger, riter og seremonier? Ulik gravskikk kan vise til variasjoner i den samme religionsutøvelsen, og trenger ikke nødvendigvis å tyde på forskjellige religiøse forestillinger innenfor et område. Gravskikken kan med dette vise ulike ritualer som varierer fra individ til individ ut i fra den avdødes sosiale posisjon og personlige eller slektsmessige religiøse forestillinger (Fjelberg 2008). Gravskikken kan *både* gi innsikt i religiøse og seremonielt rådende skikker *og* sosiale forhold, der den religiøse delen trolig er overordnet den sosiale. Likevel gir dette arkeologer muligheten til å trekke slutninger om begge deler (Lagerlöf 1991:127).

Det er også viktig å få frem at gravgavene nettopp er det navnet tilsier; det er gaver den døde har fått med seg av de gjenlevende. Østigård mener dette fort kan føre til skjeve perspektiver på forskningen, spesielt når det gjelder gravgaver som er utpreget kvinnelige i mannsgraver eller omvendt, og at gavene derfor reflekterer mer om de gjenlevende enn den døde (Østigård 2006:14). Det har også vært en diskusjon om mangel på rike graver ikke nødvendigvis signaliserer egalitære samfunn, men heller samfunnseliter som har et såpass stabilt maktgrunnlag at de ikke har hatt behov for å markere seg ved rike gravleggelser (Myhre 1991).

3.2.2 Høvdingen i det arkeologiske gravmaterialet

Samfunnseliten, aristokrati eller høvding har vært betegnelsen på de rikest utstyrte gravene i form av ytre markering (gravhaug) og gravgods. Prestisjevarer, slik som edelmetall og glass, kan for eksempel tolkes til enten å fastslå status og guddommelig relasjon, eller brukes i redistribusjon mellom eliten og allierte som har stått for samfunnets politiske ledelse (Myhre 1991:15; Hedeager 1992:88). Som nevnt ovenfor, kan det reises spørsmål om det er de virkelige maktinnehaverne som har fått disse storslåtte begravelsene. Det kan være snakk om i våre øyne usynlige, reelle maktinnehavere som ikke har fått slike storslåtte begravelser (Kristoffersen 2000:41).

Slike spørsmål er det vanskelig å forholde seg til, men så langt er det slik at rike graver tolkes til å gjenspeile sosiale forhold og sosial differensiering i folkevandringstiden. De rike gjenstandene funnet i disse gravene, samt alt arbeidet som ble utført for å konstruere storhauger, krever store reelle ressurser (se Ringstad 1986; Ringstad 1991). At disse blir tilegnet enkelte individer støtter tolkningen om at det i disse tilfellene kan være snakk om individer som med rette kan kalles høvding eller elite, med andre ord individer som ved personlig og slektsmessig rikdom står over allmuen i det sosiale sjikt. Ramqvist (1991:308) mener for eksempel at slike monumentale gravhauger blir et verktøy for maktinnehaverne for å beholde, sikre og forsterke sin egen og sin slekts sosiale posisjon.

Det er imidlertid diskutabelt hva som regnes som en prestisjegjenstand. Folkevandringstiden kjennetegner seg som en periode med tallrike importfunn, og er i mange tilfeller basisgrunnlaget for å tolke graven som en elitegrav eller ei. Men det er ikke slik at alle importfunn regnes som like prestisjefulle å eie. For eksempel Vestlandskjelen, et kar laget av bronseblikk, er en importvare. Den regnes derimot ikke som en prestisjegjenstand, da denne varegruppen ble masseprodusert og er dermed en ganske vanlig gjenstand i gravmaterialet (Solberg 2003:136). Glassbegre tolkes derimot som en prestisjevare, ikke bare fordi dette kan representere et dyrt materiale på denne tiden, men det er i flere tilfeller slik at enkelte glassbegre har blitt tatt vare på over lang tid, opptil flere generasjoner før de ble lagt ned i graven, og har blitt reparert med gull- og sølvbeslag (Solberg 2003:137). Praktvåpen forekommer også i folkevandringstiden, og da helst i form av tveeggete sverd dekorert med edelmetall (Solberg 2003:138). Andre kjennetegn på elitegraver er gullbrakteater, som er mynter omgjort til et halssmykke, og andre typer smykker av gull (Solberg 2003:169).

Skålvecter, samt tilhørende vektlodd, er et artefakt en finner i det arkeologiske gravmaterialet fra den romerske jernalderen og gjennom de etterfølgende periodene til og med middelalderen (Brøgger 1921). Disse er generelt ganske små, så selv om det kanskje kan virke som om slike vecter ble brukt i handelssammenheng er det trolig også slik at disse ble brukt til å regne betaling av bøter. Både vektene og edelmetallet blir i de fleste tilfeller funnet graver med rikt gravgods (Brøgger 1921; Solberg 2003:106).

3.3 Høvdingens rolle i samfunnet

Begge de to teoretiske samfunnsmodellene ovenfor er åpne for individer i en høyere posisjon enn allmuen. Det som skiller de to teoriene er betegnelsen for disse individene, noe som vitner om rollene disse personene hadde. I den Tradisjonelle modellen er det snakk om høvding eller småkonger, mens i Personforbundsstatmodellen er det snakk om hærledere. For enkelhets skyld vil jeg bruke begrepet *høvding* for begge disse, som i dette tilfellet vil være et individ på toppen av samfunnsstrukturen.

I Tacitus' *Germania* er den germanske høvdingen en mann med militære, politiske og dømmende funksjoner, og spesielt den militære rollen trer sterkt frem i begge samfunnsmodellene (Kristoffersen 2000:41; Myhre & Øye 2002:160). Det som differerer i de to modellene i forhold til den *militære rollen* er hvordan denne fungerer. Slik jeg tolker den tradisjonelle modellen, er det vektlagt en mer stasjonær rolle. I tillegg til høvding som primærrolle er denne personen også en bonde som er knyttet til gården som ressursbase, og det samme er individene som utgjør krigerne under høvdingen. I lovverket fra middelalderen har man for eksempel leidangsordningen, som var en ordning for militær virksomhet der de ulike gårdene skulle stille båter med menn og militært utstyr i ufredstider. Det kan ha eksistert en form for dette også i folkevandringstiden for å kunne samle hærstyrken rundt maktsenteret. Ved en slik ordning kan høvdingen beskytte maktsenteret, samtidig som det gir et utgangspunkt for raid og forsvarsplaner innenfor ressursområdet (Kristoffersen 2000:35; Myhre & Øye 2002:268). Det virker dermed som om den militære aktiviteten i den Tradisjonelle modellen forgår ved periodevise ekspansjoner av ressursområdet og ved forsvar mot rivaliserende høvdingers ekspansjoner av sine ressursområder. Utenom dette var høvdingen stasjonert på gården der han var storbonde på lik linje med andre storbønder i området.

I Personforbundsstatmodellen er den militære virksomheten langt mer mobil og integrert i samfunnsstrukturen. Gården er fortsatt en viktig ressursbase, men hoveddelen av ressursene erverves gjennom plyndring, og av tributt som følge av trusselen for plyndring, slik tilfellet for eksempel var i England i slutten av vikingtiden (800-1030) der nordboere krevde store summer sølv for å la være å angripe engelskmennene (Solberg 2003). Modellen rundt hærfølgeinstitusjonen gir inntrykket av høvdingen, som leder for hæren, hele tiden var på plyndringstokt. Også håndverkere og andre som ikke var aktive deltakere i krigføringen fulgte

med følget, og dermed økte muligheten for mobilitet (Kristoffersen 2000:42). Det kan her være snakk om en mer eller mindre profesjonalisert hær, der dagens allierte kunne være morgendagens fiender (Fabech 1991:288f). Det kommer også sterkt frem i de skriftelige kildene fra Englands folkevandringstid at lederen sloss, og døde, sammen med sine menn. I et samfunn basert på krigføring og mot var det enda viktigere for høvdingen å vise sin krigskunst i forhold til sine menn. Sverd i gravmaterialet er et sterkt uttrykk for krigføringens betydning for folkevandringstidssamfunnet. Spyd og skjold utgjorde trolig krigernes basisutrustning, sverdet ble gitt til et hvilket som helst medlem av hærfølget for fremragende tjeneste, uansett hvilken rangering i hærfølget han hadde (Hedeager 1992; Evans 1997:39,50f). Sverd i gravmaterialet trenger dermed ikke nødvendigvis å bety en høvding, men derimot en spesielt dyktig kriger. Det kan dog være andre riter og grunner for nedleggelse av sverd og våpen i gravgodset.

Forskjellen i den militære rollen gir også utslag for høvdingens *administrative rolle*, som har en direkte tilknytning til rollen som hærleder. I den Tradisjonelle modellen foregår den administrative rollen til høvdingen fra gården i form av redistribusjon. Varene som produseres innenfor høvdingens territorium sendes til høvdingen som distribuerer varene jevnt utover. Mangelvarer kan byttes mot overskuddsvarer mellom nabohøvdinge og allierte (Myhre 1987:183ff). For eksempel kan en landsby med høy malmforekomst bytte bort jern mot korn og liknende varer, slik at arbeidskraft kan løsrives til en viss grad fra primærjordbruk og i en retning av spesialisering. Varebytte mellom høvdinge garanterer også sirkulasjon og erverv av prestisjevarer utenom egenproduksjon. Administratorrollen i Personforbundsstatmodellen manifesterer seg hovedsakelig ved fordeling av varer fra plyndring til hærfølget, bestemme rangering innenfor hærfølget og skaffe seg allianser.

Ut i fra skålvektene er det også en mulighet for at høvdingene hadde visse *juridiske* roller. I middelalderen hadde man et *tings*system der juridiske spørsmål ble tatt opp og dommer avgitt, men ut i fra skriftelige kilder er det veldig usikkert om dette systemet strekker seg bakover i tid (Ringstad 1991:413). I Vestgotiske stammer på 300-tallet var det slik at høvdingen ble utpekt av en gruppe stormenn, og dette kan godt ha dannet en form for *ting* (Ramqvist 1991:307f). I følge Gulatingsloven og Frostatingsloven, som er de eldste lovverkene vi har i Norge, står det at mannebøtene skal betales til sønn, bror, far, samt morfar og morbror til den avdøde (Brøgger 1921:39).

Det er også en del uvisshet om høvdingen hadde utpregede *religiøse* roller. Religionen var trolig en integrert del av hverdagen, hvor religiøse handlinger og ritualer inngikk i de fleste aktiviteter, slik som i produksjon av varer og annet håndverk, bygging av hus, gravleggelser og reiser (Fabech 1991:283). Fra første del av 500-tallet skrev Procopius at menneskene i Thule, et område nord for Storbritannia, tilba et mangfold av guder knyttet til himmel, luft, jord og demoner som oppholdt seg i vann og floder, som de ofret til (Fabech 1991:292). I Danmark og Sverige er det en kjent skikk med krigsbytteofringer der en i eldre jernalder har lagt ned en rekke våpen og krigsutstyr i myrer og våtområder. Denne skikken finnes ikke i Norge og Nord-Sverige, men Fabech mener det ikke nødvendigvis trenger å bety ulike religiøse forestillinger, heller en ulikhet i religiøs uttrykksmåte av offerskikken (Fabech 1991:289). I folkevandringstiden skjer et tydelig skifte i offerskikken ved at ofring i våtmark opphører. Fabech mener her at religionsutøvelsen flytter inn i høvdingens hall, og hærførerne har fått makt til å sentrere manifestasjoner og seremonier rundt seg selv og sin slekt (Fabech 1991:287; Brink 1997:430). Hvis dette er tilfellet vil høvdingen i tillegg til sine andre roller være en slags leder og mottaker av seremonielle riter som foregikk under hans tak.

3.4 Høvdinggården

Den vanlige husformen i eldre jernalder var det treskipete langhuset. Dette gjelder også for høvdinggården. Det som kjennetegner en høvdinggård er at den skal inneholde en hall, det vil si et større rom, et element i bosetningshistorien som dukket opp i begynnelsen av eldre jernalder (Skare 1999:64). Herschend mener hallen og/eller salen dukker opp på 300-tallet, men Trond Løken argumenterer for at en har hallbygninger på Forsand allerede i førromersk jernalder (Løken 2001). Fabech (1991) bruker skiftet i offerpraksisen, slik som de Danske myrofringene, som begrunnelse for et sakralt skifte fra våtmarksområder inn i høvdingens bolig. Høvdinggården og høvdingens person får dermed et religiøst preg (Brink 1997). En må også skille mellom termene *hall* og *sal*. Hallen er et rom i langhuset som inkluderer rituelle- og festlighetsfunksjoner, mens salen har de samme funksjonene som hallen, men i form av en egen bygning (Brink 1996).

I senere tolkninger har det også funnet sted et skifte i tolkningen av jernalderens høvdinge/konger: fra å bli tolket som en guddommelig skikkelse, til en utpreget militær leder (Steinsland 2005:400ff). Dette synet har også hatt betydning av høvdingens hall, til også å inkludere funksjonen som oppholdsrom (Munch 1991). Dette kommer også sterkt frem i de

skriftlige kildene vi har fra denne perioden, spesielt den heroiske diktningen (Beowulfkvadet og Bedes dikt), og det er her vi har det meste av informasjonen av hva som foregikk innenfor husets fire vegger fra (Evans 1997:88). Hallen var stedet der høvdingen og hans menn oppholdt seg når de ikke var på krigstokt eller ute og jaktet, og det var også her høvdingens hird/følge sov (Evans 1997:88; Herschend 1997:23). Spesielt de yngre medlemmene i følget ble oppfordret til å bo under samme tak som lederen, hans familie og familiens trelle (Evans 1997:68). Hallens hovedfunksjon var som spise- og oppholdsrom for høvdingen og hans menn, og var i tillegg til dette stedet der høvdingen delte ut godene i form av materiell rikdom, våpen, æresbevisninger og nye posisjoner innen følget. Dette ble gjort under festing og rituelle måltider i hallen. Både festingen og gaveutdelingen var veldig viktig for å skape lojalitet mellom høvdingen og hans menn. Båndet mellom krigere og leder var sterkere enn slektsbånd, og det å dø for lederen var prisen en kriger kunne ende opp med å betale for dette ("tjene sin mjød") (Munch 1991; Herschend 1997; Evans 1997).

Da vi arkeologisk sett i de aller fleste tilfeller bare har stolpehull, ildanlegg og vegggrøfter å forholde oss til, er det vanskelig å vite om langhuset som er gravd frem inneholder en hall eller ikke, og det er bare et fåtall av langhus tolket som hallbygning i Norge. Hallen er tross alt et større rom i langhuset. Det er likevel noen holdepunkter å forholde seg til i denne sammenhengen, blant annet det at langhuset skal ha dimensjoner større enn det gjennomsnittlige langhuset (i dag regnes et gjennomsnittlig langhus for å ligge rundt 22 meter langt og 6 meter bredt, men det finnes store variasjoner innen dimensjonene på langhusene) og ligge litt unna resten av bosetningen i området (Myhre & Øye 2002:123, 165). Frands Herschend satte også opp en del kriterier i 1993 for hva som kjennetegner en hallbygning. For eksempel var noen av kriteriene at ildstedene i langhuset kun skulle brukes som lyskilde, og skille seg ut fra annet husmateriale ved ikke å inneholde hverdagslige ting men heller statusgjenstander (Herschend 1993:182f). Generelt er det lite en finner av faktiske artefakter under en flateavdekking annet enn vevveker, keramikkskår, brent bein og brent leire. Situasjonen er ofte den at de som bodde i husene tok med seg det de hadde inne i husene da de flyttet til nye bosteder (naturlig nok), eller at moderne pløyning har tatt med seg det som lå igjen av restene.

Ildanleggene kan også, til en viss grad, brukes i denne sammenhengen. Ildstedene blir som nevnt ovenfor brukt av Herschend i hans kriterier for hallbygninger. Kokegroper har også et potensial her. Disse ildanleggene blir som regel forbundet med matlaging, men har i den

arkeologiske forskningen også blitt brukt i kultiske og førkristne, religiøse sammenhenger (Diinhoff 2005a:136). Rituelle måltider er noe en kjenner igjen både i forbindelse med gravleggelser og vikingtidens bloting (Steinsland 2005). I tillegg, hvis det var slik at høvdingens menn bodde under samme tak som ham, må det ha blitt konsumert større mengder mat enn ved en vanlig husholdning. Omfanget av kokegroper og ildanlegg kan gi en pekepinn på dette.

4. Kildematerialet

Grav og Gård

4.1 Gravmaterialet

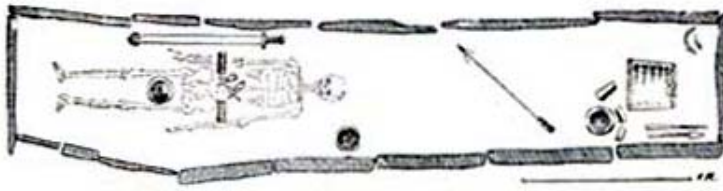
4.1.1 Evebøgraven

Denne rike graven kunne lett unngått arkeologers oppmerksomhet, hadde det ikke vært for Johan Sverdrup, daværende utskiftningsformann i Gloppenområdet. Den 13. juli 1889 begynte grunneieren på Evebø, Kristen Rasmussen Fjellestad, å grave i den store haugen, men Sverdrup innså at dette ikke var et helt vanlig gravfunn da han så hva grunneieren hadde gjort, og fikk bevart det meste av gjenstandene i relativt urørt stand frem til arkeologene fikk sett på graven (Gustafson 1890:4; Magnus 1978:167). Han skjøv 4 jernplater inn under den nordvestre delen av kisten og sendte dette inn til Bergen Museum for utgravning. Han sendte i tillegg en rapport om ”utgravningen” han hadde gjennomført (Magnus 1978:167). Etter dette reiste Gabriel Gustafson til Gloppen for videre utgravning og publiserte materialet ikke lenge etter (Magnus 1978:167).

Beliggenhet og utseende

Selve graven er en stor rundhaug, ca. 4 meter høy og 24-25 meter i tverrmål. Den ligger nesten på kanten av et moreneplatå (kalt ”Mona”) på toppen av Ulvehusbakken, innerst i Gloppenfjorden (Shetelig 1912:111). Restene av haugen ligger der fortsatt i dag, selv om toppen av haugen er borte og den ligger ved inngangspartiet til en villa. Haugen består av tre deler. Innerst, på bakkenivå nesten midt i haugen, har vi selve gravkammeret, 4,2 meter langt, 0,70-0,75 meter bredt og 0,8-1 meter dypt, omringet av 16 kantsatte heller. Mellomrommet mellom hellene var tettet av lag med never (Gustafson 1890:4f; Shetelig 1912:112). Bunnen i gravkammeret var av aur, men ifølge Sverdrup var den sørøstre delen (ikke under liket) av kammeret dekket av et ”steingulv” (Gustafson 1890:5f). Utenfor selve hellekisten/gravkammeret var det laget en røys som danner det andre laget, ca 2 meter høy og 7 meter i tverrmål. (Gustafson 1890:4; Shetelig 1912:111f). Den tredje og siste delen er selve rundhaugen av sand og grus. I denne massen ble det i tillegg funnet tynne striper av kull eller kullblandet jord, men det antas at dette ikke hadde noe med selve gravleggelsen å gjøre. Derimot har det blitt funnet andre tegn på sekundærbegravelser i graven, blant annet i form av

samlinger av brente bein i utkanten av kammeret, og et urtepotteformet leirkar fylt med brente bein, ca. 60 cm fra primærgravens sydøstre ende (Gustafson 1890:4, 31; Shetelig 1912:111).

Figur 4-1: Funnfordeling i Enebøgraven. Etter Shetelig 1912

Gravens innhold

Den døde og personlig utstyr

I gravkammeret lå den døde med sitt gravgods. Av skjelettet var det bare noen mindre bruddstykker igjen av, men ut fra disse, og plasseringen av gravmaterialet, er det utvilsomt at det her er snakk om inhumasjon, det vil si en skjelettbegravelse (Gustafson 1890:5). Den døde med personlig utstyr lå i gravkammerets nordvestre halvdel med føttene mot kortsiden og hodet omtrent ved kammerets midtre. Kjønnnet på den døde tolkes til å være en mann ut fra gravgodset som fulgte med i graven, spesielt våpnene (Gustafson 1890:5). Liket var lagt på et lag med never og deretter på en bjørnefell ”med haarene paa”. På dette lå den døde iført en kostbar klesdrakt og innsvøpt i en kappe (Gustafson 1890:6; Shetelig 1912:112).

På stedet der den dødes midje hadde vært, ble det funnet bronsebeslag fra et kostbart belte: to avlange beslag (der den ene inneholdt en innfattet ildstein), en remtunge, tre ”smølgstol”-liknende beslag og en remspenne, alt i bronse (Gustafson 1890:11; Shetelig 1912:112).

Av klærne den døde bar ved gravleggelsen var det en del som gjenstod i form av større og mindre biter av ull, hvilket i seg selv sjeldent forekommer i et arkeologisk gravmateriale. Ut fra disse bitene, og ved hjelp av andre funn, har det vært mulig å rekonstruere denne drakten (Magnus 1978:168). Innerst på overkroppen ser han ut til å ha båret en myk, sekkeformet, tettstittende skjorte/bluse av fin og tynn rødfarget ull, vevd i kyper (Magnus 1978:168). Skjortelinningen ble holdt sammen med en hektespenne av forgylte bronse eller sølvknapper (Shetelig 1912:112; Magnus 1978:168). Trolig har den nedre delen av plagget vært dekorert med en påsydd rød brikkevevd, bred bord med brosjerte dyrefigurer i gulbrunt, rødt og svart (Magnus 1978:168). Mannen har trolig hatt tette sittende bukser, men det er vanskelig å tolke hvilke tøybiter som har tilhørt denne (Magnus 1978:168). Kappen den døde var innhyllet i var

en rektangulær, kypervevd rødbrun ullkappe med brede, brikkvevde, bånd. Båndene var dekorert med dyrefigurer (Magnus 1978:169).

Våpen

På den dødes høyre side lå et tveegget jernsverd på totalt 90 cm med et hjalt av tre (trolig bjørk). Sverdet endte i en doppsko av bronse, type R 194, og både rester av tre og lær på klingens og i doppskoen vitner om en lærintrukket treskjede (Gustafson 1890:11). I den øverste delen av skjeden var det et sølvforgylt beslag med dekor som ser ut som karvskurds spiraler, en dekorasjonsform karakteristisk for Nydamstilen (Magnus 1978:173). Det ser ikke ut til å eksistere en klassifisering på sverdet. Det nærmeste eksemplet er sverdet i Snartemofunnet, hvor både grepet på sverdet og sverdknappen/hodet er ganske like (Straume 1962:14).

I tillegg til sverdet hadde den døde fått med seg to spyd og et skjold. Spydspissene (som var det som var igjen av spydene) er av type R 211 og R 209, den førstnevnte av en lengde på 36 cm, med fal og mothaker, og den andre på 38 cm. Rester av spydskaft av tre ble funnet på begge falene (Gustafson 1890:10). Over lårene var det lagt et skjold av tre med håndtak og bule i jern (Magnus 1978:174). Denne graven er den eneste i hele Nordfjord med et komplett våpensett: sverd, skjold og to spyd (Straume 1962:13).

Import og praktgjenstander

En stund etter at funnene ble sendt inn til Bergen Museum foretok Gustafson en etterutgravning i selve gravkammeret. Gjennom sålding av de resterende jordmassene fant han en gullmynt med hempe som kan ha falt mellom stålplatene Sverdrup fjernet funnene fra graven med (Gustafson 1890:7). Denne har trolig hengt i en snor rundt halsen på den døde (Magnus 1978:173). Mynten, eller solidus, var preget av den østromerske keiseren Theodosius II som regjerte i perioden 408-450 e.kr. (Gustafson 1890:15). På den ene siden bar den keiserens bilde og skriften DN THEODOSIVS PFAVG, og på den andre siden to sittende figurer ”med diverse attributter” (herunder kors, erigert kjønn, sverd, dyr med mer) og skriften SALVS REIPUBLICAE i toppen og CONOB i bunnen. I bunnen var den også gjennomboret med et lite hull (Gustafson 1890:15).

Ved beltet lå det en merkelig tregjenstand, omtalt som ”tankeringen”. Den besto av tre sammenhengende og sammenflettede, dekorerte trestykker med hakeformede endestykker.

Originalt har det vært fire biter som dannet en firkant på rundt 20 x 20 cm, og som kunne trekkes ut i ulike geometriske figurer og skyves sammen til et rektangel (Gustafson 1890:12,27; Magnus 1978:175). Dekoren bestod av linjer og geometriske mønstre, samt to figurer på to av flatene (den ene muligens en bjørn og den andre et fabeldyr eller menneskefigur) (Magnus 1978:175). Gustafson kjente bare til to likeartede artefakter, en fra Teheran som hadde blitt overført til et engelsk museum, og en fra Afghanistan, men begge disse var moderne. Likhetene med disse tyder likevel på orientalsk inspirasjon, men er lokalt tilvirket med bjørk fra Gloppenområdet, så selve artefaktet er ingen importgjenstand selv om muligens ideen er det (Magnus 1978:175f).

Ved såldingen av grus- og sandmassene fant Gustafson også flere bruddstykker av et glasskar, trolig sprengt av temperatursvingninger i gravkammeret (Gustafson 1890:7,16). Disse glassbitene stammer fra et såkalt overfangsglass (überfangglass). Denne glasstypen er sjelden, kun et helt eksemplar (i Rogaland) og et fragment (i Buskerud) finnes i Norge, og består av grønt glass overtrukket med et blått glasslag ytterst. Deretter kan man slippe seg gjennom det blå glasset for å danne mønstre av grønt glass. Slike glass tolkes til å stamme fra Syria (Magnus 1978:176).

I gravkammeret ble det funnet både en skålvekt av bronse og en skinnpung med syv bronsevektlodd med ulik vekt. Selve balansestangen på vekten er 20 cm lang og er ikke sammenleggbare. Endene på denne har form som et fuglehode. Kun fragmenter fantes av selve vektskålene (Gustafson 1890:13).

Øvrige artefakter

Ved restene av beltet ble det funnet små bæringer av bronse, der det også ble funnet rester av en jernkniv med skaft og slire av tre, og en liten syl med et velbearbeidet treskaft like ved. Disse gjenstandene har trolig hengt i beltets bæringer (Shetelig 1912:112). En 17,5 cm ullsaks i et trefutteral ble trolig også funnet nær den døde, men beliggenheten på dette artefaktet er ikke 100 % sikker (Gustafson 1890:15; Shetelig 1912:112f). Den døde hadde i tillegg til overfangsglasset fått med seg en rekke andre beholdere. Tett ved hodet sto det et spannformet leirkar, og graven inkluderte også en avlang eske av tre, et trespann med bronsebeslag, et leirkar uten hank, en liten treskål, flere rester av et treskrin, et fat av tre og bruddstykker av flere andre skåler (Shetelig 1912:113).

Figur 4-2: Funnene i Enebøgraven.

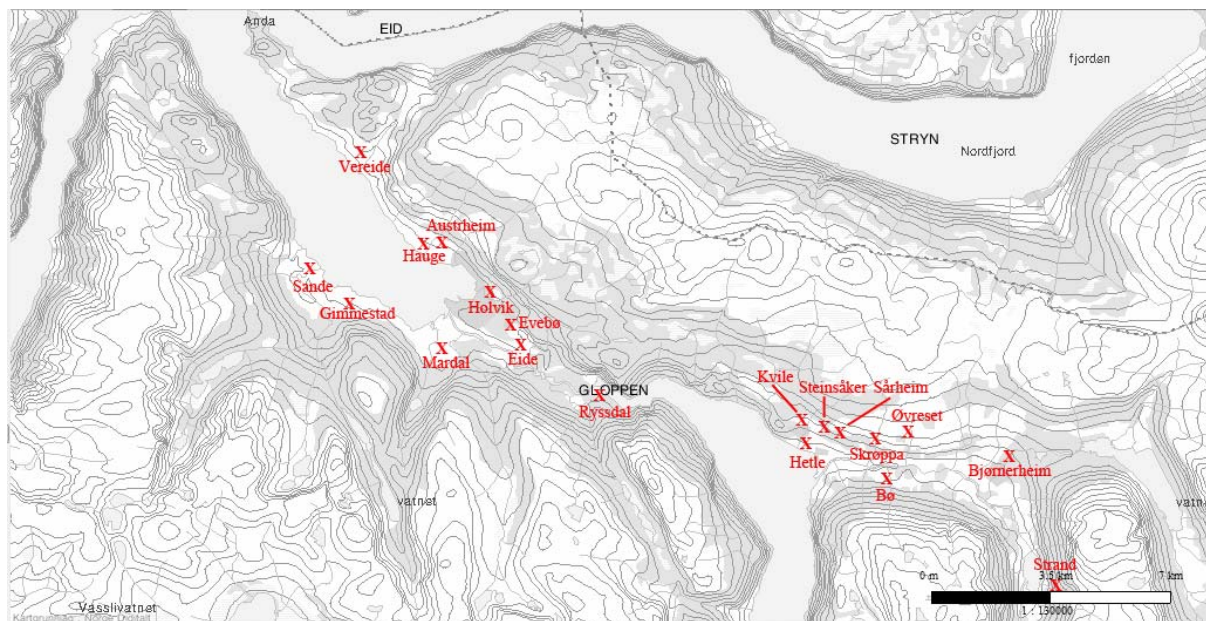
1: Sverd, hjalt og sølvbeslag. 2: Rester av drakten med knapper. 3: Beltet. 4: Skjoldbule. 5: Syl. 6: "Tankeringen" 7: Saks. 8: Skålvekt. 9: Spydspisser. 10: Treeske. 11: Solidus. 12: Blylodd. 13: Spannformet leirkar. 14: Bulevase. 15: Trespann med bronsebeslag. Etter Shetelig 1912.

Datering

Dateringene på denne graven spriker litt fra forfatter til forfatter, avhengig av hvilke artefakter de bruker som dateringsgrunnlag, da det på tiden denne graven ble funnet ikke var tatt i bruk ”absolutte” dateringsmetoder som C14. Men alle er innenfor en periode som ligger mellom 400 og 600 e.kr. (Straume 1962:13ff). Gustafson setter funnet til slutten av 500- eller begynnelsen på 600-tallet. Oscar Montelius daterer funnet til 400-tallet, mens Johs Bøe, Bjørn Hougen og Gutorm Gjessing mener den hører hjemme på 500-tallet, ut fra hektespennene (Straume 1962:13). Gullmynten derimot, som var preget av den østromerske keiseren Theodosius II, gjør at Shetelig daterer funnet til midten av 400-tallet eller noe senere. Han mener også at gravens kontekst vitner om opphav på 400-tallet (Shetelig 1912:117). Leirkarene er et viktig supplement for avgrensning bakover i tid, da det ene er spannformet med en ornamentikk som først forekommer i siste halvdel av 500-tallet (Straume 1962:14). Bente Magnus mener det er sannsynlig med en datering til de 25 siste årene av 400-tallet (Magnus 1978:167). Fjelberg (2008) har i sin funnkatalog datert Evebøgraven til D2a, dvs. 475-525 e.Kr., og i og med det refereres til hennes gravmateriale er det denne dateringen som vil bli brukt i avhandlingen.

4.1.2 Øvrig gravmateriale i Gloppen

Gravmaterialet i denne delen er hentet fra funnkatalogen over Gloppenmaterialet brukt i Kristin Agathe Fjelbergs masteroppgave *Kremasjon og inhumasjon – Ein komparativ analyse av gravskikk i Gloppen og på Voss i yngre romertid og folkevandringstid* (2008), som hovedsakelig har tatt utgangspunkt i funnoversiktene til Per Fett (1960), Eldrid Straume (1962), Bente Magnus (1978), og Bergen Museums Arkeologiske Tilvekst (Fjelberg 2008). Gravminnene er fordelt på de ulike gårdene med funn fra romertid og folkevandringstid i Gloppen. I tillegg til disse finnes det én grav fra Vereidefeltet som kan passe inn her, men med en såpass usikker datering som 214-1011 e.Kr. er denne utelatt fra analysen (Dommasnes 1997).

Figur 4-3: Oversikt over gårder med gravfunn brukt i oppgaven fra år 0 til 560 e.Kr. Grunnkart hentet fra <http://www.gislink.no/gislink/>

Datering

Gård	0-200 e.kr.	200-310 e.kr.	310-400 e.kr.	0-560 e.kr.	400-475 e.kr.	475-560 e.kr.	400-560 e.kr.
Austrheim (gnr 69)				1	2		
Bjørnerheim (gnr 91)				1		2	1
Bø (gnr 113)					1		
Eide (gnr 76)				2	2	1	
Evebø (gnr 77)					1	3	1
Gimmestad (gnr 9)							1
Hauge (gnr 68)							1
Hetle (gnr 99)					1		
Holvik (gnr 74)			1				
Kvile (gnr 81)				1			
Mardal (gnr 3)							3
Ryssdal (gnr 1)					1	1	
Sande (gnr 15)		1		1	1		
Skrøppa (gnr 84)							1
Steinsåker (gnr 82)							1
Strand (gnr 106)							1
Sårheim (gnr 83)					1		
Vereide (gnr 59)		1	1	2			
Øvreset/Sætre (gnr 86/87)				1	1		
Totalt	0	2	2	9	11	7	10
Totalt (%)	0,0 %	4,9 %	4,9 %	22,0 %	26,8 %	17,1 %	24,4 %

Tabell 1: Oversikt over dateringer av gravminner fra 0-560 e.Kr. i Gloppen

Klassifisering

Gård	Kategori 1: Rike graver	Kategori 2: Mellomrike graver	Kategori 3: Alminnelige graver	Antall graver
<i>Austrheim (gnr 69)</i>			3	3
<i>Bjørnerheim (gnr 91)</i>	1	2	1	4
<i>Bø (gnr 113)</i>		1		1
<i>Eide (gnr 76)</i>	2		3	5
<i>Evebø (gnr 77)</i>	1	2	2	5
<i>Gimmestad (gnr 9)</i>		1		1
<i>Hauge (gnr 68)</i>		1		1
<i>Hetle (gnr 99)</i>		1		1
<i>Holvik (gnr 74)</i>	1			1
<i>Kvile (gnr 81)</i>	1			1
<i>Mardal (gnr 3)</i>		2	1	3
<i>Ryssdal (gnr 1)</i>	1		1	2
<i>Sande (gnr 15)</i>	2		1	3
<i>Skrøppa (gnr 84)</i>		1		1
<i>Steinsåker (gnr 82)</i>		1		1
<i>Strand (gnr 106)</i>		1		1
<i>Sårheim (gnr 83)</i>		1		1
<i>Vereide (gnr 59)</i>	1	3		4
<i>Øvreset/Sætre (gnr 86/87)</i>	1	1		2
Totalt	11	18	12	41
Totalt (%)	26,8 %	43,9 %	29,3 %	

Tabell 2: Oversikt over graver av kategori 1, 2 og 3 i Gloppen ut fra gravgods

Totalt finnes det 41 graver i Gloppen med en datering på år 0 til 560 e.Kr. (Fjelberg 2008). Veldig få av gravene (4 stk) har en datering som utelukkende går på romertid, mens 9 stk har en bred datering som omfatter både romertid og folkevandringstid. Av disse gravene er hoveddelen av gravene datert til folkevandringstid. Her er det spesielt nabogårdene Eide og Evebø som utmerker seg kvantitativt med 5 gravminner hver.

I Tabell 2 er det forsøkt å sette opp en *forenklet* oversikt over den kvalitative delen av gravmaterialet i Gloppen. Disse klassifikasjonene er *skjønnsbasert* og *etablert kun på gravgodset*, og tar ikke hensyn til de ytre minnesmerkene (som er imponerende nok i seg selv). Graver i Kategori 1 utmerker seg gjerne ved å inneholde edelmetaller og import. Kategori 2 er for den delen av gravene som falt mellom de to andre kategoriene, for eksempel Olbeinshogjen på Gimmestad (B 11392) som er en skjelettgrav der det ble funnet en tveegget pilspiss av jern, en jernkniv fragmenter av et spannformet(e) leirkar og et stykke av en beinkam (Bergen Museums Arkeologiske Tilvekst). En rik grav, men ikke så utpreget rik at

den havner i Kategori 1. Kategori 3 inneholder de gravene som ikke skiller seg noe spesielt ut i form av gravgods.

Graver som inngår i Kategori 1

B11474 I (Bjørnerheim); Ubrent mannsgrav i haug med steinkiste. Funn inkluderte våpen, leirkar, pinsett og ildslagningsstein. Datert til 500-tallet (Magnus 1978:222).

B4610 I (Rognehogjen, Eide); Branngrav. Funn inkluderte en bronsespenne, og et stykke av et trespann med bronsebeslag. Datert til 400-tallet (Straume 1962:73f; Magnus 1978:221).

B6261 (Dessilhogjen, Eide); Ubrent mannsgrav i haug med steinkiste. Funn inkluderte våpen og beltestein. Datert til 500-tallet (Magnus 1978:221).

B4590 (Evebøgraven); Se ovenfor.

B4594 (Holvik); Brent kvinnegrav i røys med grav i hellerom. Funn inkluderte en sølvmynt, glassperler, en bronse spenne og en kniv. Datert til 300-tallet (Magnus 1978:222).

B11197 (Kvile); Ubrent kvinnegrav i røys. Funn inkluderte glassperler. Datert til 300-500-tallet (Magnus 1978:222).

B14296 (Ryssdal); Brent kvinnegrav. Funn inkluderte skår av bulevase og spanformet leirkar, kryssformet spenne av bronse, ring av bronse, fragment av sølvhekte. Datert til folkevandringstid (Tilvekst 1985-1989:129f).

B6037 I (Sande); Brent mannsgrav i haug. Funn inkluderte beinpiler og bronsespenne. Datert til 200-tallet (Magnus 1978:222).

B6037 II (Sande); Ubrent kvinnegrav i haug. Funn inkluderte en sølvhekte, bronsenåler, leirkar og trekarkitt. Datert til 400-tallet (Magnus 1978:222).

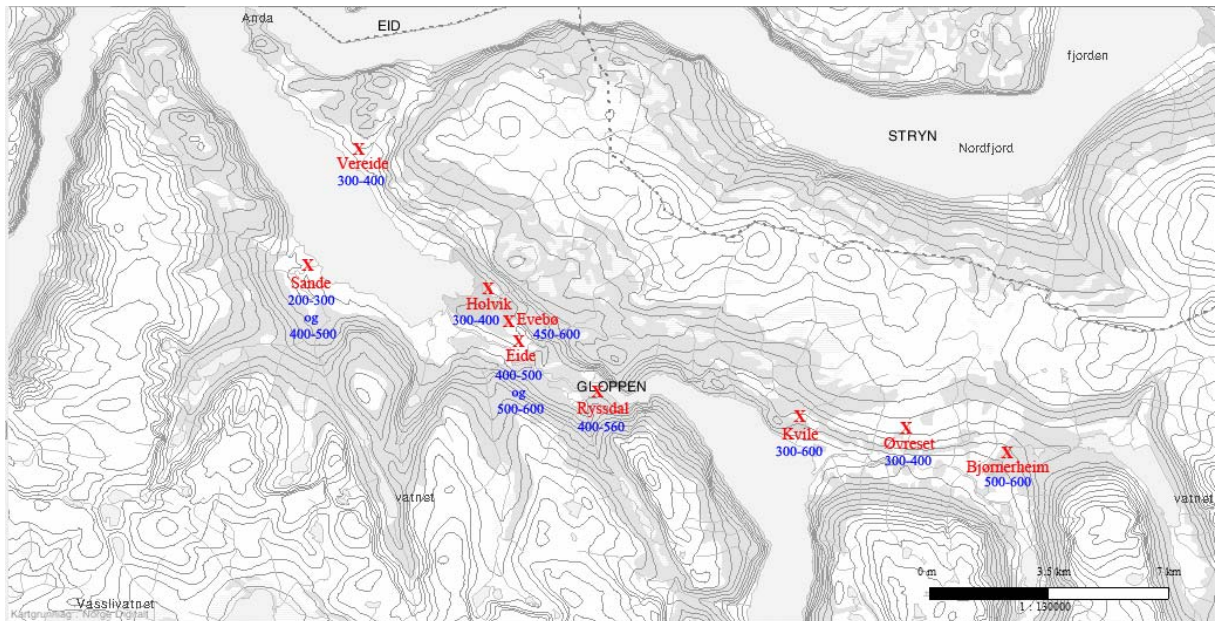
B329 (Vereide); Branngrav i haug. Funn inkluderte trespann med bronsebeslag og stykke av betalingsring av gull. Datert til 300-tallet (Magnus 1978:222; Straume 1962:73).

B6822 (Øvreset/Sætre); Kvinnegrav i haug. Funn inkluderte seks glassperler. Datert til 300-400-tallet (Magnus 1978:222).

Resterende graver på Evebø/Eide

Eide: B 4610 I: Rognehogjen: Kremasjonsbegravelse av udefinert kjønn. Urnegrav i haug som var 19 meter i tverrmål og 1 meter høy. Inkluderer også begravelse fra yngre jernalder (B 4610 II). *Funn:* stykke av trespann med bronsebeslag og hank, fragment av bronsespenne, bruddstykk av bronseplate (muligens fra bronsekar) og brente bein. B 4610 I dateres til 400-475 e.Kr.

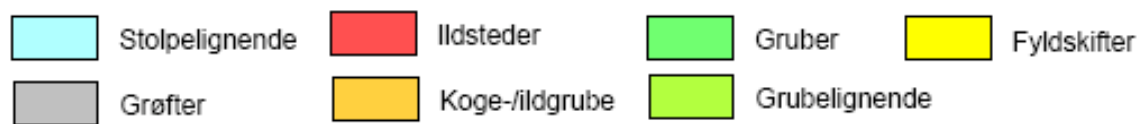
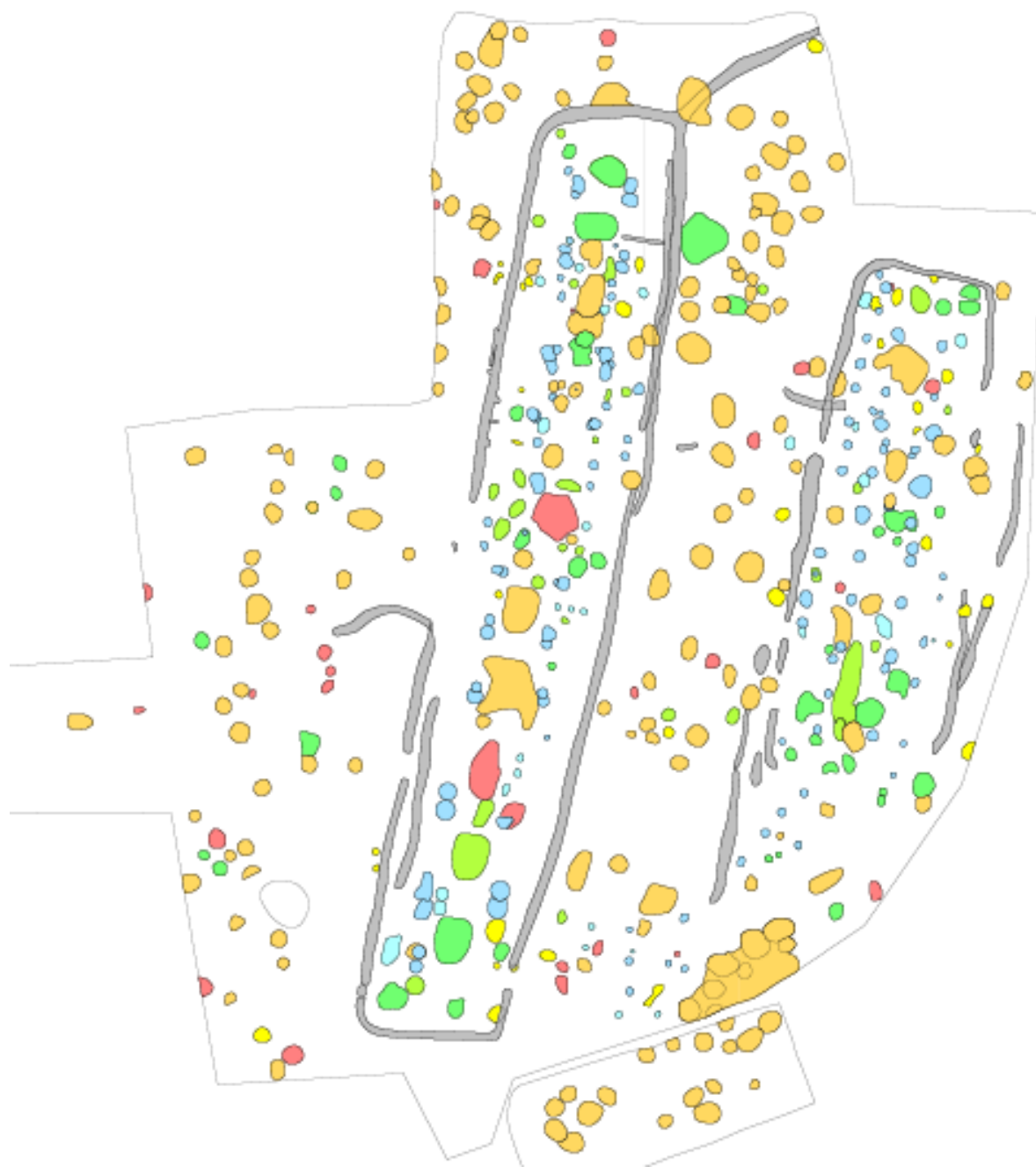
- Eide: B 5480:** Kremasjonsbegravelse av udefinert kjønn. Begravd under haug som var 16 meter i tverrmål og 1 meter høy. *Funn:* Fragment fra to hankekar (R 364) og to spannforma leirkar, stykke av brent lær, jernslag og brente bein. B 5480 dateres til 400-475 e.Kr.
- Eide: B 6261: Dessilhogjen:** Skjelettbegravelse av en gutt på ca. 12-14 år. Begravd i hellekiste under en naturlig jordbunnsdanning som kan minne om en haug. *Funn:* Tveegget spydspiss (Fett Arms fig 26), 9 pilspisser (syl- og bladformet, Fett Arms fig 53) og øks (Fett type B). Beltestein, syl (med rester av treskaft), stor kniv (med rester av treskaft), samt jernring av uviss funksjon. B 6261 dateres til 475-560/570 e.Kr.
- Eide: B 14232:** Kremasjonsbegravelse av udefinert kjønn. Branngrøp. *Funn:* To skår fra ulike leirkar, det ene spannforma, slag (noen med leirklining), udefinert jernfragment. Brente bein og kull fra branngrøpen. B 14232 dateres til 310/320-560/570 e.Kr.
- Eide: B 14976:** Flatmarksbegravelse i hellekiste av udefinert kjønn og likbehandling. *Funn:* Fragment fra to spannforma leirkar (Engevik 2007: A-8.2, 8.4), et flintavslag og to slagglumper. B 14976 dateres til 310/320-560/570 e.Kr.
- Evebø: B 4631:** Kremasjonsbegravelse av udefinert kjønn. Sekundær urnebegravelse i Evebøgraven, i den midtre røysen øst for hellekisten. *Funn:* Spannforma leirkar (Engevik 2007: B-8.11), et stykke av beinkam og brente bein. B 4631 dateres til 475-525 e.Kr.
- Evebø: B 4591:** Kremasjonsbegravelse av kvinne. Urnebegravelse, i ”pyramideformet” gravkammer av steinheller, under haug som målte 25 meter i tverrmål og 4 meter høy. *Funn:* Endestykke av kryssforma bronsespenne (R 247), trekarkitt, deler av beinkam (brent), kjøttkniv av bein, nål av bein, fire bjørneklør, stav til trespann (usikkert om denne hører til funnet) og brente bein. B 4591 dateres til 400-475 e.Kr.
- Evebø: B 4593 I:** Kremasjonsbegravelse av udefinert kjønn. Begravelse i hellekiste under langhaug, der haugen målte 37 meter lang og 7 meter bred. *Funn:* Fragment fra spannforma leirkar, stykke av bulevase (R367) og et jernfragment. B 4593 I dateres til 475-560/570 e.Kr.
- Evebø: B 4593 II:** Kremasjonsbegravelse av kvinne. Gravlagt i samme haug som B 4593 I, like nord for hellekisten. *Funn:* Kam av bein, spinnehjul av brent leire, bjørneklør og brente bein. B 4593 II dateres til 475-560/570 e.Kr.

Figur 4-4: Graver av Kategori 1 i Gloppen. Bakgrunnskart etter <http://www.gislink.no/gislink/>

4.2 Husmaterialet

Maskinell flateavdekking er en arkeologisk utgravningsmetode som først ble tatt i bruk i Norge på 1970/1980-tallet. Denne utgravningsmetoden egner seg spesielt godt for åkerlandskap og andre områder der mennesker har oppholdt seg over lang tid, og store områdeflater. Før denne metoden ble tatt i bruk var holdningen til mange norske arkeologer den at det arkeologiske materialet i godt befolkede områder var så godt som borte. Holdningen har i dag endret seg drastisk, spesielt etter utgravningene på Forsandmoen på 1980-tallet. Denne utgravningen omfattet et område på 78 500 m² som inkluderte 240 fortidige hus (Løken et. al 1996). I forhold til utgravning kun ved hjelp av mannskraft er denne metoden både tids- og kostnadseffektiv. Per dagsverk vil en maskinell flateavdekking øke fra 50 m² til rundt 400 m² (Løken 2005:9). Denne og andre liknende utgravninger motbeviste forestillingen som rådet på denne tiden om at alle fortidige bygninger var laget av stein, slik situasjonen så ut til å være med bevarte hustufter, spesielt i Jæren-området. I dag er tolkningen den at alle husene var laget av tre, innimellom med ytre veggvoller for beskyttelse mot vinter og hardt vær i kyststrøkene (Løken et. al 1996; Skare 1999:19).

Figur 4-5: Oversikt over feltet på Eide. Grafikk av Søren Diinhoff.

4.2.1 Eidegården

Informasjonen i kapittel 4.2.1 angående Eidegården er hentet fra *En Ældre Jernalders Storgård i Nordfjord. Arkæologiske frivinningsundersøgelser ved Eide gnr. 76/77. Gloppen kommune, Sogn og Fjordane* av Søren Diinhoff (2007). Der andre kilder er brukt foreligger de respektive referanser. Oversiktsbildet (Figur 4-5) er utarbeidet av Søren Diinhoff. Figuren har blitt brukt som utgangspunkt for egne redigeringer ved hjelp av Adobe Photoshop.

Utgravningen som førte til at dette materialet kom frem for dagen var en redningsutgravning forut for den planlagte konstruksjonen av Sandane Kristne Senter i år 2000. Prosjektplanene forelå allerede i 1987, men kunne først bli aktualisert i 1998. Utgravningen fant sted på en moreneterrasse hevet over Sandane på Eide (Gnr.76). Kort oppsummert ble det funnet et langhus fra romertid, et stort langhus i to faser (trolig en hallbygning) fra sen romertid/ tidlig folkevandringstid, og et langhus som trolig har fungert som stall.

Langhus 1

Beskrivelse og kontekst

Blant mengden stolpehull og vegggrøfter som ble funnet på Eidefeltet kunne man se en mindre bygning i den nordvestlige delen av utgravningsfeltet. Denne bygningen, Langhus 1, ble ikke behandlet som en egen struktur under selve utgravningen, da strukturen ligger i det samme området som utgjør hovedbygningen og ble først oppdaget i ettertid. Selve langhuset er orientert nordvest-sørøst og består av 14 mulige stolpehull, derav 6 par og 2 enkeltstolper. I tillegg er det på den nordøstlige langsiden bevart en vegggrøft i 3 deler på 5,6 meter.

Figur 4-6: Markering av Langhus 1.

Funn

Det ble ikke gjort noen funn i denne strukturen.

Dateringsgrunnlag

Det ble tatt ut 4 vitenskapelige prøver fra Langhus 1, alle fra vegggrøften (A 503) og kalibrert, der 3 ble sendt inn til radiologisk datering. Den sikreste prøven, Beta-207309, ble datert til 1920 ± 50 BP (30-130 cal AD).

I og med at en ikke har noen funn å supplere dateringene med, må det tas utgangspunkt i C14-prøven. Langhus 1 får da en datering på 30-130 e.Kr., altså innen den romerske jernalderen.

Figur 4-7: Markering av Langhus 2

Figur 4-8: Mulige innganger i Langhus 2

Langhus 2

Beskrivelse og kontekst

Denne bygningen er et treskipet langhus orientert nordvest-sørøst med et mål på 43,3 meter i lengde og gjennomsnittlig 7,5 meter i bredde. Det vil si et areal på ca. 325 m².

Langhuset er oppført i 2 faser, der fase 2 består av at en tilsynelatende identisk bygning som ved fase 1, og har blitt oppført noe lengre nord. Dette ble oppdaget ved at stolpehullene fra de to fasene i flere tilfeller ligger inntil hverandre.

Konstruksjonssporene som utgjør Langhus 2 inkluderer takbærende stolper, vegggrøfter og ildproduserende anlegg. Termen ”ildproduserende anlegg” benyttes i og med at det kan være

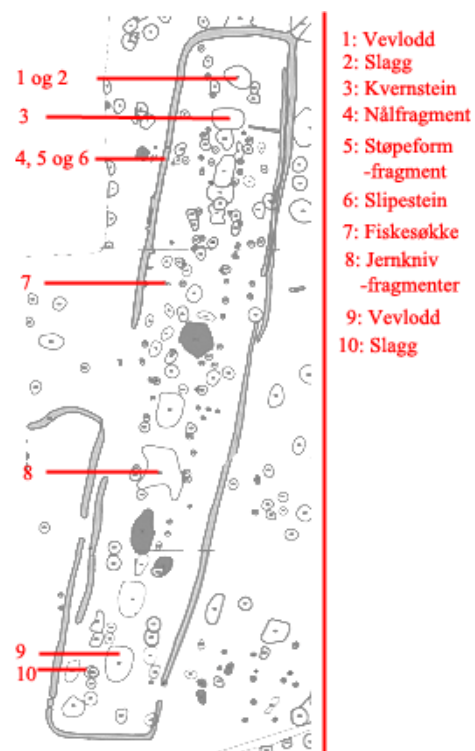
vanskelig å skille mellom de ulike typene, slik som kokegroper og ildsteder. Stolpehullene i selve langhuset bestod av 37 takbærende stolper, der 10 par hører til i hver fase. Avstanden mellom stolperekkene er konsekvent på 3 meter, mens i lengderetning varierer avstanden fra 2,3 til 7,4 meter. Dimensjonene på de takbærende stolpehullene i fase 1 varierer fra 35-110 cm i diameter og 14-56 cm i dybde, mens variasjonen ligger fra 30-120 cm i diameter og 20-50 cm dybde i fase 2.

Langhuset har hatt en trevegg av planker, og av denne var det bare vegggrøfter igjen. Det er vanskelig å si helt sikkert om det her er snakk om en stavkonstruksjon (vertikale planker) eller sleppverkkonstruksjon (horisontale planker). I flere av profilsnittene i langhuset ser det ut til å ha blitt brukt syllstokk. Disse syllstokkene ser ut til å ha en standardisert lengde på rundt 7 meter, med tilpassninger der det trengtes. Veggene var svakt buede både på langsider og gavlsider. Åpninger i vegggrøften utgjør mulige innganger, totalt 6 mulige inngangspartier (Figur 4-8). Områder der man har to inntrukne stolper blir gjerne tolket som indisium på et inngangsparti, og dette forsterker tolkningen om en inngang. Hvilke innganger brukt i sin respektive fase er vanskelig å si.

Langs konstruksjonens midtakse, mellom de takbærende stolpene, finner vi langhusets ildsteder og andre ildproduserende anlegg. Totalt ble det funnet 13 slike. Disse har fungert som kilde til oppvarming, matlaging, som lyskilde og muligens også til produksjon av artefakter av ulik art.

Funn

Det ble gjort noen funn i anleggssporene innenfor avgrensingen av Langhus 2 sine vegggrøfter. De fleste av disse er keramikkskår, brent bein og skår av spannforma leirkar. I den øvre vegggrøften ble det funnet et 1,2 cm langt fragment av endestykket på en nål av sølv eller bronse (4 på Figur 4-9). I denne grøften ble det også funnet 10 fragmenter av en støpeform (5) og en 11 cm lang slipestein av sandstein (6).

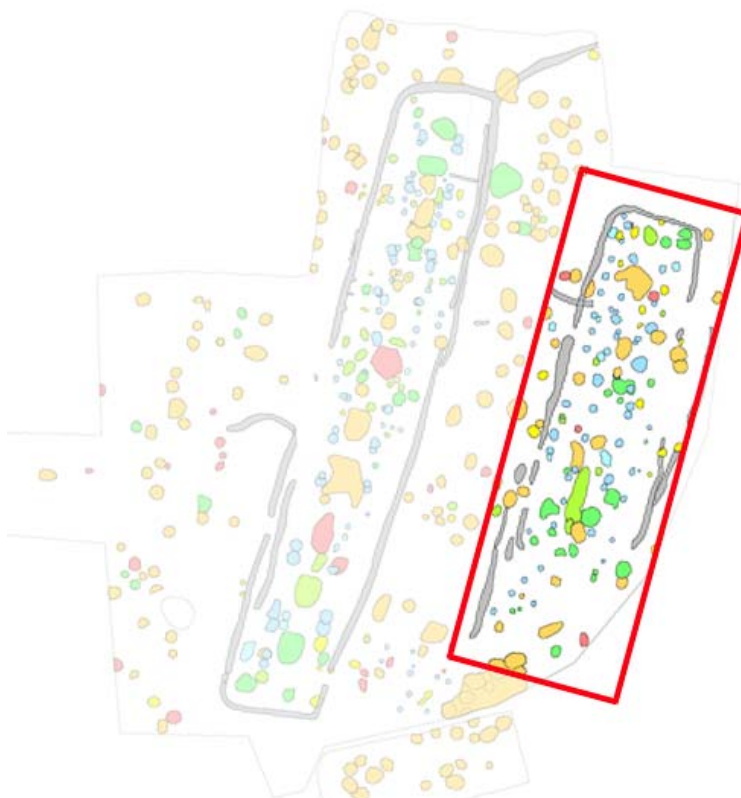
Figur 4-9: Oversikt over funn gjort i Langhus 2

Bortsett fra et fiskesøkke av kleber (7) i et fyllskifte fra midtarealet av langhuset ble resten av funnene gjort i ulike ildanlegg fordelt over langhusets lengde. Forskjellige produksjonsartefakter ble funnet i ildanleggene: vevlodd ble funnet både nord og sør i langhuset, det samme med slagge fra jern.

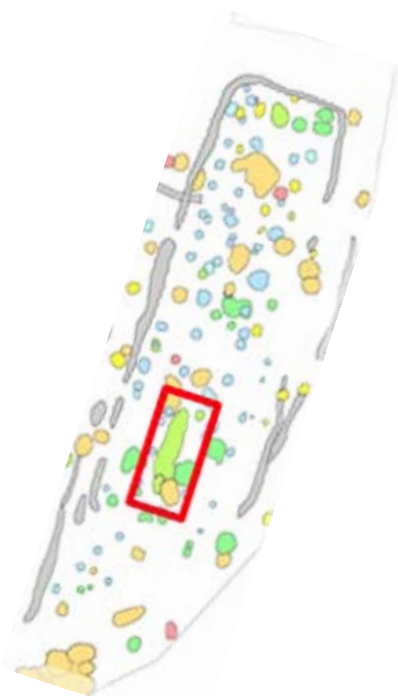
Dateringsgrunnlag

Fra den nordlige vegggrøften ble det tatt flere C14-prøver, deriblant Beta-200773, Beta-200775 og Beta-212466. Dette ga følgende dateringer: Beta-200773: 1780 ± 70 BP (170-310 cal AD), Beta-200775: 1630 ± 60 BP (360-480 cal AD) og Beta-212466: 2370 ± 90 BP (490-310 cal BC). Beta-200772 ble tatt fra det nordligste takbærende stolpeparet og datert til 1840 ± 70 BP (40-180 cal AD).

Slik situasjonen står med de vitenskapelige prøvene har vi et veldig langt tidsspenn å forholde oss til. Beta-212466 gir den tidligste dateringen til 490-310 f.Kr., mens Beta-200775 gir den seneste dateringen til 360-480 e.Kr., et tidsspenn på nesten 1000 år. Selv med 3 ulike bygninger er dette i overkant lenge, tatt i betraktning av at levetiden for et langhus i jernalderen regnes for å være rundt 90 år (Streiffert 2005:31). Hovedparten av dateringene ovenfor ligger innenfor en periode fra 170-400 e.Kr., og i tillegg ble det funnet en god del skår av spannforma leirkarbiter i anleggsporene, en artefakttype som opptrer i Norge fra 300-tallet av (Østmo & Hedeager 2005:212, Diinhoff 2007:100ff). I tillegg må det tas i betraktning at det eldre langhuset, Langhus 1, fikk en datering på $\approx 0-150$ e.Kr., samt at C14-dateringer fort kan gi feilaktig datering hvis eldre masse fylles inn i for eksempel stolpehull og vegggrøfter, slik tilfellet ser ut til å være med Beta-212466. Ingen av dateringene fra Eide er tatt fra absolutt daterende kontekster, og C14-dateringer tatt fra trekull har mange usikkerhetsfaktorer. Alt i alt tolkes Langhus 2 til å høre innenfor romertid og folkevandringstid, altså 0-560 e.Kr.

Figur 4-10: Markering av Langhus 3

Figur 4-11: Markering av gropliknende struktur som blir tolket som en mulig møkkarenne

Langhus 3

Beskrivelse og kontekst

Langhus 3 er også et treskipet langhus. Bygningen består, som Langhus 2, av vegggrøfter og takbærende stolper. Bygningen er 24 meter lang og 7 meter bred, altså et areal på 168m², der taket ble båret av 22 takbærende stolper i 11 par. Langhus 3 ligger parallelt med Langhus 2. I tillegg til de takbærende stolpene har vi i dette langhuset 19 mindre stolpehull ned langs langsidene med rundt 1 – 1,2 meters mellomrom, som tolkes som båsstolper for dyr. Bare et fåtall av stolpesporene gjenstår, sannsynligvis har det vært 36 slike stolper, der 18 er fordelt på hver sin langside.

I den sørlige delen av Langhus 3 finnes en lengre nedgravning plassert mellom de takbærende stolpene. Den inneholdt noe trekull og skjørbrent stein, men det virker ikke som om dette er en kokegrop eller lignende. Hvis tolkningen av langhuset er korrekt, at dette var en stall slik det meste tyder på, kan det her være snakk om en renne etter gjentatt opptak av møkk.

Funn

Det ble ikke gjort store funnene i dette langhuset, bortsett fra i et stolpelignende hull der det ble funnet et hammerhode av jern og 55 vevvekter av stein (53 av kleber og 2 av annen bergart). Dette anleggssporet kan ikke knyttes direkte til Langhus 3, men det er trolig at funnene har tilhørt dette.

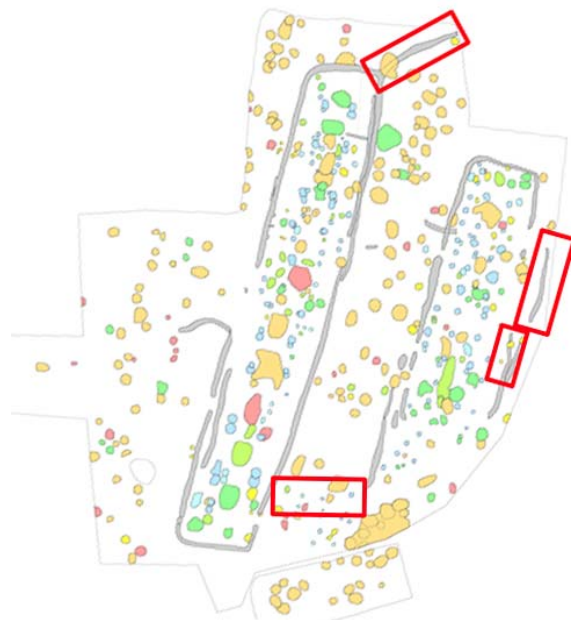
Dateringsgrunnlag

Fra Langhus 3 ble det tatt tre C14-prøver. Dette ga følgende dateringer: Beta-200774: 1710 ±80 BP (270-430 cal AD), Beta-212463: 2015 ± 50 BP (cal 60BC-AD40), og Beta-200777: 1580 ± 60 BP (390-510 cal AD). Dette gir et tidsspenn fra 60 f.Kr. til 510 e.Kr. I dette tilfellet er det Beta-212463, som er hentet fra en av båsstolpene, som presser tidslinjen tilbake, for de to andre gir en periode på 270-510 e.Kr. Trolig stammer trekullet i Beta-212463 fra fyllmasse fra en tidligere periode, så Langhus 3 dateres til yngre romertid/folkevandringstid, altså samtidig med Langhus 2.

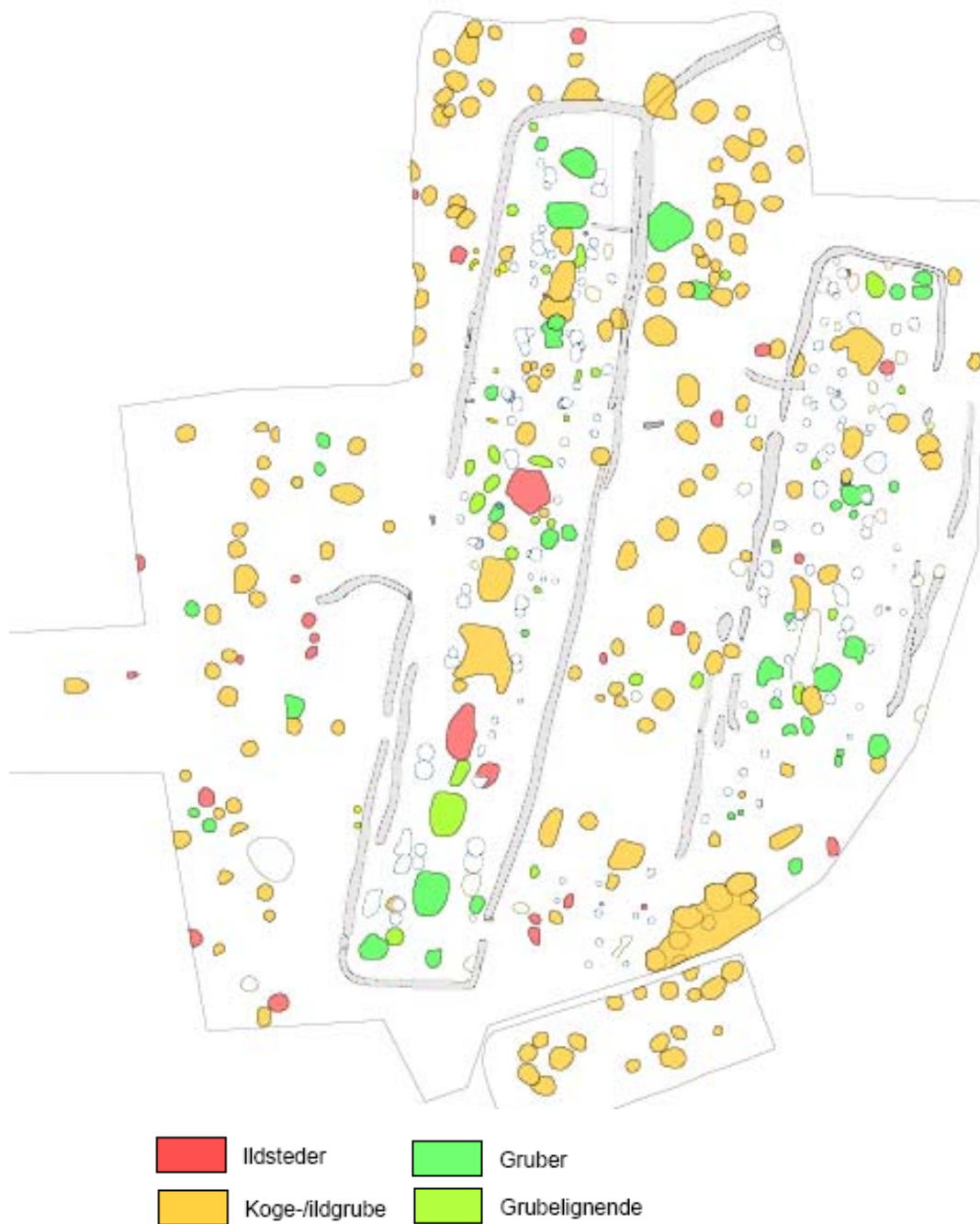
Området rundt gården

Gjerder

Helt nord på feltet strekker det seg en grøft fra det nordøstre hjørnet av vegggrøften i Langhus 2. To liknende grøfter finnes også helt øst på feltet, litt utenfor Langhus 3, som kan være en fortsettelse av den nordlige grøften. Disse grøftene stammer trolig fra oppførte gjerder. Sør på feltet, i mellomrommet mellom Langhus 2 og Langhus 3, har vi 6 stolpehull som danner en rekke på 11 meter som muligens også stammer fra et gjerde. Disse potensielle gjerdene er trolig samtidige med Langhus 2 og 3, og avgrensner en avlang gårdsplass på 7,5 meters bredde mellom de to langhusene.

Figur 4-12: Markering av mulige gjerder på feltet

Figur 4-13: Fremheving av de ildproduserende anleggene på feltet

Ildproduserende anlegg

Som man ser på bildet ovenfor ligger de ildproduserende anleggene over hele feltet. Grunnen til at alle disse går under fellesbetegnelsen ”ildproduserende anlegg” er rett og slett at det er vanskelig å sette absolutte skiller mellom de ulike kategoriene, da kjennetegnene er svært like og kan gå på tvers av fastsatte kriterier. Slike anleggsspor bærer preg av bruk av ild: ved skjørbrent stein og markert kullkonsentrasjon i fyllmassen. Det varierer også hva slike

ildproduserende anlegg er blitt brukt til, både matlaging og tilvirkning av redskaper, så vel som lys- og varmekilde, er mulig.

Inndelingen av de ildproduserende ildanleggene til Diinhoff (2007) baserer seg slik:

Koke- og Ildgrop: Ildgropene er større ildanlegg som er blitt brukt gjentatte ganger. Disse kan inneholde skjørbrent stein, men trenger ikke å gjøre det. Kokegropene inneholder nesten alltid skjørbrent stein og har trolig bare blitt brukt en gang med et trekullag i bunnen.

Ildsted: Ildstedene er ildanlegg som inneholder kompakte lag av sort trekull, og inkluderer ofte steinpakninger og skjørbrent stein.

Grop og Gropliknende: Disse kategoriene faller mellom de to øvrige. Massen i disse ildanleggene inneholder trekull som de øvrige, men er som oftest ikke så markant som de andre. Enkelte av disse har steinpakninger av ubrent stein og noen inkluderer skjørbrent stein. Disse kategoriene er ganske vage, de gropliknende enda mer slik, men kan heller ikke avskrives som udefinerte nedgravninger på grunn av trekullet i dem, og kan være ildproduserende anlegg.

Ildproduserende anlegg som ligger midt i et langhus er mulige ildsteder. Problemet ved Eidefeltet er at området er brukt over en lengre periode, og anlegg som ser ut til å ligge midt inne i husene kan fort stamme fra en tidligere eller senere periode. Dette er grunnen til at beliggenheten på denne typen anlegg ser såpass rotete og tilfeldig ut, selv om det ganske så sikkert var lagt i et eller annet system da de var i bruk. Det er også vanskelig å se ved en utgravning om en mulig kokegrop er brukt én eller flere ganger, og over hvor lang tid. En mulig faktor er mengden kull i anleggene, men det er ingenting som har hindret menneskene som har brukt slike anlegg i å tømme dem før gjenbruk.

Totalt 241 slike strukturer ble funnet, ekskludert en god del det ikke gikk an å skille fra hverandre i det konsentrerte kokegropfeltet nederst til høyre. En mindre utgravning i 1991 viste at dette feltet strekker seg videre østover. Mengden ildproduserende anlegg som ble funnet på dette feltet ansees som uvanlig, og det kan her være snakk om rituelle måltider. Dette vil utdypes i kapittel 5 og 6.

5. Sammenhengen mellom Eidegården og Evebøgraven

I dette kapitlet vil det bli drøftet sammenhengen mellom Eidegården og Evebøgraven. Først vil det bli redegjort for hvorfor Evebøgraven blir tolket som en høvdinggrav. Etter dette vil det bli drøftet om Eidegården med rette kan kalles en høvdinggård. Dette vil utføres ved å sette Eidegården opp mot Herschends 5 kriterier for hallbygninger, og også komparativt materiale i form av andre gårder som blir tolket til å inneholde en hall. Denne diskusjonen vil så brukes for å finne ut om det finnes en sammenheng mellom gård og grav.

5.1 Var "Evebøhovdingen" en høvding?

Personforbundsstatsmodellen går, som vist i kapittel 3.1.2, litt bort fra termen "hovding", og konsentrerer seg i langt større grad enn den tradisjonelle modellen om krig, plyndring og ufred. Hovdingen har blitt omdøpt til hærleder. Men jeg vil ikke utelukke at en hærleder også kan ha hatt innflytelse på lokalsamfunnet utover det å lede menn inn i strid. Dette vil bli drøftet i neste kapittel, og termen "hovding" vil fortsatt bli benyttet. Det har seg likevel slik at i et samfunn som i stor grad er preget av ufred, der dette har vært en levemåte, må personlige egenskaper som våpenkyndighet, lederevne og mot være viktige egenskaper en målte seg selv og andre etter (Fabech 1991:288). Jeg vil også anta at de øverste lederskikkelsene var menn, selv om kvinner uten tvil også har vært influerende. Det er logisk at ved selvbilder basert på krigføring, vil dette også reflekteres i gravmaterialet. Sverdet har tradisjonelt blitt brukt som en indikator for velstand i den arkeologiske forskningen, spesielt siden sverdet er et sterkt symbol i tillegg til et våpen. Sverdet sees som et "symbol på makt, relationer, rigdom og indflydelse" (Fabech 1991:287). Det er også en logisk slutning at denne maktsymbolikken gjenspeiles i gravmaterialet, altså ved nærvær av våpen, og helst sverd. Selv om det, som nevnt i kapittel 3.3, var slik at alle i et hærfølge kunne motta et sverd, og slik dempe synet på sverd som statussymbol, må den som mottok sverdet ha bevist *fremragende heltemot og ferdigheter* (Evans 1997:39). Det betyr at sverdets symbolske verdi er like sterk for den gravlagtes karakter, selv om den har fått redusert symbolsk verdi som statusgjenstand. Så hvis en snakker om en høvdinggrav, altså en mann med en hærlederfunksjon, er det trolig slik at graven inneholder et sverd.

I Ebebøgravens tilfelle er det i tillegg snakk om et sverd som bærer sterkt preg av status ved sitt sølvforylte dekorerte beslag. Vedrørende gravgodset er det også en rekke andre artefakter som hever graven opp fra en ”vanlig” krigergrav. Importgjenstandene i graven: gullsolidusen, tankeringen og overfangsglasset, i tillegg til sverdet, hever graven opp i det aller øverste samfunnssjiktet, og ved dette er det den rikeste graven fra sin periode (Straume 1962; Magnus 1978). Ikke minst var klærne den døde ble gravlagt i et tegn på velstand, og da spesielt den røde kappen. Rødt blir regnet for et indisium på høy status, da røde tekstiler kun er blitt funnet i spesielt rike graver, herunder høvdinggraver fra Snartemo og Veien i Norge, og Högom i Sverige (Solberg 2003:170). Det er tydelig at Ebebøgraven er en høvdingbegravelse.

5.2 Var Eidegården en høvdinggård?

I kapittel 3 kom det klart frem at for å være en høvdinggård, kreves det at langhuset inneholder en hall. Også andre kriterier ble redegjort for. Nå vil det kort bli gjennomgått to konkrete eksempler på bygninger fra eldre jernalder som blir tolket som hallbygning av utgraveren (termen ”hallbygning” brukes i denne sammenhengen som en bygning som inneholder et rom tolket som en hall). Disse vil brukes, i tillegg til teoriene, til å sette opp en rekke kriterier for hva som kjennetegnes ved en høvdinggård. Det vil ikke bli diskutert om disse eksemplene faktisk er høvdinggårder, det viktige i denne sammenhengen er å vise hva som gjorde at de har blitt tolket som en hallbygning.

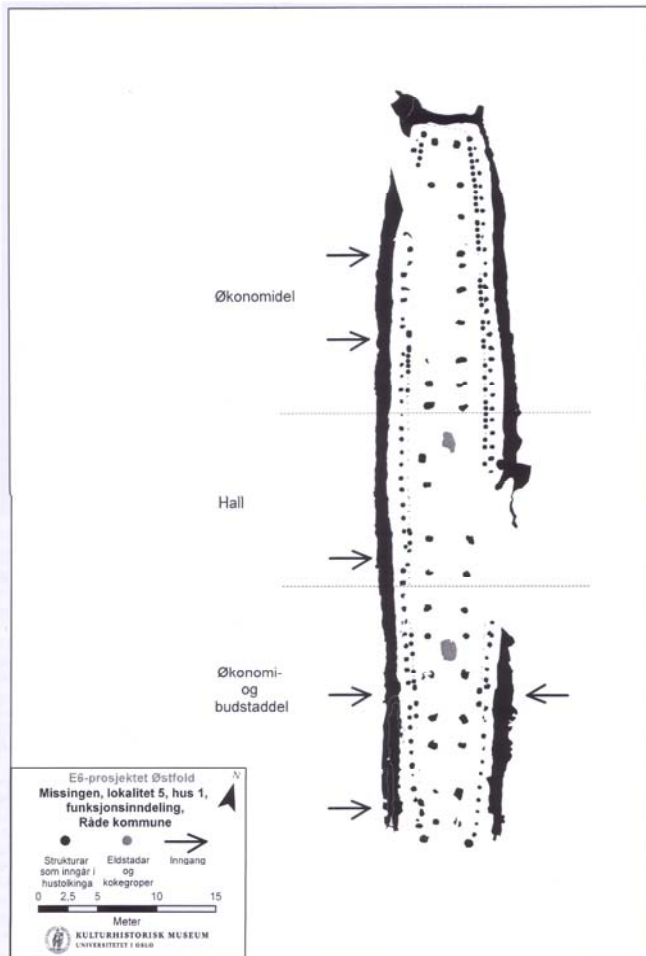

Figur 5-1: Oversiktskart med eksemplene drøftet i kapitlet

5.2.1 Missingen

Hus 1 på Missingen, Råde i Østfold, ble gravd ut i tilknytning E6-prosjektet som foregikk i perioden 2003-2006. Huset var et treskipet langhus, var orientert Nord-Sør og bygd etter grindkonstruksjonsprinsippet. Veggene var svakt buede, og konstruksjonen var 61 meter lang og 6,5 meter bred på sitt lengste og videste (Bårdseth & Sandvik 2007). Funnene gjort i huset var en knapp av bly, en jernnagle, noen små jernfragmenter, en del keramikk, brent bein og en liten klump slagg. Huset så ut til å ha hatt et dobbelt sett med veggstolper, med en kraftig stolpe i hvert hjørne, og en grøft på utsiden. Tolkningen er at den indre veggen var en leirklint

flettverksvegg, mens de ytre veggstolpene har hatt en bærende og stabiliserende funksjon. Hvis det er snakk om en hel vegg, noe som er mindre logisk men ikke utelukket, er dette en svært kostbar og materialkrevende løsning. Grøften rundt hadde ingen tegn til stolpespor eller syllstokk, men hadde klare spor etter sigende, bløt sand, og tolkes som en dreneringsgrøft. Det ble tatt tre C14-dateringer av huset fra ulike kontekster, og resultatet av disse var 30-95 e.Kr., 260-410 e.Kr. og 30-220 e.Kr., altså innenfor romersk jernalder. Huset har fått en tredelt funksjonsinndeling, der en har en økonomidel i nord (trolig også fjøs), en hall i midten, og en økonomi- og boligdel i sør (Bårdseth & Sandvik 2007).

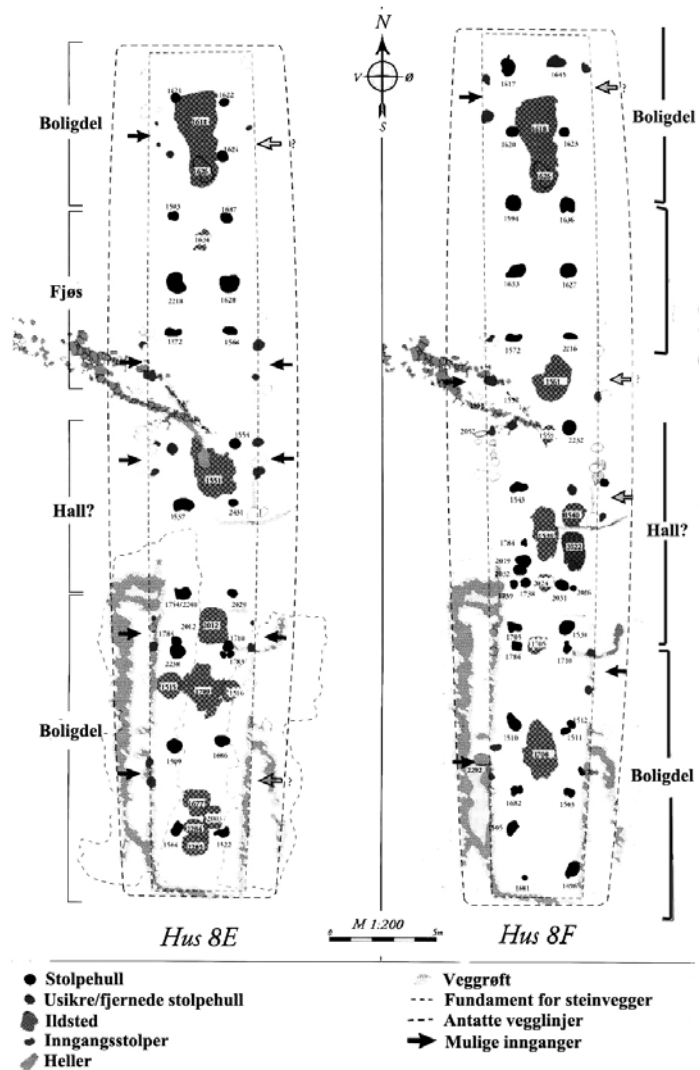
Figur 5-2: Langhuset på Missingen. Etter Bårdseth & Sandvik 2007.

Grunnen til at dette huset blir tolket til å ha hatt en hallfunksjon, er at en av de takbærende stolpene er trukket ut mot vegg, og gir dermed et større rom enn ellers i huset. Dette skjer omtrent i midten av langhuset, der de buede veggene gir størst rom (Bårdseth & Sandvik 2007).

5.2.2 Gausel

Ved utgravningene som foregikk i perioden 1997-2000, ble det funnet to mulige hallbygninger, Hus 4/10 og Hus 8. Hus 4/10 var såpass ødelagt at det er vanskelig å kunne si om dette faktisk kan inneholde en hall eller ikke, derfor vil kun Hus 8 redegjøres ved denne utgravningen (Børsheim & Soltvedt 2002).

Hus 8 er et treskipet langhus på ca. 40 x 8 meter, der takbærende stolper var satt opp i grunder, og har blitt brukt i to hovedfaser. Huset har vært omtrent identisk i begge fasene, og disse ble skilt fra hverandre da det ble funnet spor etter gjentatt bruk av de takbærende stolpehullene. Restene av veggene kom i form av vegggrøfter, som kun var bevart i den sørlige delen av huset. I tillegg har langhuset hatt to ytre steinvegger på 11,5 og 13,5 meter på hver sin sørlige del av langveggene, som tolkes som et ekstra isolasjonselement i hovedboligdelen (Børsheim & Soltvedt 2002). Funnene som ble gjort ved utgravningen av dette langhuset var: vevlodd, brent bein, keramikkskår (en del av disse dekorert), et bryne av kleber og fragmenter av noen mulige støpeformer. Støpeformene kan muligens bare være dekorerte leirkar. En rekke C14-dateringer ga langhuset en datering på ca. 200-600 e.Kr. (Børsheim & Soltvedt 2002).

Figur 5-3: Langhuset fra Gausel. Etter Børsheim & Soltvedt 2002.

Grunnen Børsheim et. al. gir for å tolke Hus 8 som en hallbygning, bygger på Herschends kriterier (vil bli oppgitt senere). Rommet midt i langhuset har den største bredden, selv om det ikke ser ut til at noen av de takbærende stolpene er trukket til siden, og ildstedet i midten ser ikke ut til å ha blitt brukt til hverdagslige aktiviteter, en tolkning som støttes av lite funn midt i huset (Børsheim & Soltvedt 2002).

5.2.3 Var Eidegården en høvdinggård?

Det første jeg vil gjøre er å se Eidegården i lys av Herschends fem kriterier for en hall, i forhold til de tre eksemplene på hallbygninger ovenfor og teoriene om høvdinggårder. Det er viktig å påpeke at mulige høvdinggårder bør drøftes individuelt, Herschends kriterier er kun et utgangspunkt til videre drøfting. Videre vil det i denne drøftingen legges til nye punkter til Herschends originale 5.

Herschends (1993:182f) 5 kriterier for en hall, som vil bli drøftet nedenfor, er som følger:

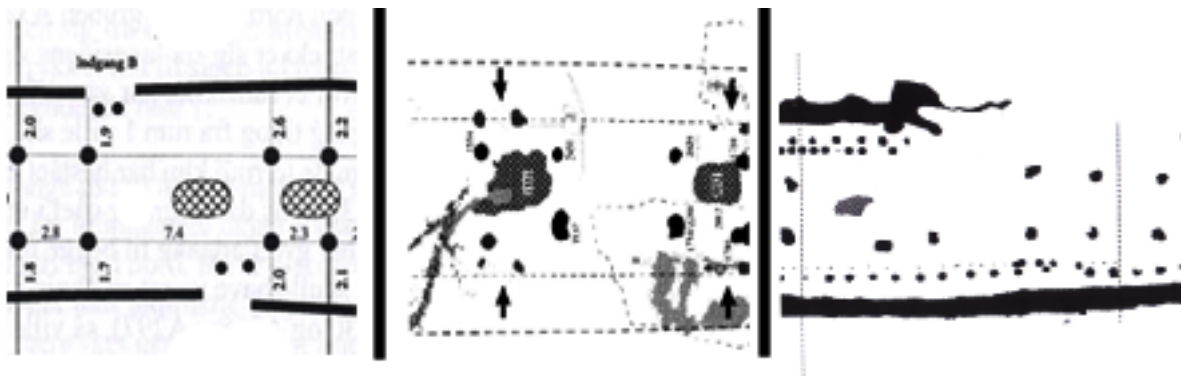
1. Hallen skal tilhøre store gårder
2. Hallen skal bestå av et rom med et minimum av stolper
3. Hallen skal utmerke seg ved sin plassering på gården
4. Ildstedene i hallen skal kun være brukt som lyskilde
5. Gjenstandsmaterialet funnet i hallen skal skille seg fra gjenstandene ellers i huset ved sitt statusaspekt

Kriterium 1. Hallen skal tilhøre store gårder

Med sine 325m² er det ingen tvil om at Eidegården er en stor gård. Enda viktigere er det faktum at man finner ildsteder gjennom hele langhuset. Hvis dette er tilfellet vil det si at *hele langhuset har vært brukt av mennesker*, i motsetning til en del andre bygninger der mennesker og dyr lever under samme tak (selv om disse delene kan være adskilt), som ofte tar opp 30-50 % av husets areal. Diinhoff mener ildanleggene langs husets midtakse er representative for husets andre fase, med noe mer usikkerhet knyttet til fase 1, men at det er fase 2 som har mest relevans i denne sammenhengen (Diinhoff 2007:29). Stort dyrehold er et godt indisium på rikdom og sosial status i jernalderen (Myhre & Øye 2002:145). Diinhoff tolker den egne stallbygningen på Gloppen til å kunne romme opptil 30 større dyr (Diinhoff 2005:139). Gjennomsnittlig ligger målene på et langhus fra folkevandringstiden rundt 22,5 x 6 meter, der en del av langhuset fungerer som stall (Myhre & Øye 2002:121). Dette gir en gjennomsnittlig flate på 135 m². Bolighuset på Eidegården, Langhus 2, har som sagt et areal på 325 m². I tillegg må vi regne med Langhus 3 i den totale boligflaten, i og med at også staldelen regnes inn i det gjennomsnittlige langhuset. Langhus 3 som tolkes som stallen, har et areal på 168 m² (24 x 7 meter). Til sammen blir dette litt over 490 m², over 3,5 ganger så stort areal som et gjennomsnittlig langhus der mennesker og dyr bor under samme tak. Til sammenligning har hallbygningen ved Missingen et areal på 396 m² og Gausel et areal på 320 m².

Kriterium 2. Hallen skal bestå av et rom med et minimum av stolper

Rom 2 på Eidegården, rommet Diinhoff tolker som hallen, er et tydelig eksempel på Herschends 2. kriterium. Avstanden mellom de to midterste grindene er utpreget mye større enn andre stedet i huset. Det kan selvfølgelig være at de takbærende stolpene som skulle være i tomrommet har blitt borte, men dette er mindre sannsynlig. Ser man på eksemplene fra Missingen og Gausel finner man det samme fenomenet som i Gloppen, nemlig et område der de takbærende stolpene har en markert lengre avstand mellom hverandre i forhold til resten av huset. Dette rommet er plassert tilnærmet i midten av langhuset, der svakt krummede langvegger gir den største bredden, og har et ildsted like ved dette større rommet (se Fig. 5-4). Når en slik byggeteknisk detalj forekommer i flere tilfeller, er det ikke snakk om noen tilfeldighet. Det er også interessant å merke seg at de mulige hallrommene fra Gloppen, Gausel og Missingen alle har en eller to innganger som leder direkte utenfra og inn i hallen. Kanskje var det slik at hallen var skilt fra resten av huset ved vegger uten dører som leder fra hallrommet og ut til resten av huset, noe Trond Løken (2001) også merker seg ved sin drøftning om hallbygninger. Dette skaper et symbolsk, i tillegg til et reelt, skille mellom hallrommet og resten av bygningen. Kanskje dette skal legges til kriteriene for hallbygninger?

Figur 5-4: Utklipp av hallrom. Fra Venstre: Gloppen, Gausel, Missingen

Kriterium 3. Hallen skal utmerke seg ved sin plassering på gården

Kriterium 3. er det vanskelig å si noe om, i og med at vi ikke har noe samtidig husmateriale ved Eidegårdens umiddelbare nærhet. Både på Evebø og Gloppestad, som er de nærmeste lokalitetene med husmateriale, stammer fra førromersk jernalder (Diinhoff 2008). Så slik som den arkeologiske situasjonen er i dag, ser det ut til at Eidegården er en alenegård uten tilknytning til en landsby. Men utover gårdens beliggenhet til andre gårder er det også her snakk om at Eidegården ligger i et ettertraktet geografisk strøk. Som det ble tatt opp i kapittel

1.3 er Gloppen et av Vestlandets beste jordbruksstrøk, og som også har gode forhold for dyrehold og fiske. I tillegg ligger Eidegården strategisk til i forhold til Gloppens topografi. Gården ligger på et forhøyet moreneplatå midt i dalen. Bøe mener å ha funnet rester etter voller med inngangsåpninger, hvilket kan virke som en befestning og et kontrollelement, som skiller trafikklinjene mellom Breim og fjorden (Bøe 1935:34). Gravenes plassering ser også ut til å dele seg i to klynger, med gravene rundt fjorden på ene siden og Breim på den andre, med Ebebø/Eide og Ryssdal plassert mellom disse. Det kan godt være det her er snakk om to bygder, der Eide var et kontrollerende element mellom disse (Straume 1962:53).

Kriterium 4. Ildstedene i hallen skal kun være brukt som lyskilde

Herschends 4. kriterium går direkte på funnene gjort i ildstedet/ildstedene i hallrommet, og deres art. Hvis ildstedet kun har blitt brukt til varme/belysning skal det ikke finnes større mengder skjørbrent stein eller andre indikasjoner på matlaging eller produksjon (brente bein, slagg og liknende). De to ildanleggene vi finner i den mulige halldelen på Eidegården, A150 og A382, ligger begge langs laghusets midtakse, der en vanligvis finner ildstedene i langhus. A150, 2 meter bred og 48 cm dyp (ildanlegget midt i rommet), er trolig en kokegrop, da den inneholder både skjørbrent og ubrent stein. Den rødbrunte sanden i bunnen vitner om langvarig brenning og høye temperaturer (Diinhoff 2007:32). A382, 1,6 meter bred og 14 cm dyp, ser ut til å være mer i henhold til Herschends kriterium. Denne inneholdt kompakt trekull i bunnen og kun få skjørbrente steiner (Diinhoff 2007:31).

Kriterium 5. Gjenstandsmaterialet funnet i hallen skal skille seg fra gjenstandene ellers i huset ved sitt statusaspekt

Herschends 5. kriterium går direkte på funnene som ble funnet inne i langhuset. Det er sjelden man finner artefakter ved flateavdekkinger, og prestisjegjenstander er noe som sikkert ble verdsatt såpass mye at de ble fjernet ved slutten av husets levetid og tatt med inn i det nye huset. Det er riktignok noen situasjoner der man kan finne gjenstander in situ. Det ene er hvis huset har brent ned, og det andre kan være funn i form av såkalte husoffer, som vanligvis er et fenomen fra yngre jernalder.

Ved Eidegården ble det faktisk gjort et funn av edelmetall: et fragment av en nål av bronse eller sølv. Denne ble riktignok ikke funnet i Rom 2, men i vegggrøften, og det er ikke

spesifisert i rapporten hvor i veggrøften denne ble funnet (Diinhoff 2007:34,100). Veggrøften hører til det 2-fasige langhuset og funnet må sees som like gjeldende som funn gjort i andre strukturer i huset. Det er ikke sikkert at nålen stammer fra selve hallen, men det at det blir funnet edelmetall i tilknytning til huset må være en indikasjon på at menneskene som levde på gården, i alle fall noen av dem, hadde tilgang på prestisjegjenstander og dermed tilhører et øvre sosialt sjikt.

Andre relevante forhold og konklusjon

Det er tydelig at Langhus 2 på Eidegården ikke er noen sal, som kjennetegnes ved at hele bygningen har fungert som en hall, hvis det har seg slik at mennesker bodde og arbeidet i huset. Men den kvalifiseres som en hallbygning gjennom alle Herschends 5 kriterier. Det er også betydelig variasjon i de konstruksjonsmessige løsningene som er brukt de ulike eksemplene på hallbygninger som er tatt opp i denne teksten. Men med konklusjonen om at Langhus 2 er en hallbygning, er dette nok for å tolke Eidegården som en høvdinggård?

En annen faktor som også må tas med i denne diskusjonen er kokegropene. Kokegroper er ingen homogen strukturgruppe, og regnes for å være en anleggsgruppe som ble brukt til matlaging. Denne maten kan både ha vært for hverdagslige måltider, men kan også vært brukt i måltider av mer rituell karakter, der vi har eksempler på begge både i skriftlige kilder og gjennom etnografiske studier (se Narmo 1996 og artikler i Gustafson et al. 2005). Som en kan se på Figur 4-13 fantes det enormt mange kokegroper og andre ildanlegg like ved langhusene som utgjør Eidegården, og det kompakte anleggfeltet på den sørlige delen av feltet i enda større grad. Lil Gustafson mener i sin tolkning av en utgravning ved Moer i Akershus kommune, der en har bosetning i form av langhus fra romertid til folkevandringstid/merovingertid, at en bør dele kokegroper inn i to grupper: små (opptil ca. 1 meter i diameter) og store (ca. 1,5-3 meter i diameter). Disse representerer måltider i ulik omfang, der de små kokegropene er spor etter måltider for 10-15 personer, mens de store er spor etter måltider til større forsamlinger, for eksempel festmåltider som inkluderer hele bygda (Gustafson 2005:120ff). På dette feltet finnes det, i likhet med Eidegården, mange kokegroper (totalt 64 kokegroper), men ikke i like stort omfang som på Eide (totalt 160 av de 241 ildanleggene, ekskludert kokegropfeltet), og har heller ikke et tilsvarende, kompakt kokegropfelt. Det er også mindre trolig at alle de tilberedte måltidene etterlater seg spor i form av kokegroper. Det trenger ikke nødvendigvis være slik at den vanlige husmannskosten

bestod av varmmat, ei heller at all maten ble tilberedt på selve gården. De mange kokegropene fra Eidefeltet kan dermed representere en husholdning der mange varme måltider var tilberedt utendørs. En alternativ tolkning, og den mest spennende, får vi hvis vi knytter det teoretiske materialet inn i denne sammenhengen. Som redegjort i kapittel 3.4, i henhold til Personforbundsstatsmodellen og samtidig skriftlige kilder, bodde høvdingens menn ofte under samme tak som lederen sin. De mange kokegropene kan dermed være et spor på at flere enn bare husholdningen holdt til på Eidegården, altså gårdens ledende familie, gårdens ufrie, *og en mulig hird*. Diinhoff knytter spesielt det kompakte kokegropfeltet til rituelle måltider til førkristen kultutøvelse, og at stolpegjerdet som skiller gården fra kokegropfeltet kan være en parallell til religiøse, inngjerdede områder omtalt i norrøn litteratur som *Friedegard* og *stafgardr* (Narmo 1996; Diinhoff 2005a:140). Kanskje det har seg slik at kokegropfeltet ble brukt i religiøse sammenkomster, slik Diinhoff mener, mens kokegropene på gårdsplassen og rundt langhusene er spor etter hverdagslige måltider og mindre fester for en hærleder og hans menn? Standpunktet mitt vedrørende dette emnet er at vi må være åpne for at kokegropene kan være brukt til forberedelse for måltider av rituell karakter der ofring kan foregå, da vi har kilder som nevner den slags bruk av måltider. Grunnlaget for dette er at vi som sagt ikke kan vite hvordan kokegropene ble brukt, hverken som anleggsgruppe eller individuelle strukturer, og må derfor være åpne for variasjon. Hvis dette er tilfellet, kan det støtte tolkningen om at det bodde en person av det øvre samfunnssjikt på denne gården, da rituelle måltider i folkevandringstiden ser ut til å ha blitt flyttet inn i hallen, et element som er med å definere høvdinggårder (jf. kapittel 3.4).

Det er selvfølgelig vanskelig å gi helt overbevisende og utelukkende korrekte svar på et så bastant spørsmål som ”*var Eidegården en Høvdinggård?*” Ut fra Herschends 5 kriterier for en hallbygning, som drøftet ovenfor, inneholder Langhus 2 en hall. Som redegjort i kapittel 3.4 er minstekravet for å kunne kalle et langhus en høvdinggård nettopp at den inneholder en hall. At et langhus inneholder en hall gjør den ikke automatisk til en høvdinggård, selv om mange av kriteriene til Herschend er lagt opp for å skille ut spesielt mektige gårder. Trond Løken fremmer også ideen om at de fleste hus, i alle fall de eldre jernaldershusene på Forsand, har større, sentrale rom som kan fungere som gårdens ”hall”. Altså en hall for ”den vanlige bonde” (Løken 2001:71f). Tilfellet med Eide er likevel noe spesiell, i og med at den kan tolkes slik at den oppfyller *alle* Herschends 5 kriterier, har en strategisk topografisk plassering i en av Vestlandets beste jordbruksstrøk og viser spor etter ekstensiv matlaging. Konklusjonen

er dermed den at ut fra omstendighetene rundt Eidegården, kan det godt være at det faktisk er snakk om en høvdinggård i dette tilfellet.

Det ser også ut til at Herschends 5 kriterier trenger noen tilleggspunkter slik stillingen står i dag. Det er tross alt 16 år siden disse kriteriene ble satt opp. Punktene jeg ville ha lagt til, ut fra Eide-materialet, er som følger:

6. Hallen skal ha egne innganger fra utsiden av langhuset
7. Området rundt hallen skal bære vitne om bruk i form av et betydelig antall kokegroper
8. Hallen skal ha en strategisk topografisk beliggenhet

Punkt 8. inngår til en viss grad i Herschends 3. kriterium, men jeg føler det er på sin plass å spesifisere dette.

5.3 Sammenhengen mellom Eidegården og Evebøgraven

Diinhoff (2008:93) selv drøfter det forhistoriske boplassmaterialet i Gloppen, og mener at "det er overvejende sandsynligt at "Eidehøvdingen" var den residerende stormand på Eidegården." Jeg skal i det følgende prøve å diskutere dette i mer detalj.

Tidligere i dette kapitlet har det blitt drøftet om mannen i Evebøgraven kan ha vært en høvding. Det rike gravgodset, og spesielt sverdet som fulgte med denne mannen, taler for at dette kan ha vært en svært influerende person, trolig en høvding. Dette blir spesielt tydelig hvis en sammenligner denne graven med resten av gravmaterialet i Gloppen, hvilket vil bli gjort i neste kapittel. Det er også blitt drøftet om Eidegården var en høvdinggård. Dette er som nevnt et vanskelig spørsmål å svare på, men forholdende tatt i betraktning er det slik at vi her har å gjøre med en mektig gård, både ut i fra det faktum at den er en veldig stor gård, inneholder en hall, og har en sentral og kontrollerende plassering i en av Vestlandets beste jordbruksstrøk, er det her trolig snakk om en høvdinggård.

Det første som knytter Eidegården til Evebøhøvdingen er den geografiske nærheten mellom disse. Det er kun ca. 100 meter som skiller graven fra gården. Graver legges som regel på gårdens eiendom gjennom jernalderen, sjelden mer enn 200 meter fra gården, og som regel mindre enn dette (Skre 1998:226). En studie av Avaldsnes viser at synlighet var en faktor som var viktig i henhold til plassering av monumentale gravhauger. Hernæs mener her at jernaldergravenes beliggenhet nesten utelukkende gir preg på at det viktigste var synlighet fra

fjorder og andre ferdselsårer (Hernæs 1999:130ff). Ebebøgraven ble plassert ytterst på kanten av moreneplatået Mona, med godt ut- og innsyn mot bukta innerst i fjordarmen som leder ut til Nordfjord. At menneskene som gravla Ebebøhøvdingen tok hensyn til dette kan være grunnen til at graven ikke ligger rett ved siden av gården, men ble flyttet til kanten av moreneplatået der den hadde god ut- og innsikt til Gloppenfjorden, den fremste ferdselsåren i Gloppen.

Det andre forholdet som knytter Eidegården til Ebebøhøvdingen er at det bare er Eidegården (muligens må vi inkludere et av husene fra utgravningene i 2007/2008 fra Sandane/Hjelmeset) som har en datering som kan være samtidig med mannen fra Ebebøgraven. Som redegjort for i kapittel 2.2 er det også gjort funn av langhus på Ebebø, men disse stammer fra den førromerske jernalderen. Dateringen på Ebebøgraven er 475-525 e.Kr. basert på gravgodset. Den seneste C14-dateringen, Beta-200775, som hører til Langhus 2 er 360-480 e.Kr. Dette er svært nært i tid, og man må også huske på at gravgodset til Ebebøhøvdingen var det som daterte graven, og at det har vært mye diskusjon angående denne dateringen. Gullsolidusen er det som avgrenser bakover i tid i absolutte termer, og denne begrenses til Theodosius II's levetid, altså 408-450 e.Kr.

Det siste som gjør det sannsynlig at Ebebøhøvdingen har bodd i Eidegården, er at Eidegården er den eneste mulige høvdinggården vi vet om fra Gloppen til dags dato. Dette er selvfølgelig et usikkerhetsmoment, i og med at ikke hele Gloppen er flateavdekket, men det er likevel et faktum. Det er utvilsomt at mannen funnet i Ebebøgraven stammer samfunnets øvre sjikt. Gravgavene, slik som det dekorerte sverdet, overfangsglasset og den rike drakten, vitner om dette. Med all den prakt og velstand denne mannen ble gravlagt med, er det også sannsynlig at han levde under bedre kår enn den vanlige bonde, inkludert at han disponerte bedre boforhold og en hall der festlighetene og de viktigste beslutningene ble foretatt.

Konklusjonen ut fra diskusjonen over må derfor være at det etter all sannsynlighet var Ebebøhøvdingen som bodde på Eidegården.

6. Ebebøhøvdingen – en sosial analyse

I forrige kapittel fant jeg ut at Eidegården sannsynligvis tilhørte Ebebøhøvdingen. I det følgende vil det empiriske og teoretiske materialet, redegjort underveis i oppgaven, brukes for å prøve å få frem den sosiale konteksten denne mannen levde under. Drøftingen vil bygges opp ved å begynne med det hjemlige, for siden å inkludere lokalsamfunnet, og til slutt å ta for seg mennesker også utenfor nærområdet i handels- og konfliktsammenheng.

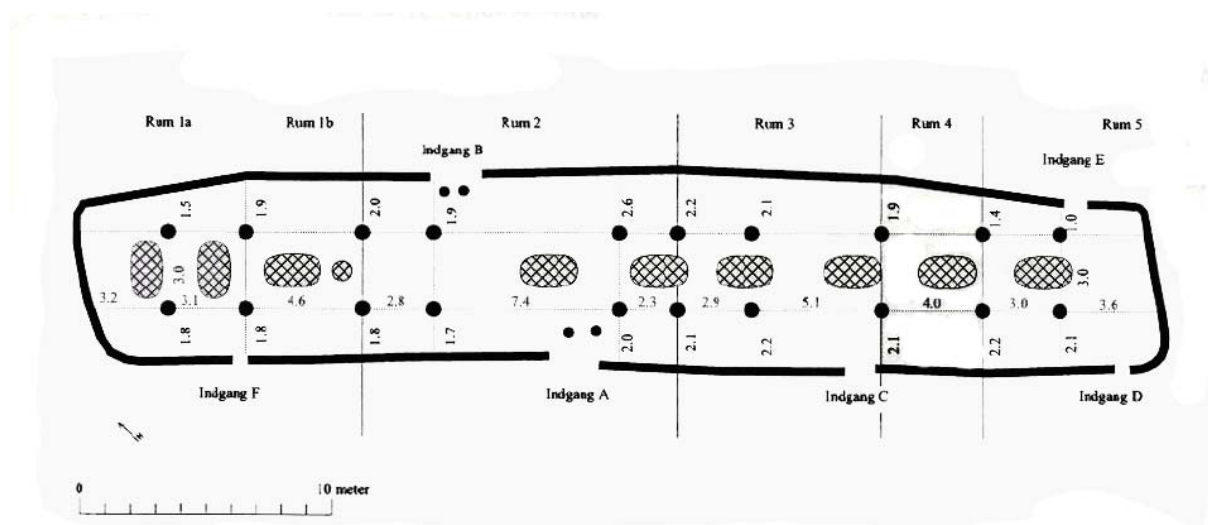
6.1 Gården

Selv om teorien, og da spesielt Personforbundsstatmodellen, fordrer til sterkt fokus på krigeraspektet ved samfunnet, er det ikke slik at gården ikke lenger er viktig. Den nye termen for gården er *det maktpolitiske tyngdepunktet*, i motsetning til den Tradisjonelle modellens *maktsentra* (Kristoffersen 2000:38ff). Gården har trolig vært bebodd til enhver tid av kvinnene, barna og de ufrie som levde på gården. Det var trolig veldig variabelt hvor mange som faktisk oppholdt seg på gården, men arealet på Langhus 2 tilsier at den kunne romme et stort antall mennesker, i alle fall over kortere perioder.

Figur 6-1: Digital rekonstruksjon av Eidegården. Grafikk av Ragnar L. Børnheim/arkikon.no

I kapittel 5.2 argumenteres det for at Eidegården, trolig Euebøhøvdingens bosted, mest sannsynlig var en høvdinggård. Som redegjort for, betydde dette at gården inneholdt en hall. Dette utelukker riktignok ikke at gården hadde en rekke andre funksjoner utenom hallen også. Først og fremst var huset et oppholdssted for gårdens familie, der det også ble gjort dagligdagse aktiviteter. Diinhoff deler Langhus 2 inn i tre deler, med mulighet for opptil fem rom ut fra plasseringen av takbærende stolper, innganger, funn og de ildproduserende anleggene i langhuset (Diinhoff 2007:35). Del 1 tolkes som boligdelen for husets ledende bosetning. Denne delen deles videre inn i to rom (1a og 1b). Rom 1a tolkes som et lager/arbeidsrom der ildstedet først og fremst ble brukt i forbindelse med produksjon (det ble her funnet kvernstein, støpeform, keramikk og slagg). Rom 1b tolkes som boligdelen, der ildstedet ble brukt som varmekilde og til matlaging. Del 2 (rom 2) tolkes som husets hall. De takbærende stolpenes avstand fra hverandre i denne delen av huset åpner for et stort rom, 12,5 x 7,5/8 meter, der enkelte frittstående stolper er trukket noe til siden. Plasseringen av de to ildstedene tolkes dit hen at matlaging foregikk i den sørlige delen, og at denne delen også var bebodd av husets øvrige hushold og besøkende, mens husets familie og herresetet var plassert i den nordlige delen. Del 3 av langhuset tolkes som husets arbeidsdel og boligdelen for gårdens tjenere/ufrie (Diinhoff 2007:35ff). Diinhoff mener det kan være flere løsninger på rominndelinger enn den som er fremstilt, men at 19 meter krever i alle fall en todeling. Funn av en jernkniv i ildstedet her gjør at rom 3 tolkes som boligdel. I rom 4 og 5 ble det funnet et fiskesøkke og vevvekter, som kan være indikasjoner på at dette var tjenernes arbeidsrom (Diinhoff 2007:35ff).

Figur 6-2: Romoppdeling, ildsteder og innganger på Langhus 2 på Eidegården, slik den blir tolket i rapporten. Etter Diinhoff 2007.

Funnene i langhuset; vevlodd, jernkniv, kvernstein, fiskesøkke, fragment av støpeform, slagg og slipestein, knytter gården til aktiviteter foretatt av det resterende husholdet. Deriblant husfruen og muligens også ufrie på gården. Vevloddet viser at det har blitt reparert og/eller produsert klær på gården, selv om det ikke er mulig å si noe om omfanget og kvaliteten på vevingen. Trolig er dette en indikator på at husholdet var selvforsynt med ull, med andre ord at en del av husdyrholdet på gården bestod av sau.

Et forhold som kompliserer funnforholdene i langhuset, er at det har vært en bosetning på Eide før hallbygningen: Langhus 1 (se Figur 4-6 og 4-9). De fleste av funnene nevnt ovenfor: vevlodd, slagg, kvernstein og fiskesøkke ligger i det samme området som Langhus 1. Dette gjør det vanskelig å knytte funnene til sine respektive bosetningsperioder. Tatt i betraktning at det også ble funnet et vevlodd helt sør i Langhus 2, gjør at tolkningen om at også ”hverdagslige” aktiviteter har foregått i bygningen fortsatt står sterk.

Ved utgravningen ble det gravd ut to lengre grøfter (den ene 5-6 meter, den andre 2,85 meter) for å avdekke dyrkningslag. Ved begge disse ble det konstatert to dyrkningslag, der den eldste dateres til sen bronsealder, den yngste til førromersk jernalder (Diinhoff 2007:95ff). Det kan dermed se ut til at jordene rundt gården hører til den tidligste bosetningen på Eidegården, altså det mindre Langhus 1. Dette kan bety at gårdsbruket på Eide gikk fra å være basert på jordbruk til å gå over til dyrehold, i og med at den egne stallbygningen ikke er samtidig med den eldste bosetningen. Det er påvist jordbruk i Gloppen i folkevandringstiden. Ved Vereideutgravningene ble det gjort funn av dyrkningslag, om noe forstyrret, datert til 410-630 e.Kr. Her ble det også påvist Norges eldste funn av lin (Kvamme 1997:232ff). Disse forholdene tatt i betraktning er det mindre sannsynlig at jorden i et så godt jordbrukslandskap (jf. kapittel 1.3) som på Eivebø/Eide ikke ble utnyttet også på Eivebøhøvdingens tid, i og med at det finnes samtidig jordbruk andre steder i Gloppen, ved Vereide.

Langhus 3, stallen, tolkes til å kunne inneholde opptil 30 større dyr (Diinhoff 2005:139). I tillegg ser det ut til at området mellom de to langhusene, hallbygningen og stallen, har vært inngjerdet (Diinhoff 2007:58). Det kan ha vært her dyreholdet har holdt til på de tidene de ikke var ute på beite eller i stallen. Langhus 3 kan også, i tillegg til en stallfunksjon, ha vært brukt som lager. I struktur 311, en stolpeliknende struktur plassert på den midtre, vestre delen av Langhus 3, ble det funnet 55 vevvekter og et hammerhode. Diinhoff mener her at selv om

strukturen ikke nødvendigvis trenger å ha en tilknytning til langhuset, kan det hende disse funnene hører til bygningen (Diinhoff 2007:48).

Slagg, funnet både inne i langhusene og utenfor, åpner for at det kan ha foregått smedvirksomhet på gården, men hittil er det ikke foretatt undersøkelser ang. jernvinne i Gloppen. I følge Eldrid Straume har spesielt Ryssdal, den andre gården som ligger mellom Gloppen og Breim midt i Gloppen kommune, gode muligheter for jernvinne, da myrområdene som hører til denne gården er sterkt malmholdige. Straume mener at jernvinne trolig har foregått i utmarksområdene (Straume 1962:15, fotnote 12). Videre indikatorer på slik virksomhet er den mulige støpeformen og slipesteinen som ble funnet i Langhus 2s vegggrøft (den samme strukturen der nålfragmentet ble funnet) og også hammerhodet i Langhus 3. Også i Evebøhøvdingens grav ble det gjort funn av en slipestein, og denne kan kanskje også knyttes til aktivitetene som har foregått på gården. Hvis Evebøhøvdingen fungerte som en hærleder, noe som tas opp senere, er det naturlig å ha mulighet til å reparere og fornye våpen, og også andre redskaper brukt på gården. Dette kan ha vært et viktig element ved Eidegården.

Som redegjort i kapittel 3, kan hærlederen, det vil si høvdingen, ha tilbrakt mye av sin tid ute på plyndringstokt med hærfølget sitt. Når han ikke var på tokt var det trolig på Eidegården han oppholdt seg, spesielt i hallen. Det var her Evebøhøvdingen delte ut gaver til mennene sine for å styrke båndene mellom leder og kriger over god mat og drikke. Det er trolig tilfellet, slik Diinhoff (2007:35ff) tolker funksjonsoppdelingen i Langhus 2, at de som bodde på gården hadde egne rom. Slik de skriftlige kildene legger det frem, sov krigerfølget som overnattet på gården i selve hallen, og lagde plass ved å sette benker og bord opp mot veggene (Evans 1997:94). Dessverre har det ikke blitt funnet levninger etter inventar i hallen, men hvis det var slik at benker, bord og annet inventar var flyttbare, er nok dette også grunnen til at vi ikke finner rester etter dem. Mer om bruk av hallen i etterfølgende underkapitler.

6.2 Lokalsamfunnet

6.2.1 Krigerideologi i Gloppen?

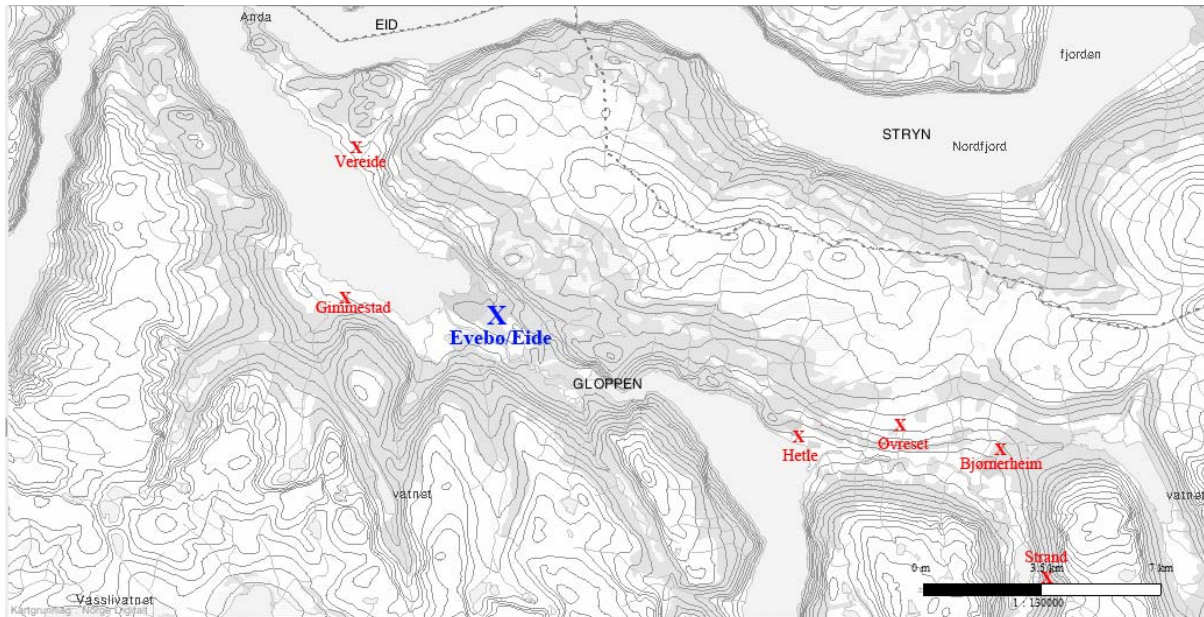
Våpenbegravelser fra eldre jernalder er godt representert i Gloppen, hele 22,8 % (9 av 41 graver) (Fjelberg 2008). Figur 6-3 viser den geografiske distribusjonen av våpenbegravelser i Gloppen. Gårdene er representert med én våpenbegravelse hver, bortsett fra Evebø/Eide og

Bjørnerheim som har to. De fleste av disse gravene er skjelettbegravelser. Kun en yngre gutt på Ebebø/Eide og en grav fra Vereide (som har en tidligere datering enn resten: 310-400 e.Kr.), er kremasjonsbegravelser, og skiller seg dermed fra de andre gravene. De fleste av våpnene i disse begravelsene er spyd, noe som er tendensen i hele Nordfjord, der 17 av totalt 25 våpenbegravelsene i Nordfjord inneholder spyd (Straume 1962:16). Disse tallene passer godt overens med den usikre og krigsfremmende samfunnsstruktur og ideologi som fremmes i Personforbundsstatsmodellen. Det kan også skyldes at våpenbegravelser kun er en variasjon i begravelsesritene, slik Fjelberg (2008) har drøftet, og trenger ikke å vise en objektiv refleksjon av samfunnet de stammer fra. Våpen i graven kan være en indikator på mannens rolle i samfunnet: forsørger og forsvarer av familien (Fjelberg 2008:70).

Personforbundsstatsmodellen har som sagt en langt mer offensiv tolkning av våpen og samfunn enn Fjelbergs (2008) tolkning. I denne modellen fokuseres det på plyndring og slag, ikke det å forsvare hjemmet sitt. Det er dermed vanskelig å velge hvordan en skal se på de mange våpenbegravelsene i Gloppen. Et faktum kan en likevel ikke komme bort fra: våpnene fantes i Gloppen i folkevandringstiden. Fenomenet stemmer også i forhold til resten av Vestlandet i folkevandringstiden, der det store antallet våpenbegravelser tolkes som urolige tider og rivalisering mellom høvdingene som holdt til her (Solberg 2003:161). Det kan her være snakk om en krigerideologi i Gloppen. Totaliteten i situasjonen peker i denne retningen. Alle våpenbegravelsene, samt det statuspregete sverdet i Ebebøgraven, vitner om et samfunn i overensstemmelse med den generelle samfunnsutviklingen i folkevandringstiden: et samfunn med rivalisering på et plan som går ut over det lokalpolitiske, der krigføring var et integrert element i verdensbildet.

Det er mindre trolig at det var større væpnede konflikter innad i Gloppen, selv om det selvfølgelig kan ha vært en indre rivalisering mellom de to bygdene både Bøe (1935), Straume (1962) og Magnus (1978) opererer med. Figur 6-3 kan fungere som en visualisering (og svært forenklet utgave) av skillet mellom de to bygdene: Vereide, Gimlestad og Ebebø/Eide i Gloppenbygda, og Hetle, Øvreset, Bjørnerheim og Strand i Breim. Selv om det ikke kan utelukkes at det fantes indre stridigheter i lokalsamfunnet, i form av mindre konflikter og uenigheter, var trolig Gloppen samlet når det gjaldt andre geografiske områder, spesielt i tilknytning til plyndringer (Evans 1997). Personforbundsstatmodellen hevder at en del av mennene i hærfølget kunne bli rekruttert fra plyndrede områder. Det er likevel kanskje

mest sannsynlig at grunnkjernen av krigerfølget likevel fantes i lokalsamfunnet, altså at mange av Evebøhøvdingens menn stammer nettopp fra folkevandringstidens Gloppen.

Figur 6-3: Gårder med eldre jernalders våpenbegravelser i Gloppen.

6.2.2 Evebøhøvdingen som hærleder

Gravgodset i Evebøgraven gjør at graven stiller seg i en egen klasse øverst på den sosiale rangstigen (Straume 1962:61). Graven blir også i all litteratur som nevner denne (Gustafson 1890; Shetelig 1912; Bøe 1935; Straume 1962; Magnus 1978; Fjelberg 2008) regnet som en høvdinggrav. Kjernen til denne rikdommen var trolig Eidegården. Gården har en svært sentral plass i Gloppen, og har dermed trolig både kommunikasjonsmessige og ressursmessige fortrinn i forhold til annen bosetning, blant annet ved å kontrollere innferdselen til Breim. Men selv om Evebøgraven er den rikest utstyrte graven i Gloppens folkevandringstid, er det heller ikke slik at ingen av de andre gravene bærer preg av velstand. Gravene som ble plassert i Kategori 1 indikerer dette (jf. kapittel 4.1.2). Dette faktumet kan forsterke det teoretiske ståstedet om at høvdingen delte ut rike gaver til mennene sine, og dermed økte velstanden i lokalsamfunnet rundt seg i tillegg til sin egen.

Både i den Tradisjonelle modellen og i Personforbundsstatmodellen har man en elite der suksessfull krigføring i stor grad vektlegges fremfor andre personlige kvaliteter, spesielt i sistnevnte modell. Gravgodset i Evebøgraven indikerer at det er en høvding som var gravlagt her, og også at stridaspektet i gravgodset, da spesielt det tveeggete sverdet med sølvbeslag,

kan vitne om den gravlagtes karakter i form av våpenkyndighet- og evne, spesielt i lys av et samfunn der det der ut til at krig og våpen hadde en spesielt viktig rolle (Kristoffersen 2000). Det kan dermed tolkes dit hen at Ebebøhøvdingens fremste oppgave var som hærleder, spesielt hvis den sistnevnte teorien legges til grunn. De samtidige, skriftlige kildene fremmer også at høvdingen selv deltok aktivt i konflikterne (Evans 1997:50f). I etterkant av plyndringer var det høvdingens oppgave å fordele plyndringsgodet, i tillegg til tributt som hærfølget eventuelt kan ha fått (Evans 1997). I denne sammenhengen er det da snakk om Ebebøhøvdingens forpliktelser i forhold til sine menn. Og hvis antakelsen om at grunnkjernen av hærfølget stammer fra lokalsamfunnet, er dette lokale krigere fra Gloppen: frie menn som villig følger høvdingen i krig, så lenge dette gagnar krigeren i form av ære, rangering og velstand.

Alliansebygging er også en essensiell del av hærlederrollen. En høvding med kun sitt eget hærfølge vil ikke lykkes alene. Allierte er grunnsteinen i Personforbundsstatmodellen: der høvdingen i den Tradisjonelle modellen begrenses av det territoriet det var mulig å forsvare, influensområdet, er høvdingen nå bare begrenset av sine allierte. Teoretisk er det da ingen geografiske grenser for hvor langt en influerende høvding kunne kontrollere, og grensene er veldig dynamiske (Kristoffersen 2000:39). Det samme er selvfølgelig også tilfellet for hans rivaler. De tre viktigste alliansebyggerne var trolig gaver, ekteskap og oppfostring. Det å ta gisler var trolig også et sterkt virkemiddel å ta i bruk, da det kan holde motstandere i sjakk og tvinge dem til fortsatt å betale tributt (Evans 1997:117). Ved å skaffe seg allianser kan man også unngå en del problemer, kanskje spesielt i forhold til logistikk. Hvis det meste av nærområdet lå under en høvdings kontroll, enten ved allianser eller underkuelse, må han til slutt lengre og lengre for hvert plyndringstokt. Hvis høvdingen kan besøke allierte på veien, kan denne hjelpe med å forsyne hærfølget, og mest sannsynlig også stille med eget mannskap. Mobilitet må ha vært viktig i denne sammenhengen.

6.2.3 Ebebøhøvdingen som seremoniell/rituell og juridisk leder

Overfangsglasset i Ebebøgraven er en svært kostbar gjenstand, og regnes som en importvare som muligens stammer fra Syria. Kun et annet eksemplar, samt et lite fragment, er funnet andre steder i Norge (Magnus 1978:176). Denne gjenstanden kan muligens settes i sammenheng med aktivitetene som har foregått inne i hallen: festing med god mat og drikke. De mange kokegropene som omringer Eidegården, som teller over 160 anlegg, og kanskje

spesielt det kompakte kokegropfeltet sør for langhusene, vitner om bruk av hallrommet på gården ved større sammenkomster, siden antallet alene overgår det en kan forvente ved et normalt husholdningsforbruk (Diinhoff 2005a). De skriftlige kildene nevner høvdinger som holdt fester i hallen ved spesielle anledninger og når andre stormenn kom langveis fra på besøk. Det var også, som beskrevet ovenfor, ved slike anledninger den residerende høvdingen delte ut gaver og titler (Evans 1997). Overfangsglasset er høyst sannsynlig bare blitt brukt ved spesielle anledninger, og større, kanskje rituelle, måltider kan ha vært slike anledninger, hvis glasset overhodet ble brukt. En slik gjenstand som dette kan imidlertid vise hvor viktige slike fester og større måltider var. Langhus 3, stallen, er også en potensiell faktor i denne sammenhengen, da det var plass til opptil 30 store dyr her (Diinhoff 2005: 139). Ved slike store måltider er det logisk at kvaliteten på maten var høyere enn ved hverdagslige måltider. Kanskje er det snakk om storfekjøtt ved disse måltidene? Verdien av storfe blir satt høyt spesielt i skriftlige kilder. Tacitus skriver i *Germania* at bøter og medgift ofte ble betalt i kyr, og i andre kilder blir kuhuder brukt til å betale skatt og tribut (Myhre & Øye 2002:145). Hvis dette også er tilfellet i Gloppen, kan måltider av storfe, ervervet av høvdingen gjennom handel, plyndring, tribut eller egen oppdrett, vitne om like mye status og overflod som statusgjenstander.

Den religiøse praksisen i folkevandringstiden var trolig en integrert del av samfunnet. Skriftlige kilder nevner en offerskikk: offer til guder og demoner som lever i vann, himmel, jord (Fabech 1991:288). Hvis antakelsen om at deler av lokalsamfunnet inngikk i Enebøhøvdingens hærfølge er riktig, kan dette også ha konsekvenser for hvordan denne personen virket inn i samfunnet på andre måter enn bare som våpenkyndig og hærleder. Det har for eksempel blitt foreslått at den rituelle praksisen ble flyttet fra myrene og inn i høvdingens hall i løpet av eldre jernalder (Brink 1997:430). Det store antallet kokegropper tyder som sagt på matlaging utover det hverdagslige behovet, og det kan ikke utelukkes at disse ble brukt i tilberedning av måltider av seremoniell art.

Skålvekter (jf. kapittel 3.2.2 og 3.3) kan være en indikasjon på juridiske oppgaver, og Enebøhøvdingen ble som kjent gravlagt med både en skålvekt i bronse og tilhørende lodd. Dette kan vitne om at han også hadde juridiske oppgaver. Det blir derimot sjelden sagt noe om hvordan den juridiske funksjonen fungerte, annet enn at det trolig gjaldt betaling av mannebot, som var en erstatning til avdødes slekt for å forhindre ytterligere represalier (Brøgger 1921; Evans 1997). Det er sannsynlig at de motstridende partene kom til

Evebøhvødingen hvis betalingen skjedde i edelmetall, siden skålvæker ikke ser ut til å ha vært allemannseie. Det kan også hende at betaling av bøter, uansett betalingsmiddel, måtte gyldiggjøres ved tilstedeværelsen av en autoritetsperson; at Evebøhvødingen måtte overse transaksjonen.

6.3 Eksterne relasjoner

6.3.1 Handel og gavebytte

Krigføring blir vektlagt svært mye i de teoretiske modellene, og som redegjort gjennom store deler av denne oppgaven kan dette ha store konsekvenser for samfunnet generelt. I følge Personforbundsstatsmodellen har plyndring vært hovedinntektskilden for hærlederen og hans menn (jf. kapittel 3). Godene fra plyndringstokt varierer trolig fra gang til gang. Ved større slag ble de døde gjennomsoekt, og man skaffet slik til veie inntektene fra toktene. Det er også sannsynlig at mye også ble hentet fra tributt av truede områder, og fra løsepenger etter gisseltaking (Evans 1997). Vi må heller ikke glemme de ikke-materielle forholdene som følger i etterkant av et vellykket tokt. Heder, ære, og ikke minst det å være fryktet av fiender må ha vært like viktig som selve de materielle godene. Krigføring var det større deler av samfunnet identifiserte seg med, og personlige egenskaper som våpenferdighet og omdømme som en dyktig kriger var trolig svært viktige idealer for frie menn i dette samfunnet.

Selv om plyndring og krigføring var særdeles viktig, kan vi ikke avfeie fredlig utveksling av varer heller. Her kan en skille mellom to hovedtyper, som begge er relevante i denne perioden. Regulære, avsluttede handelstransaksjoner kan ha foregått mellom partene, der for eksempel jern eller ull, eller verdimål i form av gull eller sølv, ble byttet mot andre varer. Her kan man også tenke seg at prestisjevarer har blitt utvekslet (Hauken 2005:58ff). Gaveutveksling er den andre formen for fredelig utveksling av varer. Dette er et middel for å knytte personer på ulike nivåer til seg, hvor også prestisjevarer og tjenester har vært involvert. Ved gavebytter mellom likeverdige styrkes fellesskapet og oppretter bånd mellom partene ved symbolske gaver som gjenstand for budskaper. Den andre typen gavebytte, ved personer på ulikt sosialt nivå, skjuler dominansforholdet mellom partene (Kristoffersen 2000:23). Her må det bemerkes at i motsetning til regulær handel vil ikke den mottatte gaven umiddelbart gjengjeldes. Dersom mottakeren av gaven var av lavere rang enn giveren, var en slik gave en

mindre åpenlys måte å opprette dominans over mottakeren på, der gaven forplikter til gjenytelse på et senere tidspunkt (Hedeager 1990:204).

I Evebøgraven ble det funnet importvarer, altså varer trolig laget utenfor Norges nåværende grenser: overfangsglasset og gullsolidusen. I denne sammenhengen er også tankeringen, bulevasen og skålvekten relevant. Hvordan disse har havnet hos Evebøhøvdingen er vanskelig å si. De kan stamme fra både plyndring, gaveutvekslinger og handel. Dette kan være utført av Evebøhøvdingen selv, eller gjennom en rekke ledd av individer som har skaffet disse gjenstandene med de samme midlene. Trolig kan også medgift utgjøre en faktor i denne diskusjonen, der store verdier kan ha byttet hender. Straume mener overfangsglasset har en tilknytning til Østersjøområdet, og ideen bak tankeringen ser ut til å være knyttet til Syria, selv om treverket er lokalt (Straume 1962:61f; Magnus 1978:175). Bøe åpner for at Evebøhøvdingen selv kan ha vært med på det politiske spill i eller utenfor romerriket, trolig med tanke på solidusen som originalt har vært en romersk mynt (Bøe 1935:36f). Både Straume og Magnus finner det mer troverdig at gjenstandene har blitt ervervet gjennom kontakt med Sør-Vestlandet, gjennom høvdingen i Rogaland/Agder med sine kontakter til Danmark. Dette spesielt med tanke på bulevasen som er en relativt sjelden gjenstand som trolig kan vitne om en direkte tilknytning til Lista og Rogaland (Straume 1962:62; Magnus 1978:176). Personlig tror jeg også at flere ledd er involvert ved disse importsakene, at Evebøhøvdingen ikke nødvendigvis dro utenlands selv, men som sagt er det umulig å kunne si noe sikkert her. Allianser i handelssammenheng, som ved varetransport over lengre avstander, må for eksempel ha vært svært viktig for at varene ikke kom på avveie, og at man også har andre stormenn og høvdingen å handle med (Solberg 2003:161). Slike handelsallierte kan også ha gjort det lettere å skaffe til veie importvarer også gjennom deres ytterligere allierte, og slik danne et handelsnettverk. Skålvekten har tradisjonelt blitt knyttet til handel, og det er en mulighet for at Evebøhøvdingen benyttet denne i forbindelse med regulære handelstransaksjoner, for eksempel på midlertidige handelssteder som kan ha fungert som ”nøytrale soner”. Et slikt handelssted fantes muligens på Jærenkysten. Det kan også tenkes at handelen har foregått på selve høvdinggården (Slomann 1956; Magnus 1978:178). Skålvekten funnet i Evebøgraven kan da i tillegg til å ha vært til juridiske formål vært brukt i handelssammenheng.

Å skaffe seg gode allianser åpner mulighetene for opptrapping både når det gjelder tribut, plyndring og handel. Slik skaffer en også nye gaver for enda mektigere allierte. Nettopp det å

kunne utnytte disse ulike potensialene de allierte dannet, var trolig veien til rikdom og makt. Dette krever en stabil og ressurskraftig kilde til makt. Dette hadde Euebøhøvdingen gjennom Eidegården.

6.3.2 Gloppen i et videre perspektiv

Hvor langt strakk Euebøhøvdingens innflytelse seg? Dette er et vanskelig spørsmål å svare på. I den Tradisjonelle modellen tok man utgangspunkt i maktpunkter, som monumentale graver, bygdeborger og storgårder, som grunnlag for å beregne en potensiell radius for innflytelsesområdet (Myhre 1987). Personforbundsstatsmodellen åpner for et mer dynamisk perspektiv der en hærleder (eller en høvding) bare begrenses av sine allierte. En høvding som har behersket alliansebygging og krigføring, vil kunne ha hatt et ganske stort ”influensområde”. Euebøhøvdingen kan dermed, teoretisk sett, ha kontrollert Gloppen, Nordfjord, til og med hele Vestlandet og Norge gjennom sine allierte. Det er selvfølgelig her snakk om svært ulik grad av innflytelse. For det første: forholdet mellom de to allierte; var det et likestilt fellesskap, eller var den ene i en mye sterkere posisjon til å kontrollere den andre? Og hvis det var en likestilt allianse er det mindre trolig at den ene hadde full kontroll over område den andre disponerte, og innflytelse på denne personens allianser igjen. En har da trolig bare kunne ha hatt fullstendig kontroll i kjernen av sitt eget område, og graden av kontroll avtar desto lengre bort fra dette område en kommer, selv om disse områdene kan ha vært store, den store mobiliteten tatt i betraktning. I tillegg må man huske på at innfluens gjennom allianser er en svært labil struktur, basert på personlige relasjoner og enkeltindividers personlighet og evne til å knytte folk til seg.

I Nordfjord finnes det fem graver med sverd fra eldre jernalder som hever seg godt over gjennomsnittet i form av gravgodsets rikdom og statuspreg (det finnes flere sverdbegravelser, men etterfølgende er de rikeste av disse). Det er her snakk om to fra Stryn, en fra Selje, en fra Davik, samt Euebøgraven. ”Funnene stammer også fra de beste og største gårdene innen sitt distrikt” (Straume 1962:16). Geografisk sett ligger disse gravene godt spredt gjennom hele Nordfjord.

Graven på Selje, øya helt ytterst mot havet, var en gravleggelse i kiste under en røys. Graven (B9224) inneholdt i tillegg til sverdet et spyd, et stykke av en pilspiss, deler av et spannformet leirkar og annet leirkar, et stykke av en korsformet bronsespenne og et kvartsittbryne. Graven

dateres til 500-tallet (Straume 1962:71). Graven i Davik, kommunen mellom Selje og Gloppen, var dekket av en haug. Graven (B6042a) inneholdt deler av en sverdklinge og et spyd. Denne dateres til 400-tallet (Straume 1962:72). I Stryn, kommunen helt i den innerste enden av Nordfjord, inneholdt to graver med sverd: B4506 og B4842. B4506 var en skjelettbegravelse i kiste under flat mark. Graven inneholdt en tveegget sverdklinge, spydspiss, skjoldbule, kvartsbryne, spiralring av gull og deler av spannforma leirkar. B4506 dateres til 500-tallet. B4842, fra Bø, var skjelettbegravelse i kiste. Den inneholdt en bronsespenne, rembeslag av sølv, skålvekt av bronse med tilhørende vektlodd av bly, fingerring av gull, en tveegget sverdklinge, skjoldbule, saks og knivblad av jern, samt spannforma leirkar. B4842 dateres til 400-tallet (Straume 1962:77). Det er ut fra gravmateriale ingen tvil om at Ebebøhøvdingen ikke er alene om å ha rikt gravgods, eller ha den mulige høvdingtittelen, i Nordfjord i folkevandringstiden. Bø-graven fra Stryn er i likhet med Ebebøgraven spesielt rike.

Spørsmålet om Ebebøhøvdingens influensområde kan kanskje belyses ved graven fra Bø i Stryn (B4842). Denne mannen har trolig også vært en høvding, og gravmaterialet har mange likhetstrekk med Ebebøgraven. De var begge skjelettbegravelse i kiste, trolig var også Bøgraven under en haug. Begge var gravlagt med et tveegget sverd, skålvekt av bronse med blylodd, skjoldbule, saks, jernkniv og spannformet leirkar. Bøgraven har i tillegg til dette et rembeslag av sølv (hva dette beslaget hører til finnes det ingen informasjon om), en bronsefibula og en fingerring av gull på 3,8 gram (Straume 1962:77). Det er ikke tvil om at disse to gravene hever seg godt over det resterende gravmaterialet i Nordfjord som spesielt rike, og begge er datert til folkevandringstiden. Den største forskjellen på disse gravene, i form av rikdom, er at Ebebøgraven ser ut til å ha bedre bevaringsforhold. Ebebøgraven ser likevel ut til å være rikere, spesielt da den inneholdt overfangsglasset og en spesielt rik klesdrakt (Straume 1962:61). Forholdet dem imellom er det dessverre vanskelig å si noe sikkert om, siden vi ikke har absolutte dateringer på gravene. Hvis det var tilfellet at de levde samtidig, kan vi ha en begrensning i Ebebøhøvdingens influensområde allerede her: ved en rivaliserende høvding. Hvis de var allierte har trolig indre Nordfjord hatt et sterkt maktelement med gode muligheter til både handel og kontroll over viktige ferdselsårer. Bukta ved Selje, i den nordre, ytre delen av Nordfjord, har til alle tider blitt brukt som ankringsplass ved vanskelig vær på Stad, en av vestkystens mest værharde strøk (Straume 1962:59). Kontroll over Selje kan ha vært et viktig element ved den mulige rivaliseringen mellom

høvdingene i Nordfjord, og toll fra et slikt sted kunne være en god kilde til rikdom, da den rike graven fra Selje ikke ser like rik ut som verken Evebø eller Bø.

Gloppen skiller seg ikke sterkt ut i forhold til situasjonen på resten av Vestlandet under folkevandringstiden som helhet. Planløsningen i forholdet mellom Langhus 2 og 3, ved at bygningene er oppført parallelt, er et kjent fenomen som finnes langs hele kyst-Norge fra Troms i nord til Agder (Myhre & Øye 2002:122). Også det generelle gravmaterialet viser likheter. I folkevandringstiden har man en sterk ekspansjon av graver i de beste jordbruksområdene, som for eksempel Gloppen, en utvikling man kan se over hele Vestlandet. I Gloppen har man flere eksempler på begravelser der den døde ble lagt i en kiste av steinheller på en bjørnefell, og gravgoods som inkluderer mat (beholdere), våpen og smykker. Denne skikken finner vi også igjen langs hele kysten til og med Vestfold (Straume 1962:60f; Magnus 1978:150f).

Våpengraver er en begravelsesform som tas opp i Norge i århundrene før begynnelsen av vår tidsregning, og kan være et resultat av de urolige forholdene i Europa på denne tiden (Joki 2006:1). Av totalt 40 våpenbegravelser i Sogn og Fjordane (i 2003), stammer 25 av disse fra Nordfjord, herunder 9 fra Gloppen (Straume 1962:16; Solberg 2003:161). Hvis det er slik at våpenbegravelser vitner om urolige tider og indre rivalisering, kan Gloppen være et godt eksempel på et slikt samfunn. Graver trenger ikke direkte å reflektere samtiden de stammer fra, men er likevel bundet av den (Joki 2006:64). I lys av det teoretiske rammeverket kan de mange vestlandske våpenbegravelsene tolkes slik at hærfølgeinstitusjonen som samfunnsorganisering, som ble innført gjennom Personforbundsstatmodellen, var sterkere på Vestlandet enn ellers i Norge. Eventuelt kan det tenkes at høvdingene på Vestlandet maktmessig var jevnere, mens det i resten av Norge forgikk en omfattende sentraliseringsprosess, basert på færre og mektigere småkonger (Solberg 2003:161). Muligens kan også grunnen til at våpengravskikken forekommer hyppigere på Vestlandet være at man her ville ivareta de gamle skikkene.

På det overordnede plan ser det ut til at folkevandringstiden var en periode der store regionale kontakter ble knyttet, og som også bærer preg av innflytelse utenlands. Over tiden blir riktignok germansk kultur mer løsrevet fra den romerske tankegangen, og større selvstendighet og selvbevissthet sees i materialet (Solberg 2003:177). Det er her helt klart at man på denne tiden klarte å se utenfor sine egne nærområder, spesielt personene på

samfunnstoppen; høvdingene. Denne kontakten med utlandet trenger som sagt ikke nødvendigvis å ha vært personlig, det kan også ha foregått gjennom allierte. I folkevandringstiden kan en også skjelne røttene til en regionaliseringsprosess, der hvor enkelte personer ser ut til å ha en spesiell evne til å samle andre mektige personer rundt seg som sine allierte. Slik suksess kan i stor grad være personlighetsbasert, der en kombinasjon av maktutøvelse og diplomati, herunder forhandlinger, oppfostring og ekteskapsallianser, var nøkkelen. Enebøhvødingen kan ha vært en slik person, en høvding med en solid base i lokalsamfunnet rundt seg, og hadde kanskje støtten til de andre høvdingene i Nordfjord, og dermed vært en maktperson også på det regionale plan. Ved en slik persons død, kan det være at større regionale nettverk av allierte oppløste seg, eller ble overtatt av andre sentrale områder, hovedsakelig fordi en karismatisk leder var alt som holdt dem samlet. Dette kan være tilfellet i Nordfjord, der Nordfjordeid i yngre jernalder kan se ut til å overta den ledende posisjonen fra Gloppen ved sitt rike gravmateriale (Solberg 2003).

7. Konklusjon

Evebøhøvdingen i Gloppen var en person som har mottatt en av Vestlandets rikeste begravelser fra folkevandringstiden, og har blitt behandlet i flere arkeologiske verk. Graven bestod av en monumental haug med hellekiste, og inneholdt fullt våpensett, en rik bekledning og flere statusvarer. Perioden denne mannen levde i, folkevandringstiden, var en svært rik epoke i Norge, og også en tid der rivalisering mellom samfunnselitene kjempet om makt i det lokale, og muligens også det regionale, politiske spillet. Målsettingen med denne avhandlingen har vært å gå nærmere inn på Evebøhøvdingen som person, i lys av nyere forskning og teoretisk rammeverk, hvordan en slik mann kan ha virket inn på samfunnet rundt seg, og hvorvidt han muligens også hadde innflytelse utover Gloppen, hans kjerneområde.

I år 2000 ble en storgård funnet ved en utgravning av Bergen Museum på Eide, Evebøs nåværende nabogård. Denne gården hadde eksistert i 3 faser, der den i de to siste fasene var et stort langhus, der en samtidig stallbygning var plassert parallelt med langhuset. Disse ble datert til yngre romertid/folkevandringstid. Forholdene tilsa at det her kunne være snakk om en hallbygning, og et av spørsmålene som skulle besvares i avhandlingen var om det kunne være en sammenheng mellom denne gården og Evebøgraven. Hvis dette var tilfellet, kunne også denne gården bidra til å kaste nytt lys over Evebøhøvdingen som person. Måten dette ble gjort på, var først og fremst å drøfte hvorvidt Eidegården virkelig inneholdt en hall, hvilket er et av de fremste kriteriene for å kunne kalle en gård en høvdinggård. Her ble Herschends fem kriterier for en hall brukt, i tillegg til å se gården komparativt med to andre hallbygninger, Gausel og Missingen. Eidegården kan tolkes dit hen at den oppfyller alle Herschends fem kriterier. I tillegg foreslo jeg i, lys av materialet ved Eidegården, tre nye kriterier som kan inkluderes blant Herschends' når det gjelder forhold også rundt en hallbygning. Konklusjonen, basert på beliggenhet, datering og forholdene ved Eidegården, er at Evebøhøvdingen trolig bodde på denne gården.

Ut fra gravgods, gård og teoretisk rammeverk, ble det drøftet hvordan en mann som Evebøhøvdingen kan ha virket inn på Gloppen. Først og fremst ble det, gjennom gravgods, spesielt ved det statuspregete sverdet med sølvbeslag, slått fast at mannen i Evebøgraven trolig var en høvding. Gloppen har, som mange andre steder på Vestlandet i folkevandringstiden, en stor andel våpenbegravelser, en kategori som utgjør så mye som

22,5% av det totale gravantallet i Gloppen. Dette kan tyde på en slags krigerideologi, selv om det også kan være et utslag av tradisjon i gravskikken. De teoretiske samfunnsmodellene, spesielt Personforbundsstatmodellen, fremmer væpnede konflikter og plyndringer som en del av samfunnsstrukturen, og i så måte kan Ebebøhvødingen ha fungert som en hærleder, der grunnkjernen av hærfølget trolig bestod av menn fra Gloppen. Skriftlige kilder, som Personforbundsstatmodellen bygger på, fremmer også høvdingens hall som en arena for alliansebygging, både på det vertikale og horisontale sosiale nivå. Dette skjedde primært gjennom gavebytte under fester. Det store antallet kokegropser på Eidegården indikerer at slike festlige sammenkomster har foregått på gården, spesielt det kompakte kokegropsfeltet sør på feltet. I tillegg til rollen som hærleder, tyder funnene på at Ebebøhvødingen også hadde andre oppgaver i lokalsamfunnet. Skålvekten av bronse, med tilhørende blylodd, blir brukt som en indikator både på juridiske oppgaver i lokalsamfunnet og at det ble drevet handel, da skålvektenes formål primært var å veie edelmetall.

Gloppen som lokalsamfunn ser ikke ut til å skille seg spesielt ut i et det regionale perspektivet i folkevandringstidens Vestlandet. Både langhusformen og mye av gravskikken er lik for mesteparten av kyst-Norge. Det som skiller seg noe ut er Ebebøhvødingens grav, som regnes som en av regionens rikeste i denne perioden. Vestlandet ser ut til å ha en rekke lokale, rivaliserende høvding, mens det i resten av landet virker som en økende grad av sentralisering. Rivalisering mellom høvding ser også ut til å være tilfellet i Nordfjord, der 5 våpenbegravelser med sverd skiller seg ut som spesielt rike, og fremst av disse finner vi Ebebøhvødingen fra Gloppen og en annen høvding fra Stryn, i to av de beste jordbruksstrøkene. Forholdet disse to hadde er uvisst, hvis de i det hele tatt levde samtidig, men vi kan allerede her ha en begrensingsfaktor av Ebebøhvødingens influensområde. Høvdingenes status ble spesielt basert på ferdighet i væpnet konflikt, men trolig var det også viktig med fredelig interaksjon, slik som alliansebygging gjennom gavebytte, ekteskap, oppfostring og handel. Allianser er her kjernen til makt.

Det teoretiske rammeverket Personforbundsstatmodellen utgjør, fremmer nå langt større personlig kontakt, i form av allierte, enn tidligere. Dette åpner for en mer dynamisk fremstilling av rivaliseringen som foregikk i folkevandringstiden, men i og med at dette flytter fokuset fra territorier over på det personlige plan, gjør også at influensområdene er mindre målbare. Den økte dynamikken gjelder også oppkomst og fall av maktområder, da dette i stor grad var personrelatert knyttet til en eller flere karismatiske ledere, og som også forsvant med

disse personenes død. Ekebøhøvdingen var trolig en slik person, selv om det er umulig å si hvor langt hans innflytelse faktisk strakk seg.

Litteraturliste

- Brink, Stefan 1996: Political and Social Structures in Early Scandinavia. A Settlement-historical Pre-study of the Central Place. *Tor* vol. 28, s235-273
- Brink, Stefan 1997: Political and social structures in early Scandinavia: aspects of space and territoriality – the settlement district. *Tor* vol. 29, s389-437
- Brøgger, A. W. 1921: Ertog og Øre - Den Gamle Norske Vegt. *Skrifter utg. av Videnskapselskapet i Kristiania. II. Historisk-filosofiske klasse. No. 3* Kristiania
- Bøe, Johs 1935: Gloppens prestegjeld før kristendommen. I: Aaland, Jacob (red.): *Nordfjord. Fraa gamle dagar til no. Del 2, Dei einskilde bygder. 2. Gloppen-Breim.* R. Søreides Prenteverk, Sandane. s26-59.
- Børsheim, Ragnar L. & Soltvedt, Eli-Christine 2002: *Gausel – utgravningene 1997-2000.* AmS Varia 39. Arkeologisk Museum i Stavanger, Stavanger.
- Bårdseth, Gro Anita & Sandvik, Paula Utigard 2007: Missingen. Ein storgard frå romartid (lokalitet 4 og 5). I: Bårdseth, Gro Anita (red.): *E6-prosjektet Østfold, Band 1: Hus og gard langs E6 i Råde kommune.* Varia vol. 65. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen. Oslo. s123-190.
- Diinhoff, Søren 1997: Vereide-Prosjektet Boplass. Arkeologiske undersøkelser på Vereide 1990-1996. *Arkeologiske Rapporter 22.* Arkeologisk Institutt, Museumsenheten, Bergen Museum, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Diinhoff, Søren 2005: Den vestnorske agrarbosætning. Fra sen stenalder til folkevandringstid. Arkeologiske resultater fra et tiår med fladeafdækninger på Vestlandet. I: M. Høgestøl, L. Selsing, T. Løken, A.J. Nærøy, L. Prøych-Danielsen (red): *Konstruksjonsspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking- metodikk, tolkning og forvaltning.* AmS-Varia 43. Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger. s75-85
- Diinhof, Søren, 2005a: Kogegruber – glimt af en rituel praksis gennem 1500 år. *De gåtefulle kokegroper.* Varia 58, Oslo s135-144
- Diinhoff, Søren 2006: *Den Førromerske Bosætning ved Ebebø, Gnr 77, Bnr 14/23, Gloppen kommune, Sogn og Fjordane. Rapport fra Arkæologiske Undersøgelser 2000.* Universitet i Bergen, Bergen Museum, Seksjon for Ytre Kulturminnevern. Bergen
- Diinhoff, Søren 2007: *En Ældre Jernalders Storgård i Nordfjord. Arkæologiske frigivningsundersøgelser ved Eide gnr. 76/77. Gloppen kommune, Sogn og Fjordane.* Bergen Museum. Bergen

- Diinhoff, Søren 2008: En skildring af jordbruksbosætningens udvikling frem mod yngre jernalder på baggrund af nyere arkæologiske undersøgelser langs gloppenfjorden. *Årbok for Bergen Museum*. Bergen. s85-94
- Dommasnes, Liv Helga 1997: *Tradisjon og Handling i Førkristen Vestnorsk Gravskikk. 1. Udersøkelser på et gravfelt på Vereide i Gloppen, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske Rapporter 21. Arkeologisk Institutt, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Dommasnes, Liv Helga 2001: *Tradisjon og Handling i Førkristen Vestnorsk Gravskikk. 2. Fra Vereide til vikingtid*. Arkeologiske Avhandlinger og Rapporter fra Universitetet i Bergen. Arkeologisk Institutt, Bergen.
- Evans, Stephen S. 1997: *Lords of Battle. Image and Reality of the comitatus in Dark-Age Britain*. The Boydell Press. Woodbridge
- Fabech, Charlotte: Samfundsorganisation, religiøse ceremonier og regional variation. I: Fabech, Charlotte & Ringtvedt, Jytte (red.) 1991: *Samfundsorganisation og Regional Variation: Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, Aarhus Universitetsforlag, s283-303
- Fett, Per 1960: *Førhistoriske minne i Fjordane. Gloppen prestegjeld*. Historisk museum, Universitetet i Bergen
- Fjelberg, Kristin Agathe 2008: *Kremasjon og inhumasjon – Ein komparativ analyse av gravskikk i Gloppen og på Voss i yngre romartid og folkevandringstid*. Masteroppgave i Arkeologi, Bergen
- Gustafson, Gabriel 1890: Enebøfundet og nogle andre nye gravfund fra Gloppen. *Bergen museums aarsberetning; nr 1 1889*, Bergen, s1-40
- Gustafson, L. et al. 2005 (red.): *De Gåtefulle Kokegroper*. Varia vol. 58. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen. Oslo
- Gustafson, Lil 2005: Om kokegroper i Norge – Kokegroper på en jernaldergård – Moer i Ås, Akershus. I: Gustafson, L. Heibreen, T. og Martens, J. (red.): *De Gåtefulle Kokegroper*. Varia vol. 58. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen. Oslo, s116-124
- Hauken, Åsa Dahlin 2005: *The Westland cauldrons in Norway*. AmS-Skrifter vol. 19. Arkeologisk Museum i Stavanger, Stavanger.
- Hedeager, Lotte 1990: *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*. Århus Universitetsforlag, Århus.

- Hedeager, Lotte 1992: *Iron-Age Societies: From Tribe to State in Northern Europe, 500 BC to AD 700*. Blackwell Publishers, Oxford
- Hernæs, Per 1999: Dommedagsteinen ved Avaldsnes kirke. I: Fuglestedt, I. Gansum, T. & Opedal, A. (red): *Et hus med mange rom – Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*. AmS-Rapport 11A, s121-134
- Herschend, Frands 1993: The Origin of the Hall in Southern Scandinavia. *Tor* vol. 25, s175-199
- Herschend, Frands 1997: Livet i Hallen. Tre fallstudier i den yngre jernalders aristokrati. *Occasional papers in Archeology* vol. 14. Institutionen för arkeologi och historie, Uppsala Universitet
- Høgestøl, M. L. et al. (red.) 2005: *Konstruksjonsspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking- metodikk, tolkning og forvaltning*. AmS-Varia 43. Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger.
- Joki, Heide 2006: *Idealet om krigeren. Våpengraver i Norge i perioden 150/60 – 310/20 e.Kr. som kilde til ideologi og militær organisasjon*. Masteroppgave i Arkeologi, Bergen
- Kjeldstadli, Knut 1999: *Fortida er ikke det den engang var*. Universitetsforlaget, Oslo
- Kristoffersen, Siv 2000: *Sverd og spenne: Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Høyskoleforlaget AS, Kristiansand
- Kvamme, Mons 1997: Rapport fra pollenanalytiske undersøkelser på Vereideflaten 1991-1993. Appendix 3 I: Dommasnes, Liv Helga: *Tradisjon og Handling i Førkristen Vestnorsk Gravskikk. 1. Undersøkelser på et gravfelt på Vereide i Gloppen, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske Rapporter 21. Arkeologisk Institutt, Universitetet i Bergen. Bergen, s227-245
- Lagerlöf, Agneta 1991: Är gravmaterialet användbart för sociala analyser eller säger det mer om riter och ceremonier? I: Fabeck, Charlotte & Ringtvedt, Jytte (red.) 1991: *Samfundsorganisation og Regional Variation: Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, Aarhus Universitetsforlag, s127-131
- Løken, T., Pilø, L. & Hemdorff, O. 1996: *Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksplasser*. AmS Varia 23. Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger.
- Løken, Trond 2001: Oppkomsten av den germanske hallen – Hall og sal i eldre jernalder i Rogaland. *Viking* vol. 64, s49-86

- Løken, Trond 2005: Maskinell flateavdekking – historikk og potensial. I: M. Høgestøl, L. Selsing, T. Løken, A.J. Nærøy, L. Prøyck-Danielsen (red): *Konstruksjonsspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking- metodikk, tolkning og forvaltning*. AmS-Varia 43. Arkeologisk museum i Stavanger. Stavanger. s9-13
- Magnus, Bente 1978: De Eldste Tider i Gloppen og Breim. I: Sandal, Per: *Soga om Gloppen og Breim. Frå dei eldte tider til om lag år 1800*. Solglimt Trykkeri A.S, Sandane, s103-227
- Munch, Gerd S. 1991: Hus og hall – En høvdinggård på Borg i Lofoten. I: Steinsland, Gro et. Al (red.): *Nordisk hedendom: et symposium*. Odense Universitetsforlag, Odense. s321-333.
- Myhre, Bjørn 1987: Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration period. *Studien zur sachsenforschung vol. 6*. Niedersächsisches Landesmuseum Hannover, Hannover, s169-188
- Myhre, Bjørn 1991: Bosetning og politisk organisasjon i Vest-Norge før vikingtid. *Nordatlantiske foredrag* Tórshavn, s10-19
- Myhre, Bjørn & Øye, Ingvild 2002: *Norges Landbrukshistorie I. 4000 f.Kr. – 1350 e.Kr.* Det Norske Samlaget, Oslo.
- Narmo, Lars Erik 1996: "Kokekameratene på Leikvin." Kult og kokegroper. *Viking. Norsk arkeologisk årbok*. Vol. LIX. Norsk Arkeologisk Selskap, Oslo, s79-100
- Odner, Knut 1973: *Økonomiske Strukturer på Vestlandet i Eldre Jernalder: (Ullshelleren i Valldalen II)*. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Odner, Knut 1974: Economic Structures in Western Norway in the Early Iron Age. *Norwegian Archaeological Review*, vol 7 1974. Universitetsforlaget. s104-156
- Ramqvist, Per 1991: Perspektiv op regional variation och samhälla i Nordens folkvandringstid. I: Fabech, Charlotte & Ringtvedt, Jytte (red.) 1991: *Samfundsorganisation og Regional Variation: Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, Aarhus Universitetsforlag, s305-318
- Ringstad, Bjørn 1986: *Vestlandest største gravminner – et forsøk på lokalisering av Forhistoriske maktsentra*. Masteravhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen
- Ringstad, Bjørn 1991: Graver og ideologi: Implikasjoner fra verstnorsk folkevandringstid. I: Fabech, Charlotte & Ringtvedt, Jytte (red.) 1991: *Samfundsorganisation og Regional Variation: Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, Aarhus Universitetsforlag, s141-150

- Rye, Noralf 1978: Geologien i Gloppen. I: Sandal, Per 1978: *Soga om Gloppen og Breim. Frå dei eldte tider til om lag år 1800*. Solglimt Trykkeri A.S, Sandane, s49-102
- Sandal, Per 1978: *Soga om Gloppen og Breim. Frå dei eldte tider til om lag år 1800*. Solglimt Trykkeri A.S, Sandane
- Shetelig, Haakon 1912: *Vestlandske graver fra Jernalderen*. A/S John Griegs Boktrykkeri, Bergen
- Shetelig, Haakon 1925: *Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie A, Forelesninger. Oslo.
- Skare, Kjetil 1999: *Romlig organisering og sosial struktur – En studie av langhuset fra yngre romertid og folkevandringstid i Rogaland*. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Skre, Dagfinn 1998: *Herredømmet: Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr*. Acta Humaniora. Universitetet i Oslo Universitetsforlag, Oslo.
- Slomann, Wencke 1956: *Folkevandringstiden i Norge. Stavanger Museums årbok 65*. Stavanger Museum, Stavanger.
- Solberg, Bergljot 2003: *Jernalderen i Norge*. Cappelen Akademiske Forlag, Oslo.
- Steinsland, Gro 2005: *Norrøn Religion – Myter, Riter, Samfunn*. Paz forlag A/S, Oslo
- Straume, Eldrid 1962: *Nordfjord i Eldre Jernalder*. Norwegian Universities Press, Bergen.
- Steuer, Heiko 1989: *Archaeology and History: Proposals on the Social Structure of the Merovingian Kingdom*. I: Randsborg, K. (red.): *The Birth of Europe: Archaeological and Social Development in the first Millennium A.D*. Analecta Romana Instituti Danici. Suppl. XVI. Rom. s100-121
- Streiffert, Jörgen 2005: *Gårdsstrukturer i Halland under bronsålder och äldre järnålder*. GOTARC, Series B, Gothenburg archaeological theses, vol. 39. Riksantikvarieämbetet Göteborgs universitet, Institutionen för arkeologi, Göteborg.
- Østigård, Terje 2006: *Lik og ulik – introduksjon til variasjon i gravskikk*. I: Østigård, T. (red.): *Lik og Ulik – Tilnærminger til Variasjon i Gravskikk*. UBAS, Nordisk, vol. 2, 2006. Universitetet i Bergen, Bergen. s9-44
- Østmo, Einar & Hedeager, Lotte (red.) 2005: *Norsk Arkeologisk Leksikon*. Pax Forlag, Oslo.